

T.C
FIRAT UNIVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

63938

XX.YÜZYIL ESKİŞEHİR'İN TARİHİ VE İNANÇ
COĞRAFYASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

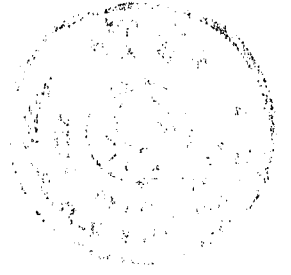
Bu tez 03/09/1997 tarihinde aşağıdaki Jüri tarafından oy birliği/ oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Danışman
Y.Doç.Dr.Ramazan HURÇ

Üye
Prof.Dr.Şaban KUZGUN

Üye
Y.Doç.Dr.H.Mehmet SOYSALDI

Yukarıdaki Jüri Üyelerin imzaları Tasdik Olunur.

T.C

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**XX. YÜZYIL ESKİŞEHİR'İN TARİHİ VE İNANÇ
COĞRAFYASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

YARD.DOÇ.DR. RAMAZAN HURÇ

HAZIRLAYAN

MUSTAFA ÜLGER

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

ELAZIĞ-1997

ÖNSÖZ

Yeryüzünde meydana gelen tabiî ve beşerî olayları inceleyen bilim dalına "coğrafya" adı verilmektedir. Bu tariften de anlaşılmaktadır ki; coğrafyayı meydana getiren iki ana unsur, tabiat ve insandır. İnsanın yaşamadığı tabiat parçasını coğrafya olarak değerlendirmek mümkün değildir. Coğrafyacıların müşterek kanaatine göre coğrafya; tabii ilimler ile dinî ilimler arasında yer almakta ve bunları birbirine bağlamaktadır.

Bizim araştırma konumuz olan "İnanç coğrafyası", bugüne kadar üzerinde yeterince çalışılmamış ve sınırları net olarak çizilmemiş yeni bir alandır. Bu sebepten dolayı önce inanç coğrafyasının tarifini yapmak yerinde olacaktır.

İnanç Coğrafyası; bir bölgede, bir yörede yaşayan insan topluluklarının inanç, kültür, gelenek-görenek, örf-adet yapılarını inceleyen ve bunları sınıflara ayırarak istatistikî olarak belirleyen bir ilimdir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi bir toprak parçasını coğrafya diye nitelendirebilmek için o toprak parçası üzerinde insan ve insanî değerlerin bulunması mecburidir. İşte bu insanî değerlerin en başında gelen dinî inançları, buldukları coğrafya ile beraber inceleyerek elde edilen bilgileri derli-toplu bir hale getirmek inanç coğrafyasının işidir.

"XX.Yüzyıl Eskişehir'in Tarihi ve İnanç Coğrafyası" adı altında yaptığımız bu çalışma, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ilin tarihi, ikinci bölümde de ilin nüfus ve dinî yapısı incelenecektir. İkinci bölümde inceleyeceğimiz ilin dinî yapısını da tarihten günümüze ve günümüzde olmak üzere iki kısımda ele alacağız.

Çalışmamızın birinci bölümünde incelediğimiz ilin tarihi ile ilgili yeterli kaynak bulunmakla birlikte, ikinci bölümde incelediğimiz "Tarihten Günümüze Eskişehir'in İnanç Coğrafyası" ile ilgili yeterli kaynak bulunmamaktadır. Bu durum da, ilin tarihteki dinî yapısı hakkında çalışma yapmayı oldukça güçleştirmektedir. İlin XIX. yüzyıl sonlarındaki dinî yapısı ile ilgili bilgi veren Vital Cuinet, Şemseddin Samî ve Ali Cevad

gibi müellifler bulunsa da bunların vermiş oldukları bilgiler tatmin edici değildir

Yine çalışmamızın ikinci bölümünde incelediğimiz "Günümüzde Eskişehir'in Dinî Yapısı" ile ilgili kısımda Eskişehir'de mevcut olan din, mezhep, tarikat ve cemaatler ile, bunlara mensup olan insanların nerelerde yaşadıklarını ve sayılarını tesbit etmeye çalışacağız. Bir alan çalışması şeklinde yapılan bu bölümde, ilde yaşayan insanlar ile yüzyüze görüşmeler yapıldığı gibi, il ve ilçe nüfus müdürlükleri, kaymakamlar, müftüler, Millî Eğitim ve Halk Eğitim müdürleri, mahalle ve köy muhtarları ve imamlar ile görüşmeler yapılmış, alınan bilgiler değerlendirilerek ilin inanç coğrafyası çıkarılmaya çalışılmıştır. Alınan bilgilerin değerlendirilmesinde, tarafsız kalmaya ve ilin gerçeğe en yakın dinî yapısını tesbit etmeye azami gayret gösterilmiştir.

Yapılan alan çalışmasında; sanayi kuruluşları ve iş yerlerinin il merkezinde toplanmasından dolayı, ilçe ve köylerin il merkezine sürekli göç vermesi sebebiyle buralarda nüfus artışının olmadığı tesbit edildiğinden, buraların nüfusunda D.İ.E'nün yapmış olduğu 1990 nüfus sayımı esas alınmıştır. İl merkezinin 1996 tahmini nüfusu ise; mahalle muhtarlarından alınan bilgiler ve E.T.F. sonuçlarından hareketle tesbit edilmeye çalışılmıştır.

Eskişehir'de yapmış olduğum alan çalışmasında büyük yardımların gördüğüm İl Öğretmenevi Müdürü M.Ali Yıldırım Bey'e, Büyükşehir Belediyesi Kararlar ve Yazı İşleri Daire Başkanı Orhan Güngör Bey'e, İl Müftüsü Fahrettin Aşık Bey'e, ilçe kaymakam, müftü, Halk Eğitim ve Millî Eğitim müdürlerine, Türkiye İnanç Coğrafyası Projesi'ni hazırlayarak yürüten saygıdeğer hocam Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof.Dr.Şaban Kuzgun Bey'e ve bu çalışmamı yöneten kıymetli hocam Yrd.Doç.Dr.Ramazan Hurç Bey'e teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	VI
KONU VE KAYNAKLAR	VII
GİRİŞ	1
A-Eskişehir İli'nin İsmi.....	1
B-Coğrafi Konumu ve Jeopolitiği.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

ESKİŞEHİR İLİ'NİN TARİHİ

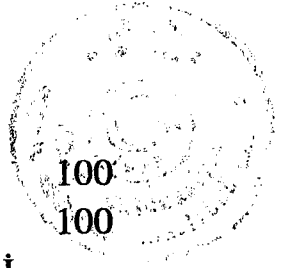
A-İLKÇAĞLARDA ESKİŞEHİR.....	6
B-ROMA VE BİZANS DÖNEMİNDE ESKİŞEHİR.....	9
C-SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE ESKİŞEHİR.....	11
D-OSMANLILAR DÖNEMİNDE ESKİŞEHİR.....	16
E-MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE ESKİŞEHİR.....	24
F-CUMHURİYET DÖNEMİNDE ESKİŞEHİR.....	29
G-ESKİŞEHİR'E BAĞLI İLÇELERİN KISA TARİHÇELERİ....	31
1-Alpu İlçesi.....	31
2-Beylikova İlçesi.....	31
3-Çifteler İlçesi.....	32
4-Günyüzü İlçesi.....	34
5-Han İlçesi.....	35
6-İnönü İlçesi.....	36
7-Mahmudiye İlçesi.....	37
8-Mihalgazi İlçesi.....	38
9-Mihalıççık İlçesi.....	39
10-Sarıcakaya İlçesi.....	41
11-Seyitgazi İlçesi.....	42
12-Sivrihisar İlçesi.....	45

İKİNCİ BÖLÜM

ESKİŞEHİR İLİ'NİN İNANÇ COĞRAFYASI

A-ESKİŞEHİR İLİ'NİN NÜFUS SEYRİ.....	48
B-TARİHTEN GÜNÜMÜZE ESKİŞEHİR'DE DİNİ YAPIL.....	58
1- Eskişehir'de Yahudilik.....	59
2-Eskişehir'de Hristiyanlık.....	60
3-Eskişehir'de Yehova Şahitleri.....	64
4-Günümüze Kadar Eskişehir'de Müslümanlar.....	66
a-Eskişehir'de Sünnî Müslümanlar.....	70
b-Eskişehir'de Alevî Müslümanlar.....	70
C- GÜNÜMÜZDE ESKİŞEHİR'İN DİNİ YAPISI.....	72
1-Merkez İlçenin Dini Yapısı.....	72
2-Alpu İlçesi'nin Dini Yapısı.....	78
3-Beylikova İlçesi'nin Dini Yapısı.....	79
4-Çifteler İlçesi'nin Dini Yapısı.....	80
5-Günyüzü İlçesi'nin Dini Yapısı.....	81
6-Han İlçesi'nin Dini Yapısı.....	82
7-İnönü İlçesi'nin Dini Yapısı.....	83
8-Mahmudiye İlçesi'nin Dini Yapısı.....	84
9-Mihalgazi İlçesi'nin Dini Yapısı.....	85
10-Mihalıççık İlçesi'nin Dini Yapısı.....	85
11-Sarıcakaya İlçesi'nin Dini Yapısı.....	87
12-Seyitgazi İlçesi'nin Dini Yapısı.....	88
13-Sivrihisar İlçesi'nin Dini Yapısı.....	90
D-İLİN İNANÇ YAPISI HAKKINDA GENEL BİR DEĞERLENDİRME.....	93
E-ESKİŞEHİR'DE TARİKATLAR VE CEMAATLER.....	95
1-Tarikatlar.....	95
a-Nakşibendî Tarikatı.....	97
b-Kadirî Tarikatı.....	98
c-Aczmendîler.....	98
d-Bektaşîler.....	99
2-Cemaatler.....	100

a-Nurcular.....	100
b-Süleymancılar.....	100
F-ESKİŞEHİR'DE BULUNAN ZİYARET VE ADAK YERLERİ (TÜRBELER).....	102
SONUÇ.....	104
BİBLİYOGRAFYA.....	106
EKLER.....	113

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
A.Ü.D.T.C.F.	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
A.Ü.İ.F.D.	Anrara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
D.İ.E.	Devlet İstatistik Enstitüsü
E.Ü.	Erciyes Üniversitesi
E.T.F.	Evhalkı Tesbit Fişi
H.	Hicrî
H.z.	Hazreti
İ.A.	İslam Ansiklopedisi
İ.Ü.	İstanbul Üniversitesi
M.	Miladî
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
Nşr.	Neşreden
ölm.	Ölümü
s.	Sayfa
S.	Sayı
s.a.v.	Sallallahu aleyhi ve sellem
T.A.	Türk Ansiklopedisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
T.D.V.İ.A.	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
vd.	Ve diğerleri
Y.A.	Yurt Ansiklopedisi

KONU VE KAYNAKLAR

A-KONU

"XX. Yüzyıl Eskişehir'in Tarihi ve İnanç Coğrafyası" adı altında yaptığımız bu çalışma, iki bölümden oluşmaktadır. Tezimizin adından da anlaşılacağı gibi araştırmanın yapılabilmesi için tek yönlü bir metodla sonuca ulaşmak mümkün değildir. Bu sebeple konuyu bütünüyle kapsayacak ve bizi doğru bilgilere ulaştıracak çeşitli metodlara başvurduk.

Tezimizin giriş kısmında Eskişehir İli'nin adı, coğrafi konumu ve jeopolitik yapısı hakkındaki bilgileri çeşitli kaynaklardan istifade ederek vermeye çalıştık.

Birinci bölümde "Eskişehir İli'nin Tarihi" adı altında ilin siyasi tarihini inceledik. Bu bölümü yazarken hadiselerin etkisiyle ortaya çıkan bazı dönemleri konulara bölerek inceledikten sonra İl'e bağlı ilçelerin tarihleri hakkında kısaca bilgi verdik. Bu bölümü incelerken ulaşabildiğimiz kaynakların tamamından istifade ettik.

Tezimizin ikinci bölümünde incelediğimiz "Eskişehir İli İnanç Coğrafyası"nı iki kısımda ele aldık. Birinci kısımda tarihten günümüze Eskişehir'in nüfus seyri ve ve dinî yapısını inceledik. Bu konuda kaynak sıkıntısı olmasına rağmen ulaşabildiğimiz tüm kaynaklardan istifade ederek tarihten günümüze kadar, Eskişehir'in nüfus seyri ve dinî yapısını tespit etmeye çalıştık. Yine bu bölümde "Günümüzde Eskişehir'in İnanç Coğrafyası " adı altında incelediğimiz kısım için alan çalışmasına başvurduk. Önce Eskişehir'in 1996 tahmini nüfusunu, İl İstatistik Müdürlüğü'nün yaptığı tahminler, E.T.F. sonuçları ve muhtarlardan aldığımız bilgilerle tesbit etmeye çalıştık. Sonra da ulaşabildiğimiz tüm şahıs ve kurumlardan istifade ederek İl'in İnanç Coğrafyası ile ilgili bilgi topladık.

Görüştüğümüz şahıs ve kurumlardan aldığımız bilgileri, hiç bir art niyet gözetmeden ilmî metotlar içerisinde, tarafsız olarak, fenomenolojik

ve deskriptiv yöntemlerle değerlendirerek İl'in İnanç Coğrafyasını çıkarmaya çalıştık.

Ayrıca tezimizi hazırlarken, alan çalışmasının yanında yazılı kaynaklardan da istifada ettik.

B- KAYNAKLAR

Eskişehir'in tarihi çok eski dönemlere kadar uzanmaktadır. Tarih boyunca bünyesinde çeşitli din ve kültürleri barındıran İl'in, nüfus seyri ve inanç coğrafyası ile ilgili en eski belgelere XVI. yüzyılda rastlanmaktadır. Bu sebeple de biz, İl'in nüfus ve dinî yapısı ile ilgili rakamları XVI. yüzyıldan itibaren vermeye çalıştık. Bu dönemden sonraki belgelerde verilen bilgiler de yeterli olmamakla birlikte İl'in nüfusu ve inanç yapısı hakkında fikir edinmeye yetecek derecededir.

Tezimizin konu ve dönemlerinin geniş olması sebebiyle, farklı konulardaki çok sayıda kaynaktan istifade etmek mecburiyetinde kaldık.

1- Türkçe Kaynaklar

Tezimizin tüm bölümlerinde çalışma sahamızı ilgilendiren Türkçe kaynaklardan istifade ettik. Tezimizin giriş ve birinci bölümünü yazarken, genel olarak; Şemseddin Günaltay'ın **Yakın Şark II Anadolu**, Bilge Umar'ın **Türkiye Halkı'nın İlkçağ Tarihi**, Osman Turan'ın **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Ali Sevim'in **Anadolunun Fethi Selçuklular Dönemi**, Hoca Sadettin Efendi'nin **Tacü't-Tevarih**, Müneccimbaşı Ahmet b.Lütfullah'ın **Müneccimbaşı Tarihi**, Mustafa Akdağ'ın **Türkiyenin İktisadî ve İctimaî Tarihi I**, Suzan Albek'in **Dorylaion'dan Eskişehir'e**, Halime Doğru'nun **XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı**, M.K.Atatürk'ün **Nutuk**, Yusuf Hikmet Bayur'un **Türk İnkılap Tarihi** adlı eserlerinden faydalandık.

Araştırmamızın ikinci bölümünde genel olarak, nüfus, dinler ve bu dinlerle ilgili bilgi veren; Cem Behar'ın **Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'nin Nüfusu**, Enver Ziya Karal'ın **Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı**, Hüseyin Yurdaydın'ın **Türkiye'nin Dini Tarihine Umumi Bir Bakış**, Ethem Ruhi Fıglalı'nın **Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik**, Hikmet Tanyu'nun

Yehova Şahitleri, M.Fuad Köprülü'nün Türk Edebiyatında Çiğ Mutasavvıflar adlı eserlerinden istifade ettik.

2- Batı Dillerinde Yazılan Eserler

Araştırmamız sırasında batı dillerinde yazılan eserlerden de istifade etmeye çalıştık. Bu eserler içerisinde en dikkate değeri, Vital Cuinet'in **La Turquie d'Asia** adlı beş ciltlik Fransızca eseridir. Cuinet bu eserinde XIX. yüzyıl sonlarında Osmanlı topraklarında yaşayan insanların nüfus ve dinî yapısını vermektedir. Cuinet'in bu eserinde nüfusla ilgili verilen bilgiler, Osmanlı resmî belgelerindeki rakamlara çok yakın olmakla birlikte, dinî yapı ile ilgili verilen bilgilerde gayr-i müslim nüfus olduğundan fazla, müslüman nüfus ise az gösterilmiştir.

Yine araştırmamızın nüfus ve dinî yapı ile ilgili bölümünde Kemal H. Karpat'ın **Ottoman Population 1830-1914** adlı eserinden istifade ettik. K.H.Karpat, İngilizce olarak kaleme aldığı bu eserinde 1830-1914 tarihleri arasında Osmanlı Devleti'nin resmî belgelerinden yararlanarak Osmanlı topraklarında yaşayan halkın nüfusunu vermiştir.

3-Seyahatnameler

Seyahatnameler, seyyahların kendi dönemlerinde gezdikleri yerlerle ilgili tesbit ettikleri bilgileri ihtiva etmektedir. Seyahatnamelerin bilgilerinin kesin güvenilirliği olmamakla birlikte, yazıldıkları dönemin sosyal, dinî, siyasî ve kültürel konuları hakkında bilgi veren kaynaklar oldukları için, müracaat edilmesinde fayda vardır.

Bizim bu araştırmamızda yararlandığımız başlıca seyahatnameler; Hans Dernschwam'ın **İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü**, Evliya Çelebi'nin **Evliya Çelebi Seyahatnamesi** ve Şarl Teksir'in **Küçük Asya** adlı eseridir.

4-Osmanlıca Eserler

Araştırmamızda Osmanlıca yazılmış eserlerden de istifade ettik. Bu eserler, yazıldıkları dönemlerdeki Osmanlı topraklarının tarihi, dini, nüfusu, sosyal ve ekonomik yapısı hakkında bilgi vermektedir. Çalışmamızda müracaat ettiğimiz başlıca Osmanlıca eserler; Ali Suad tarafından Osmanlıca'ya çevrilmiş olan Şarl Teksir'in **Küçük Asya**, Ali

Cevad'ın Memâlik-i Osmanîye'nin Tarih ve Coğrafya Lügatı,
Şemseddin Samî'nin **Kâmûsu'l-A'lâm** adlı eserleridir.

5-Makaleler

Tezimizin her iki bölümünde de konumuzu ilgilendiren çeşitli makalelerden istifade ettik. Bunların başlıcaları; Necdet Tunçdilek'in "Eskişehir Bölgesinde Yerleşme Tarihine Toplu Bir Bakış", Nejat Kaymaz'ın "Anadolu Selçuklularının İnhitâtında İdarî Mekanizmanın Rolü II", Ahmet Yaşar Ocak'ın "Türk Heterodoksi Tarihinde "Zındık"-"Hâricî"-"Râfızî"-"Mülhid" ve "Ehl-i Bid'at" Terimlerine Dair Bazı Düşünceler", Mustafa Keskin'in "Millî Mücadele Başlarken Anadolunun Demokrafik Yapısı" adlı makaleleridir.

Çalışmamızda, yukarıda isimlerini zikrettiğimiz kaynakların dışında çok sayıda kaynaktan da istifade ettik.

GİRİŞ

Eskişehir, İçanadolu Bölgesi'nin Marmara Denizi ve İstanbul'a açılan kapısı durumundadır. İl, bu önemli coğrafi konumu sebebi ile sürekli işgallere maruz kalmıştır. Tarih boyunca birçok devletin hakimiyeti altına giren Eskişehir İli'ne, çeşitli isimler verilmiştir. Bu sebeple tezimize başlarken Eskişehir'in ismi, coğrafi konumu ve jeopolitiği ile ilgili bilgi vermeyi uygun bulduk.

A. Eskişehir İli'nin İsmi

Eskişehir çevresiyle ilgili ilk bilgiye M.Ö. XV. y. y. ortalarında, Hititler döneminde rastlanmaktadır. Hititler Eskişehir çevresini "Masa" diye isimlendirmişlerdir⁽¹⁾. Bu ismin, civardaki dağların görüntüsünden dolayı verildiğini ileri sürenler vardır⁽²⁾.

Eskişehir'in ilk olarak M.Ö. VI. asırda Frig krallarından Eretrialı Dorilyaios tarafından kurulduğu ve kurucusundan dolayı da "Dorylaion" ismini aldığı ileri sürülmektedir⁽³⁾.

Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerinde Eskişehir, "Dorileo, Dorylaion, Doryleon, Dorylaeum" diye isimlendirilmiştir⁽⁴⁾. Bizans hakimiyetinde iken 708 ve 778'de iki kez Arap işgaline uğrayan şehrin isminin Arap kaynaklarında "Durûlye veya Derveliye"⁽⁵⁾, Duruliye veya Druliye⁽⁶⁾ Erzuliye⁽⁷⁾, Edruliye veya Dorilee⁽⁸⁾ olarak geçtiği bildirilmektedir.

Malazgirt Savaşı'ndan kısa bir süre sonra Türk hakimiyetine giren şehir çevresi, Türkler tarafından "Sultan Üyüğü" diye

(1) Yurt Ansiklopedisi, C. IV, İstanbul, 1982, s. 2832.

(2) Doğru, Halime, XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı, İstanbul, 1992, s. 21.

(3) Darkot, Besim, İ. A., "Eskişehir", C. IV., İstanbul, 1964, s. 384; Gaye Ertin, Eskişehir Kentinde Yerleşmenin Evreleri, Eskişehir, 1994, s. 9.

(4) Y. A., s. 2830.

(5) Oğuzoğlu, Yusuf - Emecen, Feridun, T.D.V.İ.A. "Eskişehir", C. II, İstanbul, 1995, s. 398.

(6) Parmaksızoğlu, İsmet, T. A., "Eskişehir", C. XV, Ankara, 1968, s. 419.

(7) İbnü'l Esir, İslam Tarihi (El-Kamil Fit-Tarih Tercümesi) Çev. Abdullah Köşe, C. VII, İstanbul, 1991, s. 58.

(8) Ertin, G., a.g.e., s. 11.

isimlendirilmiştir⁽⁹⁾. Bu isim bazı kaynaklarda "Sultan Önü" olarak geçmektedir⁽¹⁰⁾.

Eskişehir ve çevresindeki toprakların "Sultan Önü" diye isimlendirilmesinin sebebi ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bir iddiaya göre; Eskişehir ve çevresindeki topraklar, Konya'daki Selçuklu Sultan'ına ulaşan bir önsaha olması sebebiyle "Sultan Önü" ismini almıştır⁽¹¹⁾. Diğer bir iddiaya göre ise; Selçuklularla Rumlar arasında yapılan bir savaşta, Ertuğrul Gazi Selçuklular'a yardım ederek Rumları Eskişehir civarında bozguna uğratmış ve bu haberi alan Selçuklu Sultanı, bu zaferin anısına buraya "Sultan Önü" ismini vermiştir⁽¹²⁾.

Osman Turan, şehrin isminin kaynaklarda "Sultan Önü" ve "Sultan Öyüğü" şeklinde farklı farklı kullanılmasını, Herevî'nin XII. asırda "Sultan Öyüğü" ismini kullandığını zikrettikten sonra şu şekilde izah eder: "Burası I. Kılıç Arslan'ın Haçlılar'a karşı giriştiği meydan muharebesinde karargâh yaptığı tepe olduğu bu Sultana nisbetle bu adı(*) aldığı gözüküyor. Osmanlı kaynakları da asırlarca Sultan Öyüğü adını muhafaza etmiş, fakat muahhar neşriyatta bu isim yanlış olarak Sultan Önü sanılmıştır"⁽¹³⁾.

Eskişehir ve çevresine "Sultan Öyüğü" isminin verilmesini, şu şekilde izah edenler de vardır: Yöreeye, Bizans ve Konya'nın en yakın temas noktası, yolların kavşağı, vergi geliri ve siyasî önemi bakımından Sağ-Uç ve Sol-Uç Beylerbeylikleri'ne ait olmayıp, doğrudan Sultan'ın Divan'ı Dairesi'ne bağlı bir uç arazisi olmasından dolayı bu isim (Sultan Öyüğü) verilmiştir⁽¹⁴⁾.

Selçuklular döneminde Eskişehir ve Kırşehir emirlikleri yapmış olan ve bu şehirlerde vakfiyeleri bulunan Caca Oğlu Nureddin Bey'in vakfiyesinde ise, Eskişehir'in ismi "Sultan Yüğü" şeklinde geçmektedir⁽¹⁵⁾.

(9) Turan, Osman, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, 1993, s. 507.

(10) Darkot, B., **a.g.m.**, s. 385.

(11) Oğuzoğlu, Y.- Emecen, F., **a.g.m.**, s. 399.

(12) Albek, Suzan, **Dorylaion'dan Eskişehir'e**, Eskişehir, 1991, s. 112.

(*) Bu addan kasıt "Sultan Öyüğü"dür.

(13) Turan, O., **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 508 dipnot.

(14) Akdağ, Mustafa, **Türkiye'nin İktisadî ve İctimai Tarihi (1243-1453)**, İstanbul, 1995, s. 109 dipnot.

(15) Temir, Ahmet, **Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nur El-Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi**, Ankara, 1959, s. 3.

Şehrin bu günkü ismi olan "Eskişehir" isminin ortaya çıkışı hakkında farklı görüşler vardır. Bir görüşe göre; Selçuklular 1074 yılında bu bölgeyi fethettikleri zaman şehrin 6 km. kuzeyindeki Dorylaion şehrinin harabelerinden dolayı buraya "Eskişehir" ismini vermişlerdir. Başka bir görüşe göre de; tarihinin çok eski olduğundan dolayı Osman Bey buraya Eskişehir ismini vermiştir⁽¹⁶⁾. Üçüncü bir görüşe göre ise; Osmanlılar'ın kuruluş döneminde sarayın Yenişehir'e taşınması üzerine Osman Gazi tarafından şehre "Eskişehir" ismi verilmiştir⁽¹⁷⁾.

XVI. yüzyılda Anadolu'yu dolaşan Alman seyyahı H. Dernschwam, Türklerin bir kısmının şehre "Eskişehir" bir kısmının da "Beylik" dediğini zikretmektedir⁽¹⁸⁾.

B. Coğrafi Konumu ve Jeopolitiği

Eskişehir, İç Anadolu Bölgesi'nin kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. İl, doğudan Ankara, batıdan Kütahya, kuzeyden Bolu ve Ankara, kuzey-batıdan Bilecik, güneyden Afyonkarahisar ve Konya illeri ile çevrilidir. 29°58 ve 32°04 doğu boylamları, 39°06 ve 40°09 kuzey enlemleri üzerinde yer alan ilin yüzölçümü 13.652 km²'dir. İl merkezinin deniz seviyesinden yüksekliği 792-810 metredir.

İl arazisi Sakarya Nehri ile onun kolu olan Porsuk Çayı'nın sulama havzalarında yer alan ovalar ve bu ovaları çevreleyen dağlardan oluşur. İlin en önemli ovaları; Porsuk, Sarısu ve Yukarı Sakarya ovalarıdır. Bozdağ, Sündiken, Sivrihisar, Türkmen ve Kırgız dağları da ilin belli başlı dağlarını oluşturur. Bu dağların en yükseği 1818 m. yüksekliğindeki Sündiken Dağları'dır.

İl genelinde kara iklimi hakim olmakla birlikte Marmara ve Ege bölgelerine yakın yerlerde zaman zaman yumuşak bir iklim mevcuttur.

Eskişehir, tüm İç Anadolu'nun Marmara denizi ve İstanbul'a açılan kapısı durumundadır. İlden geçen karayollarının tarihi Frigyalılar'a kadar uzanmaktadır. Frigler zamanında "Kral Yolu" diye isimlendirilen

(16) Eskişehir İl Yıllığı, 1967, s. 88.

(17) Gürol, Abdülkadir, Eskişehir Kılavuzu, Eskişehir, 1949, s. 8.

(18) Dernschwam, Hans, İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü, Çev. Yaşar Önen, Ankara, 1987, s. 312.

yolun, Eskişehir'den geçtiği bilinmektedir⁽¹⁹⁾. İlin coğrafi konumu nedeniyle özellikle Bizanslılar döneminde önemi artmıştır⁽²⁰⁾. Bizans imparatorluğunun başkenti olan İstanbul'u Doğu Anadolu ve Batı-Ege kıyılarına bağlayan yollar Eskişehir'den geçmekte idi. Bizans askerleri doğu seferine çıkarken yüzyıllarca şu yolu takip etmiştir: İznik-Eskişehir-Sakarya Nehri Zampas Köprüsü ile geçildikten sonra Kızılırmak'a Kızılırmak'tan sonra bir yol kuzeye Sivas'a diğeri de güneye Kayseri'ye olmak üzere ikiye ayrılırdı.

Bizans İmparatorluğu'nun son dönemlerine doğru şu yolda kullanılmakta idi. Malagina^(*) -Eskişehir-Akşehir-Konya'dan Toros geçitlerine ulaşıldı.

Başka bir yol da, Eskişehir-Polatlı-Tuz Gölü'nün güneyinden-Aksaray'a oradan da Tarsus'a inerdi.

İstanbul'u Ege'ye bağlayan yol ise; İzmit-İznik-Lefke-Eskişehir-Kütahya-İzmir'den Efes'e ulaşırdı.

Güneydoğuya doğru giden bir yol da Malagina-Eskişehir-Emirdağ'dan Klıkya geçidine ulaşıyordu⁽²¹⁾.

Eskişehir, İslam ordularının Anadolu'ya yayılmasında önemli bir rol oynamış, Araplara ve daha sonra da Selçuklular'a karşı yapılan savaşlarda Eskişehir Ovası Bizans ordularının toplanma yeri olmuştur⁽²²⁾.

Selçuklular döneminde, Eskişehir, Marmara bölgesine yapılan akınlarda kışlak yeri olarak kullanılmıştır⁽²³⁾. Şehir, Osmanlı devletinin kuruluşunda, devletin temellerinin atıldığı yer olması bakımından çok önemli bir mevkie sahip olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarının büyük bir kısmını sınırları içine kattığı dönemlerde, İstanbul merkez olmak üzere yollar, Anadolu ve Rumeli'de sağ, sol ve

(19) Eskişehir İl Yıllığı, s. 261.

(20) Darkot, B., a.g.m., s. 384.

(*) Malagina (Melagina, Melagena, Melangia, Mela): Bizanslılar'ın askeri yol üstündeki ilk karargaha verdikleri isimdir. Osman Turan ise, Eskişehir-İznik arasındaki bölgeye Malagina denildiğini bildirmektedir. (Bkz. Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 180).

(21) Albek, S., a.g.e., s. 103-104.

(22) Darkot, B., a.g.m., s. 385.

(23) Oğuzoğlu-Y. - Emecen, F., a.g.m., s. 399.

orta kol olmak üzere üç ana kola ayrılmış, bu ana yollar da birbirine tâli yollarla bağlanmıştır. Anadolu'da sağ kolu oluşturan ve "Hac Yolu" da denilen yol Üsküdar-Gebze-Eskişehir-Konya-Adana-Antakya-Halep ve Şam güzergâhını takip etmekte idi⁽²⁴⁾.

Günümüzde Eskişehir Türkiye'nin sayılı sanayi merkezlerinden biri olmasının yanında kara ve demiryollarının canlı bir kavşağı ve uğrak yeri durumundadır.

Eskişehir XIX. yüzyılın ikinci yarısında yapımına başlanan Berlin-Bağdat demiryolu güzergâhı üzerinde bulunan önemli bir merkez idi. Bu gün de Ankara'nın Batı Anadolu'yla, İstanbul'un da tüm Anadolu kentleriyle demiryolu bağlantısı Eskişehir üzerinden kurulmaktadır.

İl, karayolları bakımından da önemli bir yere sahiptir. İç Anadolu'yu ve özellikle de Ankara'yı Marmara ve Ege bölgelerine bağlayan devlet karayolları Eskişehir'den geçmektedir.

(24) Halaçoğlu, Yusuf, **XIV-XVII yüzyıllarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, Ankara, 1995, s. 165.

BİRİNCİ BÖLÜM

ESKİŞEHİR İLİ'NİN TARİHİ

A. İLKÇAĞLARDA ESKİŞEHİR

Yazının bulunuşu arkeologlar ve tarihçiler tarafından bir dönüm noktası olarak kabul edilir ve medeniyet tarihi "tarih öncesi(prehistorik) çağlar" ve "tarih çağları" olarak iki ana grupta incelenir.

Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki mağara ve inlerde yapılan arkeolojik çalışmalar, tarih öncesi çağların en eskisi olarak kabul edilen paleolitik çağ (eskitaş çağı) da Anadolu'da insanın yaşadığını göstermektedir⁽²⁵⁾. Bizim tez konumuz olan Eskişehir yöresinde, Eskişehir-Seyitgazi yolu üzerinde bulunan Alponos yakınında, Orta Paleolitik Döneme ait olduğu tahmin edilen çeşitli malzemelere rastlanmıştır. Bu buluntular, o dönemde bu yörede yerleşik hayatın olduğunu ispatlamasa da insanın var olduğunu göstermektedir⁽²⁶⁾. Eskişehir'in kuzey-batısındaki Demircihöyük'te yapılan kazılarda bulunan malzemeler, burada Eski Tunç Çağı'nda yerleşmenin olduğunu göstermektedir⁽²⁷⁾. Doç. Dr. Turan Efe başkanlığındaki bir ekibin, 1993 yılında Eskişehir ve civarındaki 37 höyükte yapmış olduğu çalışmalarda M.Ö. I. bin yıldan Geç Kalkolitik Dönem'e kadar çeşitli malzeme grupları ele geçirilmiştir. Ele geçirilen bu malzemeler, bu dönemlerde, yörede yerleşik bir hayatın olduğunu göstermektedir⁽²⁸⁾.

M.Ö. 2500-2000 yıllarında Anadolu'da ilk devlet (şehir devletleri) Hattiler tarafından kurulmuştur⁽²⁹⁾. M.Ö. 2000 yılının başlarında Asurlu tüccarların Anadolu'ya gelmeye başlamasıyla, Anadolu'da yaşayan insanlar, Asurlu tüccarlardan yazıyı öğrenmişler ve böylece Anadolu için yeni bir dönem (medeniyet tarihinin ikinci dönemi) olan "Yazılı Tarih"

(25) Umar, Bilge, **Türkiye Halkının İlkçağ Tarihi**, İzmir, 1982, s. 1-2.

(26) Y. A., s. 2380.

(27) Çelikkanat, Fikret, **50. Yılda Eskişehir**, Eskişehir, 1973, s. 54.

(28) Efe, Turan, **"1993 Yılında Eskişehir, Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzye Araştırmaları"** Müzeler Genel Müdürlüğü XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara, 1994, s. 245-254.

(29) Umar, B., a.g.e., s. 14.

dönemi başlamıştır⁽³⁰⁾. Bu dönemin başlarında (M.Ö. 2000) İç Anadolu'da Hititler güçlü bir devlet kurmuş ve Batı Anadolu'yu da tesir ve tehdit altında tutmuşlardır⁽³¹⁾. Eski Hitit Dönemi'nde Eskişehir'le ilgili hiçbir şey bilinmezken Hitit İmparatorluk Dönemin'de Hititlerin, Eskişehir yöresini "Masa" diye isimlendirdikleri bilinmektedir. Eskişehir yöresindeki Kuşhöyük ve Güvercinhöyük'te yapılan araştırmalarda Hitit kalıntıları bulunmuştur⁽³²⁾.

Yaklaşık olarak M.Ö. 1200 yıllarında Avrupa'dan Trakya yoluyla Anadolu'ya inen Frigler, Hitit Devleti'nin yıkılmasıyla Orta ve Batı Anadolu'yu içine alan güçlü bir Frig Devleti kurarlar⁽³³⁾. Bu dönem Eskişehir için oldukça önemli bir dönemdir. Zira, Eskişehir'i ilk olarak Frig Kralı Eretrialı Doryleos kurmuş ⁽³⁴⁾ kurucusundan dolayı da "Dorylaion" ismini almıştır⁽³⁵⁾. Şehrin ilk kuruluş yeri ise tartışma konusudur. Antik Dorylaion'un bu günkü şehir merkezinin kuzeydoğusunda, şehre 3 km. uzaklıktaki Şarhöyük'te kurulduğunu ileri sürenler olduğu gibi, şehrin güney-batısında, şehre 11 km. uzaklıktaki Karacahisar'da kurulduğunu ileri sürenler de vardır⁽³⁶⁾.

Frigler döneminde Eskişehir ve çevresi önemli yerleşim yerlerinden biri olmuştur. Dorylaion (Eskişehir)la birlikte bugünkü Çifteler sınırı içindeki Yazılıkaya ve Sivrihisar civarındaki Pepsinus (Ballıhisar) birer Frig şehridir⁽³⁷⁾.

Asya kökenli bir kavim olan Kimmerler'in Kafkasya üzerinden Batı Anadolu'ya saldırımları üzerine Frig Devleti'nin çökmüş ve Batı Anadolu, Friglerin yerini olan Lidyalılar'ın hakimiyeti altına girmiştir⁽³⁸⁾. Eskişehir ve yöresi M.Ö. 676'dan 546'ya kadar Lidya hakimiyetinde kalmış, Persler'in Lidya Devleti'ni 546'da ordandan kaldırmaları üzerine Pers hakimiyetine girmiştir. Makedonya Kralı Büyük İskender'in 331'de

(30) Yıldız, Erhan, **Taş Çağı'ndan Osmanlıya Anadolu**, İstanbul, 1990, s. 54.

(31) Stewig, Reinhard, **Batı Anadolu Bölgesinde Kültür Gelişmesinin Ana Hatları**, Çev: Ruhi Tufan-M. Şevki Yazman, İstanbul, 1970, s. 9.

(32) Y. A., s. 2832.

(33) Günaltay, Şemseddin, **Yakın Şark II Anadolu**, Ankara, 1987, s. 330-332.

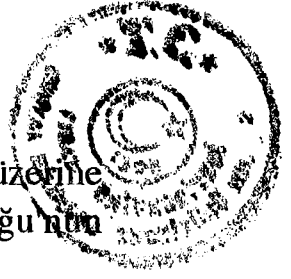
(34) Ertin, G., a.g.e., s. 9.

(35) Doğru, H., a.g.e., s. 19.

(36) Darkot, B., a.g.m., s. 384.

(37) **Eskişehir İl Yıllığı**, s. 89.

(38) Stewig, R., a.g.e., s. 22.

Kerbela civarında Pers İmparatoru III. Dareios'u yenmesi üzerine Anadolu ile beraber Ön Asya'nın tamamı Makedonya İmparatorluğu'nun hakimiyeti altına girmiştir⁽³⁹⁾.

Büyük İskender, 323'de ölünce, İskender'in kumandanları arasında İmparatorluğu paylaşma mücadeleleri başlamış, Frigya satrapı Antigonos ve Trakya kralı Lysimachos arasındaki mücadelelerde Dorylaion (Eskişehir) önemli bir stratejik nokta olmuştur⁽⁴⁰⁾. İskender'in kumandanları arasındaki bu uzun ve kanlı savaşlar neticesinde, doğuda Seyhân ve Sind boylarından batıda Marmara, Ege ve Akdeniz kıyılarına kadar uzanan geniş sahaya Babil Satrapı Selevkos'un hakim olmasıyla⁽⁴¹⁾ Eskişehir de Selevkos yönetimine girmiş oldu (M.Ö. 312). Bu dönemlerde Anadolu için önemli bir olay da kuzeyden gelen Galatlar'ın M.Ö. 278'de Çanakkale ve Karadeniz boğazlarından Anadolu'ya geçmeleridir. Anadolu'nun iç kısımlarına kadar ilerleyip şehirlerin yakınlıklarına yerleşen ve şehirlere akınlar yaparak vergiye bağlayan Galatlar, önceleri Ege Bölgesi'ne doğru sarkmışlarsa da yerli krallıkların, özellikle de Bergama Krallığı'nın tazyiki ile Orta Anadolu yaylasına çekilerek Ankara ve Eskişehir civarına yerleşmişlerdi. Eskişehir yakınındaki Kaymaz'da bir Galat yerleşim yeri bulunmaktadır⁽⁴²⁾.

(39) Y. A., s. 2834.

(40) Albek, S., a.g.e., s. 36-37.

(41) Günaltay, Şemseddin, **Yakın Şark IV., I. Bölüm, Perslerden Romalılara Kadar**, Ankara, 1987, s. 62-63.

(42) Albek, S., a.g.e., s. 38.

B. ROMA VE BİZANS DÖNEMİNDE ESKİŞEHİR

Selevkos İmparatorluğu krallarından Antikos III (M.Ö. 223-189) Ön Asya'nın en kudretli hükümdarı iken, Kartaca'ya karşı kazandığı zaferden sonra Roma, Akdeniz'e göz dikmişti. İzmir ve Lapseki şehirlerinin yardım istemelerini bahane eden Roma, M.Ö. 191'de Antikos III'e savaş açtı. Roma ordusu Scipio kardeşler komutasında, Bergama kralının da yardımıyla M.Ö. 190 yılında Anadolu'ya girdi. Manisa civarında yapılan savaş Roma ordusunun kesin zaferiyle sona erince Antikos III Toroslar'a kadar Anadolu'yu Romaya bırakmak zorunda kaldı⁽⁴³⁾. Bu savaştan sonra Romalılar Seyitgazi, Kütahya ve Eskişehir'i kendilerine tabi olan Bergama Krallığına bağladılar⁽⁴⁴⁾.

Frigler'den sonra çeşitli yağma ve talanlara uğrayan Eskişehir, Romalılar döneminde tekrar canlanmaya başlamıştır. Bu dönemde doğuya açılan Roma askerî yollarının şehirden geçmesi sebebiyle sosyal hayat canlanmış, Roma tarzı mimari yapılar çoğalmış⁽⁴⁵⁾ ve ticaret oldukça gelişmiştir⁽⁴⁶⁾.

Roma İmparatoru Theodosius'un M.S. 395'de İmparatorluğu iki oğlu arasında paylaştırmasından sonra imparatorluk Doğu Roma (Bizans) ve Batı Roma olmak üzere ikiye ayrıldı⁽⁴⁷⁾. Böylece Eskişehir Bizans sınırları içerisinde kalmış oldu. Şehir, Roma dönemindeki önemini Bizans döneminde de geliştirerek devam ettirmiştir. İmparator Justinianus (527-565) şehri onararak çevresine yeni yerleşim yerleri kurmuş ve buralar kısa sürede önemli ticaret merkezleri haline gelmiştir. Bugün Eskişehir'in ilçesi olan Sivrihisar bu kentlerden birisidir⁽⁴⁸⁾. Bizans İmparatorluğu'nun güçlü olduğu dönemlerde şehir, ikliminin güzelliği ve sıcak sularının bolluğundan dolayı hamamlar ve saraylar inşa edilerek imparatorların dinlenme ve eğlenme yeri olmuştur⁽⁴⁹⁾.

(43) Günaltay, Ş., **Yakın Şark IV**, s. 112-119.

(44) Albek, S., **a.g.e.**, s. 39.

(45) Albek, S., **a.g.e.**, s. 42.

(46) Ertin, G., **a.g.e.**, s. 10.

(47) Yıldız, Hakkı Dursun, "**Bizans Tarihi**", Anadolu Uygarlıkları III, Görsel Anadolu Tarih Ansiklopedisi, 1982, s. 489-490.

(48) Y.A., s. 2834.

(49) Texier, Şarl (Charles), **Küçük Asya**, C. II, Çev. Ali Suad, İstanbul, 1339, s. 344.

VII. yüzyılın ikinci yarısında, İran'ı fethetmiş olan Müslüman Araplar Anadolu kapılarına dayanarak her yıl Orta Anadolu'ya akın yapmaya başlamışlardı.

Bu akınlara karşı koymak için Bizanslılar İmparatorluğu "Thema" adı verilen askeri yönetim bölgelerine bölmeleri üzerine Dorylaion (Eskişehir), Opsikion Theması içinde kalmıştı⁽⁵⁰⁾.

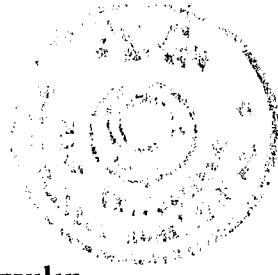
VIII. yüzyılda Eskişehir iki kez İslam ordularının işgaline uğradı. 708 yılında Abbas b. Velid komutasındaki İslam ordusu, karşısına çıkan Bizans ordusunu bozguna uğrattıktan sonra şehri işgal etti⁽⁵¹⁾. 778 yılında da Hasan b. Katabe komutasındaki ordu Eskişehir'e kadar ilerledi⁽⁵²⁾. Fakat her iki işgalden sonra da Araplar'ın şehri ellerinde fazla tutamayarak çekilmek zorunda kalmasıyla, şehir tekrar Bizans hakimiyetine girdi. Bizans'ın İslam orduları baskısıyla Suriye, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan çekilmesiyle de işgallerle harap olan şehir eski önemini kaybederek bir taşra kasabası haline geldi⁽⁵³⁾.

(50) Albek, S., a.g.e., s. 91-92.

(51) İbnü'l Esir, a.g.e., C.IV., s. 474.

(52) İbnü'l Esir, a.g.e., C. VI., s. 6.

(53) Oğuzoğlu, Y. -Emecen, F., a.g.m., s. 398.

C. SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE ESKİŞEHİR

X. yüzyılda Anadolu'ya Arap akınları son bulmuş, XI. yüzyılın başından itibaren doğuda büyük bir güç ortaya çıkmıştı. Bu güç Oğuz Türkleri idi. Oğuzlar, Çağrı ve Tuğrul Beyler'in önderliğinde 1040 yılında Gazneliler'i mağlup ederek "Büyük Selçuklu İmparatorluğu"nun temellerini attılar. İlk kez 1018 yılında Doğu Anadolu'ya Çağrı Bey komutasında bir sefer yapan Türkler, bu tarihten itibaren Anadolu'ya sürekli seferler düzenleyerek Anadolu içlerine doğru ilerlemeye başladılar. 1071 yılında Bizans İmparatoru Romanos Diogenis ile Selçuklu Sultanı Alparslan kamutasındaki iki ordu arasında, Malazgirt'te yapılan savaş, Selçuklular'ın zaferiyle sona ermesiyle, Anadolu'nun kapısı Türklere açılmış oldu⁽⁵⁴⁾.

Malazgirt Savaş'ından sonra Alparslan'ın görevlendirdiği Türk komutanları Anadolu'yu fethetmeye başladılar. Melikşah döneminde de Anadolu'nun fethi devam etti. Kutalmışoğlu Süleyman Şah 1074'te Eskişehir'i ⁽⁵⁵⁾, 1075'te İznik'i fethettikten sonra, İznik'i başşehir yaparak Anadolu Selçuklu Devletini kurdu. Malazgirt Savaş'ından sonra Anadolu'ya başlayan yoğun Türkmen göçü bu dönemde artarak devam etti⁽⁵⁶⁾. Türkler'in Anadolu'ya adeta sel gibi akarak gelişleri, burasının kendilerine ebedi yurt olacağına bir işareti idi.

Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın ölümünden sonra oğlu Kılıç Arslan Anadolu Selçuklu Devleti'nin sultanı oldu. I. Kılıç Arslan Malatya'nın fethi ile uğraşırken haçlı tehlikesi ortaya çıktı. Bunun üzerine Kılıç Arslan kuşatmayı kaldırarak İznik'e hareket etti. Türkler, Keşiş Pierre'in maiyetinde gelen düzensiz haçlı sürüsünü kolayca mağlup ettiler. Fakat hemen bunların peşinden oldukça kalabalık ve düzenli bir haçlı ordusu Bizans İmparatoru'nun yardımıyla İstanbul'dan Anadolu'ya geçerek Selçuklu başşehirini İznik'i kuşattı. Bu sırada yetişen Kılıç Arslan komutasındaki Selçuklu ordusu ile haçlılar arasında İznik kalesi önünde yapılan savaşta I. Kılıç Arslan, haçlı ordusunun çok kalabalık olması sebebiyle daha fazla zayıyat vermemek için geri çekilmek zorunda kaldı⁽⁵⁷⁾.

(54) Turan, O., *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 14-36.

(55) Albek, S., *a.g.e.*, s. 93.

(56) Turan, O., *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 37.

(57) Turan, Osman, "Kılıç Arslan I", İ. A., C. VI., İstanbul, 1976, s. 682-684.

Haçlılar Haziran 1097'de İznik'e girerek Bizanslılar'la yapılan anlaşma gereğince şehri Bizans yönetimine bırakarak Eskişehir istikametinde hareket ettiler⁽⁵⁸⁾.

Kılıç Arslan İznik'i terk edip çekildikten sonra Anadolu'daki Türk kuvvetlerini toplayarak haçlıları durdurmayı düşünüyordu. Kılıç Arslan topladığı kuvvetlerle 30 Haziran günü Eskişehir Ovası'na çıkan vadiyi kesti. Temmuz sıcağında Eskişehir Ovası'nda yapılan meydan muharebesinde çok şiddetli çarpışmalar oldu ve her iki taraftan da çok kayıp verildi. Kılıç Arslan düşmanın sayıca çok üstün olmasından dolayı daha fazla kayıp vermemek için tekrar geri çekildi (4 Temmuz 1097). Türkler'in bu savaşta göstermiş olduğu kahramanlık ve savaş maharetinden Avrupalı müellifler hayranlık ve övgüyle bahsederler⁽⁵⁹⁾.

Haçlı ordusu Eskişehir'de bir kaç gün dinlendikten sonra Konya istikametine doğru hareket etti. Bu savaşın sonra Türkler'in Marmara ve diğer sahil bölgelerini terk ederek İç Anadolu'ya çekilmek zorunda kalmasıyla da⁽⁶⁰⁾, Eskişehir tekrar Bizans hakimiyetine girdi.

I. Kılıç Arslan'dan sonra Anadolu Selçuklu Sultanı olan I. İzzeddin Mesut, Alman İmparatoru III. Konrad komutasındaki haçlı ordusunu Ekim 1147'de Eskişehir civarında ağır bir mağlubiyete uğratmasına⁽⁶¹⁾, rağmen Eskişehir'de Bizans hakimiyeti devam etti.

II. Kılıç Arslan'ın Selçuklu Sultanı olduğu (1156) dönemlerde Anadolu'daki Bizans idaresi 21 thema (eyalet) halinde teşkilatlanmıştı. Bu themaların siyasi durumu içerisinde Eskişehir Opsikion Theması'na bağlı idi⁽⁶²⁾.

II. Kılıç Arslan döneminin ilk zamanlarında Bizans İmparatoru Manuel'le yapılan anlaşma gereğince dostane ilişkiler devam ederken, Bizans sınırlarına özellikle de Eskişehir bölgesine sayıları 100.000'i aşan

(58) Ostrogorsky, Georg, **Bizans Devleti Tarihi**, Çev. Fikret Işıltan, Ankara, 1981, s. 336.

(59) Turan, Osman, **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi**, C.I-II, İstanbul, 1993, C.I, s. 209.

(60) Sevim, Ali, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, Ankara, 1993, s. 143.

(61) Turan, O., **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 184.

(62) Çay, M. Abdulhalûk, **Anadolu'nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası, Sultan II. Kılıç Arslan ve Karamıkbeli (Myriokefalos) Zaferi**, İstanbul, 1984, s., 23

Türkmen kitleleri yığılmış durumda idi. Bu Türkmen kitleleri feodal yapı icabı devlet otoritesine bağlı kalmadan müstakil hareket ederek yurt ve otlak bulmak maksadı ile Bizans şehir ve köylerini yağmalıyorlardı. Bu Türkmen yayılmasından Kılıç Arslan da memnun oluyordu⁽⁶³⁾.

Türk kuvvetlerini Anadolu'dan atma kararı veren Bizans İmparatoru Manuel ilk iş olarak 1175'te Dorylaion (Eskişehir) ve Soublaion (Uluborlu'nun doğusunda) kalelerini yeniden inşa ettirdi⁽⁶⁴⁾.

Manuel tarafından inşa edilen yeni Dorylaion'un nerede kurulduğu tartışma konusudur. Bir kısım araştırmacılar yeni kurulan Dorylaion'un Eskişehir'e 11 km. mesafedeki Karacahisar civarında kurulduğunu iddia ederken, bir kısmı da Eskişehir'e 3 km uzaklıktaki Şarhöyük'te kurulduğu görüşündedir⁽⁶⁵⁾.

1176 yılında büyük bir ordu hazırlayarak Türkler'in üzerine yürüten İmparator Manuel, II. Kılıç Arslan'ın Miryakefalon'da kurduğu pusuya düşünce, Bizans ordusu 17 Eylül 1176'da büyük bir bozguna uğradı. Bu bozgundan sonra II. Kılıç Arslan ile Manuel arasında, Manuel'in Eskişehir ve Soublaion kalelerini yıkması ve savaş tazminatı ödemesi şartı ile barış anlaşması yapıldı⁽⁶⁶⁾. Fakat İmparator Manuel bu anlaşmaya tam olarak uymamış, sadece Soublaion kalesini yıktırılmıştı. Bunun üzerine II. Kılıç Arslan, akıncılarını Batı Anadolu'ya göndermiş, 1180'de Manuel'in ölümünden sonra Bizans arazisine Türkmen baskısı iyice artmış, neticede Uluborlu, Kütahya ile Eskişehir civarı Türkler tarafından fethedilmişti⁽⁶⁷⁾.

Miryakefalon mağlubiyetine kadar Anadolu'yu kurtarma ümitlerini yitirmeyen, hatta Anadolu'yu kendi vilayetleri sayan Bizanslılar'ın bu düşünceleri artık tamamen sona ermişti. Bu zaferden sonra Anadolu kesinlikle Türk vatanı olmuş ve Türkiye (Turkia) adını almıştır⁽⁶⁸⁾.

(63) Turan, O., **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 205-206.

(64) Ramsay, William M., **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası** Çev. Mihri Pektaş, İstanbul, 1961, s.82.

(65) Darkot, B., **a.g.m.**, s. 384-385.

(66) Cahen, Claude, **Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler**, Çev. Yıldız Moran, İstanbul, 1994, s. 116.

(67) Merçil, Erdoğan, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, Ankara, 1991, s. 128.

(68) Turan, Osman, **Selçuklular ve İslamiyet**, İstanbul, 1980, s. 96.

II. Kılıç Arslan ömrünün sonlarına doğru eski Türk feodal düzenine uyarak ülkeyi onbir oğlu arasında paylaştırarak, onları buralara melik olarak atadı (1186). Bu paylaşırma sonucunda Ankara merkez olmak üzere Çankırı ve Kastamonu ile birlikte Eskişehir, Muhyiddin Mesut'un payına düştü⁽⁶⁹⁾. Bu dönemde Türkmen akınları neticinde Karadeniz'de Sinop'un batısından Kastamonu, Devrek, Bolu, Eskişehir, Kütahya ve Denizli'yi içine alarak Akdeniz'de Fethiye Körfezi'ne kadar uzanan topraklar Selçuklu hakimiyetine girdi⁽⁷⁰⁾. II. Rükneddin Süleymanşah 1197 yılında Anadolu Selçuklu tahtına oturduktan sonra devletin birliğini sağlamak için kardeşleri ile mücadeleye başladı. Süleymanşah, Muhyiddin Mesud'u Ankara'da üç yıl kuşatma altında tuttuktan sonra Mesud'la, onun hakimiyeti altındaki yerleri -ki bu yerler arasında Eskişehir'de bulunuyordu- Süleymanşah'a bırakarak uç bölgelerindeki bir kaleye gitmeye razı olması karşılığında anlaştı⁽⁷¹⁾.

Selçuklular, Bizans sınırı boyunca uzanan toprakları "uç" diye isimlendiriyorlardı. Sinop-Kastamonu-Bolu-Eskişehir-Kütahya-Denizli-Antalya hattı boyunca uzanan topraklar, hem idarî hem de siyasî ve askerî bakımdan "uc"u teşkil ediyordu. Selçuklular'ın batı uçları Sivas'tan İstanbul istikametine uzanan yol -Ankara-Eskişehir yolu- esas alınarak doğu-batı istikametinde "sağ ve sol" olmak üzere iki uç beylerbeyliğine ayrılıyordu. Ankara sol kol uç beylerbeyliğine dahil edilmiş, Eskişehir ise, bu taksime dahil edilmeyip etrafındaki dar bir arazi ile beraber Sultan'ın Divan-ı Dairesi'nden sayılarak, "iç-el" denilen uç gerisi sultanlık toprağına dahil edilmişti⁽⁷²⁾.

XII. yüzyılın sonlarına doğru Bizans'ın direncinin tamamen kırılmasıyla, daha önce savaşlar sebebiyle harap olan Eskişehir tekrar canlanmaya başlamıştır. Eskişehir'deki Selçuklu döneminden kalma en önemli eser, 1220 yılında I. Alaeddin Keykubad tarafından yaptırıldığı tahmin edilen Alaeddin Camii'dir⁽⁷³⁾.

(69) Sevim, Ali -Yücel, Yaşar, **Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi**, Ankara, 1989, s. 135.

(70) Yücel, Yaşar, **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I**, Ankara, 1991, s. 34.

(71) Merçil, E., **a.g.e.**, s. 133.

(72) Akdağ, Mustafa, **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi I**, s. 50.

(73) Ertin, G., **a.g.e.**, s. 12-13.

XIII. yüzyıl başlarında -haçlı seferlerinin etkisini kaybettiği zamanlarda- Anadolu için yeni bir tehlike ortaya çıkmış, Harzemşahları mağlup eden Moğollar doğuda Anadolu Selçuklu sınırına dayanmışlardı. 1236 yılında Anadolu Selçuklu Sultanı olan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in, seleflerine nazaran çok kaabiliyetsiz ve zevk düşkün birisi olması sebebiyle Anadolu'da büyük bir sosyal ve ekonomik buhran başgösterdi. Bu durumdan istifade eden Baba İshak adlı Türkmen şeyhi 1240 yılında göçebe halk arasında bir ayaklanma başlattı. Bu ayaklanmayı Selçuklu ordusunun güçlüğüle bastırması, devletin bütün zaafalarını ortaya çıkarmıştı. Yıllardır sınırda bekleyen Moğollar istedikleri anın geldiğini düşünerek 1242 yılında Selçuklu topraklarına saldırdılar⁽⁷⁴⁾. 1243 yılında Selçuklular'la Moğollar arasında yapılan savaşın Selçukluların mağlubiyeti ile sona ermesiyle Anadolu Selçuklu Devleti bağımsızlığını yitirerek Moğollara bağlandı. Böylece Selçuklu Sultanları bağımsız birer sultan olmaktan çıkarak Moğollar (İlhanlılar)'a bağlı bir vali durumuna düşmüş oldu. Moğol istilası döneminde Anadolu büyük zulüm ve kargaşalıklara sahne olmuş, şehzadeler arasındaki taht kavgaları 1318 yılında Anadolu Selçuklu Devleti çökünceye kadar devam etmiştir⁽⁷⁵⁾.

Moğol istilasına kadar mamur olan Eskişehir'in bu dönemde tahribe uğradığı bilinmekle beraber, bu tahribin Moğol işgali ile mi, yoksa Bizans'la yapılan bir savaş sebebiyle mi veya deprem gibi bir tabii afet neticesinde mi olduğu bilinmemektedir⁽⁷⁶⁾. XIII. yüzyılın ikinci yarısında İlhanlılar'a bağlı olduğu bilinen Eskişehir, bu dönemde şehrin emiri olan Cacaoğlu Nureddin Bey tarafından tekrar imar edilmiştir⁽⁷⁷⁾.

Anadolu Selçuklu Devleti zamanında Eskişehir, idarî bakımdan vilayet durumunda olup, İnönü Vilayeti ile beraber Sultan Öyüğü subaşılığına bağlı idi⁽⁷⁸⁾.

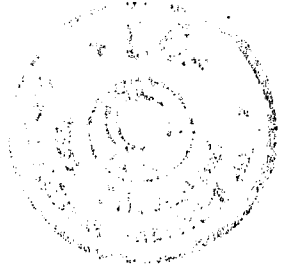
(74) Kaymaz, Nejat, "Anadolu Selçuklularının İnhitatinde İdari Mekanizmanın Rolü II", A.Ü.D.T.F., Tarih Araştırmaları Dergisi, C. III, S. 4-5, Ankara, 1965, s. 60-61.

(75) Turan, O., *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 431 vd.

(76) Doğru, H., *a.g.e.*, s. 30.

(77) Togon, A. Zeki Velidi, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul, 1981, s. 319.

(78) Baykara, Tuncer, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Ankara, 1988, s. 83.

D. OSMANLILAR DÖNEMİNDE ESKİŞEHİR

XIII. asır Anadolu tarihinin siyasî ve sosyal bakımdan en önemli hadisesi, doğudan gelen Moğollar'ın Anadolu Selçuklu Devleti sınırlarına dayanmasıdır. Bu dönemde Moğol tazyiki sebebi ile Türk aşiretleri Anadolu'ya akın etmekte idi. Anadolu'ya gelen bu aşiretler arasında Kayı Aşireti de bulunuyordu. Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubad Kayı Aşireti'ni Ankara yakınlarındaki Karacadağ ve çevresine yerleştirdi(1230). Alaeddin Keykubad'ın 1231'de Eskişehir'i üs edinerek Bizans'a karşı yaptığı sefere Ertuğrul Bey de kendi aşiret kuvvetleriyle katılmış ve yaptığı hizmetlerle sultanın iltifatına mazhar olmuştu⁽⁷⁹⁾. Bu sırada doğuda Moğol tehlikesinin baş göstermesi üzerine Sultan, yörenin yönetimini Kastamonu Beyi Hüsameddin Bey'in oğulları ile Ertuğrul Gazi ve kardeşlerine bırakarak geri döndü⁽⁸⁰⁾.

Bizans sınırında kalarak mücadeleye devam eden Ertuğrul Gazi'nin, burada göstermiş olduğu başarısına karşılık Selçuklu Sultanı, mükafaat olarak fethetmiş olduğu Söğüt ve Domaniç'i Ertuğrul Gazi'ye verdi. Böylece Ertuğrul Gazi liderliğindeki 400 çadırlık Kayı Aşireti Selçuklu-Bizans sınırındaki Söğüt ve Domaniç bölgesine yerleşti⁽⁸¹⁾.

Moğollar'la Selçuklular arasında yapılan Kösedag Savaşı'nın (1243) Moğollar'ın galibiyeti ile sona ermesi üzerine Anadolu, Moğol hakimiyetine girdi. Moğol hakimiyetindeki Selçuklu sultanlarının nüfuzunun zayıflamaya başlamasıyla yöresel beyliklerin gücü gittikçe artmaya başladı. Selçuklu Sultanlığı'nın Danişmendiye (başkenti Amasya idi) ve Konya Sultanlığı olmak üzere ikiye bölünmesinden (1280) sonra, Eskişehir, Konya Sultanlığı'nın kuzey-batısında bulunan ve gücünü iyice artıran Germiyanogulları'nın hakimiyeti altındaki topraklar içerisine girdi⁽⁸²⁾.

Ertuğrul Bey'in 1281'de vefatından sonra Söğüt ve Domaniç yöresinde sakin olan Kayı Aşireti'ne Ertuğrul Gazi'nin küçük oğlu Osman, bey oldu. 1261'de Bizans başşehrinin İznik'ten İstanbul'a nakliye

(79) Başar, Fahamettin, "Ertuğrul Gazi", T.D.V.İ.A., C. XI, İstanbul, 1995, s. 315.

(80) Yücel, Y., a.g.e., s. 39.

(81) Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, C. I, Ankara, 1982, s. 99-103.

(82) Albek, Ş., a.g.e., s. 123.

Bitinya (Bursa, Bilecik, İzmit) bölgesinde bulunan Rum tekfurlarının başkentle alakası kesilmiş ve burada Bizans idaresi iyice zayıflamıştı. Bu durumdan istifade eden Osman Gazi sınır bölgesindeki yerleri fethetmeye başladı⁽⁸³⁾. Osman Bey 1289 yılında Karacahisar'ı fethedip esir ettiği tekfurunu Sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev'e gönderdi. Bundan memnun olan Sultan, fethedilen Karacahisar'la birlikte Eskişehir, İnönü ile beraber babasından kalan Söğüt'ü Osman Bey'e verdi. Ayrıca Osman Gazi'ye çeşitli hediyelerle birlikte sancak göndererek, fethedeceği yerlerin kendine kalması şartıyla gazâ izni verdi⁽⁸⁴⁾. Gönderilen bu hediyeler, Osman Gazini'nin artık aşiret beyliğinden çıkarak "uç beyi" olduğunun işaretidir.

Karacahisar'ı fethettikten sonra buraya yerleşen Osman Gazi, bazan Eskişehir'de bazan da Söğüt'te kalıyordu⁽⁸⁵⁾. Osman Gazi Eskişehir'de hamam yöresinde pazar kurdurarak çevredeki Rumların ve Germiyanlılar'ın da bu pazardan rahatça alış-veriş yapmalarını sağladı⁽⁸⁶⁾.

XIII. yüzyıl sonlarında önce Ertuğrul sonra Osman Gazi liderliğinde bulunan ve Eskişehir çevresinde yaşayan Kayı Aşireti fiili değil, nazari olarak Konya Sultanlığına bağlı durumda idi⁽⁸⁷⁾. Osman Gazi'nin Bilecik'i fethettikten sonra Selçuklu Sultanı'ndan izin almaya gerek görmeden Karacahisar'da Cuma ve Eskişehir'de bayram hutbelerini kendi adına okutması⁽⁸⁸⁾ onun bağımsızlığını ilan ettiğinin işaretidir.

Osman Gazi H. 701 (1301-1302) yılında hükmü altında bulunan toprakların yönetimini çocukları ve beyleri arasında taksim ettiğinde Eskişehir'i Gündüz Alp'in idaresine vermişti⁽⁸⁹⁾.

(83) Uzunçarşılı, İ. H., **a.g.e.**, s. 103-105.

(84) Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, **Camiud-Düvel Osmanlı Tarihi (1299-1481)**, Nşr. Ahmet Ağırakça, İstanbul, 1995, s. 72; İbn Kemal, **Tevârih-i Âl-i Osman, İ. Defter**, Nşr. Şerafettin Turan, Ankara, 1970, s. 106.

(85) Müneccimbaşı, **a.g.e.**, 74.

(86) Derviş Ahmet Âşıkî, **Aşıkpaşaoğlu Tarihi**, Nşr. Atsız, İstanbul, 1992, s. 20.

(87) Köprülü, M. Fuad, **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, İstanbul, 1986, s. 30.

(88) Turan, O., **Türk Cihan Hakimiyeti Mevkuresi Tarihi**, C.I-II, C.II., s. 25; **Aşıkpaşaoğlu Tarihi**, s.18.

(89) Hoca Sadeddin Efendi, **Tacüt-Tevarih**, C. I, Nşr. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara, 1992, s. 37.

XIV. yüzyıl başlarında Anadolu'nun batısında bulunan beyliklerin en güçlüsü Germiyanogulları Beyliği idi. Bu dönemde Osmanlı Beyliği haric batı beylikleri Germiyanogulları Beyliği'ne tabi idi⁽⁹⁰⁾. Osmanlılar Bizans'tan sürekli topraklar fethediyor ve Anadolu'nun birliği için kendilerini lider görüyorlardı. Bu sebeple iki beyliğin arası açılmış ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde sürekli birbirleriyle mücadele etmişlerdir. Osman Bey, Bizans'a karşı çıktığı seferlerde, Germiyanogullar'dan çekindiğinden topraklarının savunması için kuvvet bırakmak zorunda kalmıştır. Lefke fethine çıktığında oğlu Orhan'ı geride bırakmış, Orhan Gazi'nin Eskişehir'de bulunmasından istifade eden Germiyanlılar'ın hakimiyetindeki Çavdar Tatarları Karacahisar pazarını yağmalamışlardır⁽⁹¹⁾. Yine Germiyanogulları'ndan bir mültezimin Eskişehir pazarında alış-veriş yapan halktan vergi almak istemesi üzerine mültezim buradan uzaklaştırılmış ve bu olay iki beyliğin arasında savaşa sebep olmuş, yapılan savaşta Germiyanlılar mağlup olmuştur⁽⁹²⁾.

Moğollar, XIV. asrın başlarında Selçuklu Sultanlığı'na son vererek Anadolu'yu imparatorluklarına katmış olmalarına rağmen uç beyliklerini tam olarak hakimiyetleri altına alamamışlardı. İçlerinde Osmanlı Beyliği'nin de bulunduğu uç beylikleri, Moğolların uç beylikleri değil, Moğolların hakimiyetini tanıyan yarı müstakil, kendi bölgelerine hakim birer hükümetçik durumunda idi. Moğolların Anadolu'dan çekilmesiyle de bu beylikler tamamen bağımsız hareket etmeye başladılar⁽⁹³⁾.

Osman Bey'in ölümünden sonra Osmanlı Beyliğinin başına geçen Orhan Bey (1324 -1361)'in Batı Anadolu ve Rumeliye yönelmesi, askeri bakımdan Eskişehir'in önemini yitirmesine sebep olmuştur. Orhan Bey zamanında Anadolu'yu gezen İbn Batuta'nın Sultan Öyüğü (Eskişehir)'nde yetişmiş olan, İznik'te ziyaret ettiği Alaeddin ve Kastamonu'da ziyaret ettiği Taceddin isimli büyük fakih ve müderrislerden bahsetmesi bu dönemde Eskişehir'in önemli bir kültür merkezi olduğunu göstermektedir⁽⁹⁴⁾.

(90) Varlık, Mustafa Çetin, **Germiyanogulları Tarihi (1300-1429)**, Ankara, 1974, s. 33.

(91) Derviş Ahmet Âşıkî, **a.g.e.**, s. 30.

(92) Varlık, M. Ç., **a.g.e.**, s. 43.

(93) Akdağ, M., **Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi I**, s. 123.

(94) Togan, A. Z. V., **a.g.e.**, s. 318-319.

Orhan Bey'in son zamanlarında ve özellikle Murat Bey'in sultanlığının ilk zamanlarında Eskişehir ve çevresi Karamanoğulları ile Osmanlılar arasında büyük bir anlaşmazlık konusu olmuştur. Karamanoğulları bir müddet yöreyi işgal etmişler ise de I. Murat, 1362 yılında iç karışıklıkları bastırdıktan sonra Ankara ve Eskişehir yöresini kesin hakimiyeti altına almıştır⁽⁹⁵⁾.

1402 yılında Yıldırım Bayezıt'ın Timur'a yenilmesiyle Yıldırım Bayezıt'ın oğulları arasında çıkan taht mücadelesinde, İsa Çelebi, Mehmet Çelebi ile yaptığı mücadeleyi kaybederek kaçmış ve Eskişehir'de saklandığı yerde Mehmet Çelebi'nin adamları tarafından yakalanarak boğulmuştur⁽⁹⁶⁾.

XV. yüzyıl ortalarına kadar başlıca şehzade sancaklarından biri olan Eskişehir'e ⁽⁹⁷⁾ en büyük imar faaliyeti Yavuz Sultan Selim zamanında yapılmıştır. Bu dönemde yapılan eserlerin en önemlisi, Yavuz Sultan Selim'in damadı Çoban Mustafa Paşa tarafından yaptırılan Kurşunlu Camii'dir⁽⁹⁸⁾.

Kanuni Sultan Süleyman'ın 1533-1536 ve 1548-1549 İran Seferi'ne katılmış olan ve konup göçülen yerlerin resmini çizen Matrakçı Nasuh'un kitabında, 1533-1536 İran seferi sırasında çizilmiş tam sahife bir Eskişehir resmi bulunmaktadır. Kanunî'nin 1548 İran seferine kadar İnönü-Kütahya-Afyankarahisar'dan Akşehir'e ulaşan "Hac Yolu" bu seferden itibaren Eskişehir-Seyitgazi üzerinden Akşehir'e ulaşmıştır⁽⁹⁹⁾.

Kanunî zamanında Eskişehir'in 7 mahallesi bulunuyordu. Bu mahallelerin isimleri şöyledir:

1. Mahalle-i Alaca mescid
2. Mahalle-i Dede
3. Mahalle-i Hacı Atmaca
4. Mahalle-i Orta Mescid
5. Mahalle-i Paşa
6. Mahalle-i Salı Mescid

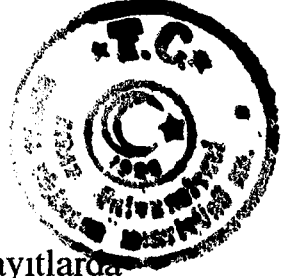
(95) Akdağ, M., *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi I*, s. 235-236.

(96) Hoca Sadettin Efendi, *a.g.e.*, C.II, s. 26.

(97) Halaçoğlu, Y., *a.g.e.*, s. 5.

(98) Doğru, H., *a.g.e.*, s. 43.

(99) Albek, S., *a.g.e.*, s. 130-131.

7. Mahalle-i Türkmenler

II. Selim döneminde ise şehrin 8 mahallesinin ismi kayıtlarda geçmektedir. Bu mahalleler:

1. Mahalle-i Alaca Mescid
2. Mahalle-i Cedid
3. Mahalle-i Dede
4. Mahalle-i Hacı Atmaca
5. Mahalle-i Kayalıca Mescid
6. Mahalle-i Merhum Hacı Mustafa Paşa
7. Mahalle-i Orta Mescid
8. Mahalle-i Türkmen Tekke ⁽¹⁰⁰⁾

XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti'nin iktisadî yapısının bozulmaya başlaması hukuk dilinde "çift bozan" adını alan, levent ve suhte denilen iki zümrenin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu iki grubun mevcudiyeti devlet içerisinde büyük huzursuzluğa yol açmakta idi. Celaliliğin başlangıcı sayılan leventler küçük gruplar halinde çeşitli yerlerde soygunculuğa başlamışlardı. Bunlardan bir grup da Eskişehir civarında faaliyet göstermekte idi⁽¹⁰¹⁾. XVI. yüzyılın ikinci yarısında başlayan bu karışıklıklara bu yüzyılın sonunda başlayan Celali isyanları da eklenince Anadolu büyük bir kargaşa içerisine sürüklendi. Celali liderlerinden Karayazıcının kardeşi Deli Hasan 1601 yılında geçici bir süre Eskişehir'i zaptetmiştir⁽¹⁰²⁾.

IV. Murat'ın saltanatının ilk yıllarında Anadolu'nun çeşitli yerlerinde bir çok celalî zorbası türemiştir. Eskişehir ve İnönü taraflarında da Kör Ali adlı celalî hüküm sürmekte idi⁽¹⁰³⁾. Naima Tarihi'nde Eskişehir ve yöresindeki eşkiya ve isyancılardan sık sık bahsedilmektedir. IV. Murad, 1638 yılında Bağdat seferine çıktığında Eskişehir civarına geldiği vakit, Eskişehir kadısının sultanın huzuruna çıkarak kendisini mehdi ilan eden Ahmet isimli bir tarikat şeyhinin insanları ifsad ettiğinden ve zorbalık yaptığından şikayetçi olması üzerine,

(100) Doğru, H., a.g.e., s. 47-48.

(101) Akdağ, Mustafa, **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celali İsyânları**, İstanbul, 1995, s. 69-70.

(102) Albek, S., a.g.e., s. 132.

(103) Yücel, Yaşar - Sevim, Ali, **Türkiye Tarihi III Osmanlı Dönemi (1566-1730)**, Ankara, 1991, s. 70.

Sultan bu kişinin ortadan kaldırılması için Çiftelerli Osman Ağa'yı görevlendirmiştir⁽¹⁰⁴⁾.

1648 yılında Eskişehir'i ziyaret etmiş olan Evliya Çelebi o zamanki Eskişehir'le ilgili şunları nakleder: "Şehir on yedi mahalledir. Evleri bağlı bahçeli ve mamurdur. Cami ve mescidleri epeycedir. Medreseler varsa da kargir değildir. Yedi çocuk mektebi, yedi tarikat tekkesi, yedi tüccar hanı vardır. Çarşısı sekizyüz kadar dükkandan ibarettir"⁽¹⁰⁵⁾.

Kanuni döneminde Eskişehir ve Seyitgazi hemen hemen aynı büyüklükte iken, XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Eskişehir, Seyitgazi'ye göre daha fazla gelişmeye başlamıştır⁽¹⁰⁶⁾.

1670 yılında Eskişehir'e uğrayan seyyah Rochford, Eskişehir'i şöyle anlatır: "Nüfusu çoktur. Buğdayı ve meyve ağaçları bol mahsuldar bir memleket olmasından dolayı pek hoş ve latiftir"⁽¹⁰⁷⁾.

XVIII. yüzyılın hemen başlarında Eskişehir'e gelmiş olan Paul Lucas, kitabında, şehrin iki kısma bölünmüş olduğunu, evlerin dağın eteğinde (bugünkü Odunpazarı), çarşının ise düzde (kaplıcalar civarında) bulunduğunu, çarşıda dükkkanı bulunan Türkler'in yatmak için yukarıdaki evlere çıktıklarını yazar⁽¹⁰⁸⁾.

XIX. yüzyılın ilk yarısında Eskişehir'i ziyaret eden Teksir (Texier) şehri şöyle anlatır: "Eskişehir'in sıcak suları Asya'da hâlâ meşhurdur. Fakat memleket ümran ve terakkiden uzak bir haldedir... Şehir biri evlerin, diğeri büyük çarşıların ve hamamların bulunduğu ticaret yerleri olmak üzere iki mahalleye ayrılmıştır"⁽¹⁰⁹⁾. Bu yüzyılın ilk yarısında şehri ziyaret eden yabancı seyyahların hemen hemen hepsi, şehri, dükkanların ve evlerin bulunduğu iki kısımdan oluşan, küçük ve bakımsız bir kasaba olarak tarif ederler⁽¹¹⁰⁾.

(104) Naimâ, Mustafa Efendi, **Naimâ Tarihi**, Nşr. Zuhuri Danışman, C. III, İstanbul, 1968, s. 1380-1381.

(105) Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Nşr. Zuhuri Danışman, C. IV, İstanbul, 1970, s. 207.

(106) Albek, S., **a.g.e.**, s. 131.

(107) Teksir, Ş., **a.g.e.**, s. 343.

(108) Albek, S., **a.g.e.**, s. 143.

(109) Teksir, Ş., **a.g.e.**, s. 343.

(110) Ertin, G., **a.g.e.**, s. 15.

Yukarıda zikredilen bilgilere rağmen XVIII. yüzyılın ilk yarısında Rumeli'deki toprakların yitirmeye başlaması ve Anadolu'da tarımın yeniden önem kazanmasıyla az da olsa Eskişehir'de bir canlanmanın başladığı bilinmektedir. Bu yüzyılın ikinci yarısında başlayan lületaş ticareti de bu canlanmaya katkıda bulunmuştur⁽¹¹¹⁾.

Şemseddin Sami, XIX. yüzyılda Eskişehir'in Hüdavendigâr Vilayeti'nin Kütahya Sancağı'na bağlı bir kaza merkezi olduğunu zikrettikten sonra, şu bilgileri vermektedir: "Kasaba güzel bir mevkiide olup 10.000 ahali, 11 camii, 6 mescidi, 1 rüşdiye mektebi, 3 tekkesi, birkaç havlu, bez, şayak ve kilim destgahı vardır. Civarında birkaç ılıca bulunuyorsa da pek mamur değildir. Kasabanın başlıca menba-ı serveti, civarında çokça çıkan lületaşdır. 100 köy ve 27.242 ahaliyi câmidir. Ahalisinin yalnız 600'ü hristiyan olup kalanlarının tamamı müslümandır. Derun-u kazada 77 camii, 6 medrese, 80 mektep, 2 kilise, 6 hamam, 398 dükkân, 15 han, 7270 hâne...vardır"⁽¹¹²⁾

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Kafkasya ve Kırım'dan, 1877 Tuna Muharebesi'nden sonra da Balkanlar'dan başlayan göçler sebebi ile Eskişehir'in nüfusu hızla artmaya başlamış ve buna paralel olarak şehirde büyük bir gelişme meydana gelmiştir⁽¹¹³⁾. Berlin-Bağdat demiryolunun 1896'da işletmeye açılması⁽¹¹⁴⁾ ve bu yolun direkt olarak İstanbul'a bağlanması şehirde ticaretin gelişmesinde büyük rol oynamıştır⁽¹¹⁵⁾.

Ali Cevad'ın verdiği bilgilere göre; XIX. yüzyıl sonlarında Eskişehir, 10.000 nüfuslu güzel ve tüccar yatağı bir kasabadır. Kasaba, Üsküdar'dan Ankara'ya giden demiryolunun güzergâhında bulunup, ticareti fevkalade ilerlemiş, Seyitgazi isminde bir nahiyesi ve 100 kadar köyü ile beraber toplam nüfusu 27.000 kişi civarındadır. Kasabada 80

(111) Ertin, G., a.g.e., s. 16.

(112) Şemseddin Sâmî, *Kâmus'ı-Alâm* (Tıpkıbasım), C.II., Ankara, 1996, s. 937-938.

(113) Tunçdilek, Necdet, "Eskişehir Bölgesinde Yerleşme Tarahine Toplu Bir Bakış", İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, C. XV'den S. 1-4'den ayrı basım, s. 15.

(114) Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri, 1876-1977*, C. VIII, Ankara, 1983, s. 467.

(115) Albek, S., a.g.e., s. 171.

kadar okul, 70 camii, 6 medrese, 6 hamam, 2 kilise, 15 han bulunmaktadır. Başlıca geçim kaynağı lületaşdır⁽¹¹⁶⁾.

Özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren almış olduğu göçler sebebiyle oldukça gelişen Eskişehir, 1905 yılında çıkan bir yangın sebebiyle büyük tahribe uğramıştır. Binaların ahşap olması sebebiyle kısa sürede yayılan yangın, evlerle birlikte şehrin ahşap olan eski kapalı çarşısını da tamamen yakmıştır⁽¹¹⁷⁾.

Osmanlı idari teşkilatının ilk uygulandığı yerlerden biri ve Sultanönü (Sultan Öyüğü) sancağının merkezi olan Eskişehir⁽¹¹⁸⁾. Osman Bey döneminde idari bakımdan İnönü, Bilecik, İznik, Karacahisar, İzmit, Yenişehir ve Bursa ile birlikte kaza durumunda idi. Şehrin başında subaşı ile birlikte bir kadı bulunuyordu⁽¹¹⁹⁾.

Eskişehir, Osmanlı Devleti'nin yükselme döneminde Anadolu Beylerbeyliği'ne (merkezi Kütahya idi) bağlı Sultanönü Sancağı'nın merkez kazası idi⁽¹²⁰⁾. XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin uygulamaya başladığı yeni idari teşkilat gereğince Sultanönü Sancağı kaldırılarak, Eskişehir, kaza olarak merkezi Bursa'da bulunan Hüdâvendigâr eyaletine bağlanmıştır⁽¹²¹⁾. Birinci Dünya Savaşı sırasında bağımsız mutasarrıflık olan Eskişehir'in ⁽¹²²⁾ bu durumu Cumhuriyet Dönemine kadar devam etmiştir.

(116) Ali Cevad, **Memalik-i Osmanıye'nin Tarih ve Coğrafya Lugati**, İstanbul, 1313, s. 309.

(117) Tunçdilek, Necdet, **Eskişehir ve Şehrin Tekamülü**, İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi, C.IV. S.8, İstanbul, 1957, s. 43.

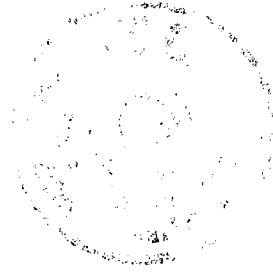
(118) Oğuzoğlu, Y. -Emecen, F., **a.g.m.**, s. 400.

(119) Akdağ, M., **Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, I.**, s. 225

(120) Darkot, B., **a.g.m.**, s. 385.

(121) Oğuzoğlu, Y. -Emecan F., **a.g.m.**, s. 401.

(122) Albek, S., **a.g.e.**, s. 171.

E- MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE ESKİŞEHİR

Osmanlı Devleti'nin Kırım, Kafkasya ve Balkanlardaki topraklarını kaybetmeye başlamasıyla, buraların aldığı göçler ve demir yolunun geçmesiyle canlanmaya başlayan Eskişehir, Almanların Cer Atölyesi kurmasıyla da Osmanlı'nın son döneminde sanayi alanında gelişme kaydeden sayılı Anadolu şehirlerinden biri olmuştur. Şehir, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle 1914-1922 yılları arasında bir duraklama dönemi yaşamıştır ⁽¹²³⁾.

İtilaf devletlerinin Mart 1915'te Çanakkale Boğazı'nı zorlamaya başlamaları üzerine, düşman kuvvetlerinin boğazı geçtiği takdirde Sultan Reşat ve Meclis-i Mebusan üyelerinin Eskişehir'e gitmesi kararlaştırılarak, Eskişehir'de binalar kiralanmıştır⁽¹²⁴⁾.

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmasından sonra imzaladığı Mondros Ateşkes Antlaşması gereğince İtilaf Devletleri Anadolu'da gerek gördüğü yerleri işgal etmeye başlamıştır. Bu işgalden Eskişehir de nasibini almış, 22 Ocak 1919'da bir İngiliz kontrol birliği Eskişehir'e gelerek istasyon çevresine yerleşmiştir ⁽¹²⁵⁾. Memleketin işgali karşısında çok duyarlı davranan Eskişehirli, zaman zaman mitingler düzenleyerek bu işgalleri protesto etmişlerdir. Özellikle İzmir'in işgaline büyük tepki gösteren Eskişehirli, 7 Haziran 1919'da 10 bin kişinin katıldığı bir miting düzenleyerek işgali protesto ederek 24 saat yas ilan etmişlerdir ⁽¹²⁶⁾.

Memleketin işgali karşısında İstanbul hükümetinin çaresiz kalması üzerine, Anadolu'da, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Kuvay-ı Milliye hareketi başlamış ve bu hareketin Batı Anadolu Kuvay-ı Milliye komutanlığına Ali Fuat Paşa getirilmişti⁽¹²⁷⁾. Eskişehir Kuvay-ı Milliye komutanlığına da Atıf Bey atanmıştı⁽¹²⁸⁾. Atıf Bey'in 7 Eylül 1919'da Eskişehir'deki İngiliz kuvvetleri komutanı Solly Flood'un emriyle

(123) Ertin, G., a.g.e., s. 20-21.

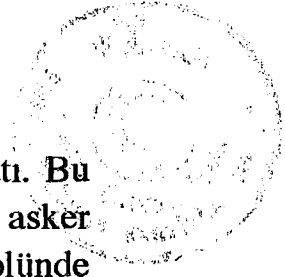
(124) Bayur, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılabı Tarihi**, C.III, Ankara, 1993, s. 73.

(125) Sarıhan, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü I**, Ankara, 1993, s. 105.

(126) Sarıhan, Z., a.g.e. s. 308.

(127) Aydınel, Sıtkı, **Güneybatı Anadolu'da Kuvay-ı Milliye Harekatı**, Ankara, 1993, s. 307.

(128) Albek, S., a.g.e. s. 180.

tutuklanması üzerine harekete geçen Ali Fuad Paşa Eskişehir'i kuşattı. Bu kuşatmayı kırmak isteyen İngilizler, Eskişehir'e iki tren dolusu asker gönderdiler. Ali Fuat Paşa Eskişehir'i kuşattığı zaman İngiliz kontrolünde olan Eskişehir'de İstanbul hükümeti yanlısı bir mutasarrıf ve hayali 5. kolordu komutanı Kiraz Hamdi Paşa bulunuyordu⁽¹²⁹⁾. Kuşatmaya karşı bir müddet direnen İngilizler'in 25 Eylül 1919'da Eskişehir'den çekilmek zorunda kalmasıyla şehir Kuvay-ı Milliye'nin kontrolüne girdi⁽¹³⁰⁾.

Batı Cephesi Komutanlığı'nın kurulmasından sonra komutanlığın merkezinin Eskişehir'e taşınmasıyla şehir, milli mücadelenin ilk zamanlarında Batı Cephesi'nin sevk ve idare merkezi olmuştur ⁽¹³¹⁾.

1920 yılı başlarında Batı cephesi milis kuvvetlerinin en büyüğü Çerkez Ethem'in komutasında idi. Anzavur, Bolu, Düzce ve Yozgat ayaklanmalarının bastırılmasında büyük yararlıklar gösteren Ethem, Yozgat Ayaklanmasını bastırdıktan sonra kardeşleriyle birlikte Ankara'ya gelmiş, kendisinin Batı cephesine gitmesi istendiğinde reddetmişti. Ancak Batı Cephesi komutanı Ali Fuad Paşa, Ethem'i Eskişehir'e gitmeye razı etmiştir⁽¹³²⁾. Ali Fuad Paşa'nın araya girmesiyle Eskişehir'e dönen Ethem'le Ankara hükümeti arasındaki anlaşmazlık giderek artmış, Ethem ve kardeşleri Eskişehir'de, kendi düşüncelerini anlatan ve Ankara hükümeti aleyhinde yayın yapan "Yeni Dünya" gazetesini çıkarmışlardır⁽¹³³⁾. Ankara hükümeti ile Ethem arasındaki anlaşmazlığın her geçen gün büyümesi üzerine, Mustafa Kemal Paşa bu anlaşmazlığı çözmek için Aralık 1920'de Eskişehir'e gelmiş fakat burada yapılan görüşmelerden bir netice alınamamış ve Ethem Kütahya'daki birliklerin başına dönmüştür⁽¹³⁴⁾.

Eskişehir, Kurtuluş Savaşı sırasında stratejik bakımdan bir kilit noktası durumunda idi. Çünkü o zamanın şartlarına göre demiryolu ülkenin can damarı idi. İstanbul'dan gelen demiryolu hattı Eskişehir'e ulaştığında iki kola ayrılarak bir kol Afyon'dan Konya'ya, diğer kol da Ankara'ya gidiyordu. Dolayısıyla Eskişehir İstanbul'la Anadolu'nun

(129) Sarıhan, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü II**, Ankara, 1994. s. 90, 117.

(130) **Eskişehir İl Yıllığı**, s.99.

(131) Ertin, G., **a.g.e.**, s. 21.

(132) Albek, S., **a.g.e.**, s. 182.

(133) Atatürk, Mustafa Kemal, **Nutuk-Söylev**, C.II, Ankara, 1989 s. 633.

(134) Özalp, Kazım, **Milli Mücadele I 1919-1922**, Ankara, 1988, s. 168-169.

bağlantısını sağlıyordu. Stratejik bakımdan bu kadar büyük öneme sahip olan Eskişehir'in elde tutulması Milli Kuvvetler için büyük önem taşıyordu. Şehir, Yunanlılar için de büyük öneme sahipti. Hedefleri Milli Mücadele'nin merkezi olan Ankara'ya ulaşmak olan Yunanlılar, Eskişehir'i Ankara yolunun ilk aşaması olarak görüyorlardı. Bu sebepten dolayı Eskişehir ve çevresi Türk-Yunan savaşında büyük mücadelelere sahne olmuştur.

Ankara hükümeti ile Çerkez Ethem arasında her geçen gün büyüyen anlaşmazlık neticesinde, Ethem isyan etmişti. Bu isyandan istifade etmek isteyen Yunan ordusu 6 Ocak 1921'de Uşak'tan Afyon istikameti ile Bursa'dan Eskişehir istikametlerinde hücumla geçti. İsmet Paşa komutasındaki Batı Cephesi kuvvetleri Eskişehir'e 40 km. uzaklıktaki İnönü'de bir savunma hattı oluşturmuştu. Bu hatta yüklenen Yunan kuvvetleri, büyük zayıflıklarına rağmen 10-11 Ocak gecesi Bursa istikametinde geri çekilmek zorunda kaldılar (135).

Birinci İnönü Savaşı'ndan sonra Londra'da toplanan Barış Konferansı'nı etkilemek isteyen Yunanlılar harekete geçerek 28 Mart 1921'de Eskişehir'in kuzey-batısındaki İnönü mevzilerine bir kez daha saldırdılar. Yunan kuvvetlerini İnönü mevzilerinde durduran Türk kuvvetleri 31 Mart günü karşı saldırıya geçerek düşmanı geri çekilmek zorunda bıraktılar (136).

İkinci İnönü Savaşı'ndan sonra toparlanan Yunanlılar, Türkler'e nihai darbeyi vurmak amacıyla Bursa ve Uşak'ta toplanan birliklerini Eskişehir-Ankara istikametinde harekete geçirdiler. Kütahya ve Eskişehir bölgelerinde büyük mücadeleler veren Türk birlikleri Eskişehir'e kadar çekilmek zorunda kaldılar(137). Bunun üzerine 18 Temmuz 1921'de Karacahisar'da bulunan Batı Cephesi karargahına giderek bir inceleme yapan M. Kemal Paşa, Türk kuvvetlerine Sakarya'nın doğusuna çekilme

(135) Serdarlar, Neriman -Çetinkanat, Fahriye, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1918-1964**, İstanbul, 1972, s. 68.

(136) Atatürk, M.K., **a.g.e**, s. 775.

(137) Tarakçıoğlu, Nurettin, **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi 1718-1976**, İstanbul, 1983, s.90.

emri verdi⁽¹³⁸⁾. Türk birliklerinin bu emre uyarak 25 Temmuz'da geri çekilmesiyle, Yunanlılar Kütahya, Afyon ve Eskişehir'i işgal ettiler⁽¹³⁹⁾.

Türk kuvvetlerinin Eskişehir'den çekilmesinden sonra şehre giren Yunan askerleri, zulme ve yağmaya başlamışlar, Yunan komutanına yapılan şikayetler üzerine, yağma biraz azalmasına rağmen devam etmiş, esnaf bu yağmadan korunmak için dükkânlarının kapısını ördürerek küçük bir delik bırakıp oradan alış-veriş yapmak zorunda kalmıştır. Yunan komutanlığının emri ile şehrin ileri gelenlerinden kırk-elli kadar kişi sürgüne gönderilmiştir. Yunanlılar Eskişehir'i işgal ettikten sonra karargahlarını buraya taşımışlar, Kral Kostantin ailesi ile birlikte Eskişehir'e gelerek bir süre kalmış, o döndükten sonra da başbakan Venizelos şehre gelmiştir⁽¹⁴⁰⁾.

Eskişehir-Kütahya savaşlarından sonra, Türk Ordusu, Sakarya'nın doğusuna çekilmişti. Yunan kuvvetleri, 1 Ağustos 1921 de, Ankara'yı hedefleyerek Eskişehir-Seyitgazi hattından doğuya doğru hareket geçtiler. Yunan kuvvetleri ile Türk kuvvetleri arasında ilk temas 23 Ağustos'ta oldu. İki kuvvet arasında burada yapılan ve Sakarya Meydan Muharebesi diye isimlendirilen savaş 12 Eylül'de Yunan ordusunun kesin mağlubiyeti ile sona erdi. Yunan birlikleri 13 Eylül 1921 de Eskişehir istikametinde çekilmek zorunda kaldılar⁽¹⁴¹⁾.

Sakarya mağlubiyeti ile geri çekilen Yunan Ordusu, Eskişehir-Afyon-Ahırdağı hattında yeni bir cephe kurarak bu cepheyi iyice tahkim etmişti. Bu arada hazırlıklarını tamamlamış olan Türk Ordusu 22 Ağustos 1922'de taarruza başladı. 30 Ağustos'ta Başkomutanlık Meydan Muharebesi diye isimlendirilen savaşta Yunan ordusu büyük bir hezimete uğratıldı. Büyük kayıplar vererek perişan halde çekilmeye başlayan Yunan kuvvetlerini Türk birlikleri takibe başladı⁽¹⁴²⁾. Albay Şükrü Naili Bey komutasında Eskişehir yönünde ilerleyen 3. kolordu, 2 Eylül 1922'de Eskişehir'e girdi. Böylece yaklaşık ondört ay Yunan işgalinde kalan Eskişehir, tekrar Türk hakimiyetine girdi.

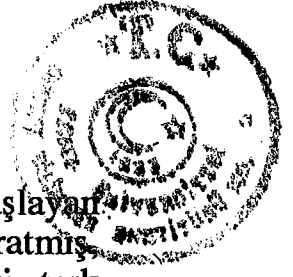
(138) Atatürk, M.K., a.g.e., s. 813.

(139) Tabakçioğlu, N., a.g.e., s. 90.

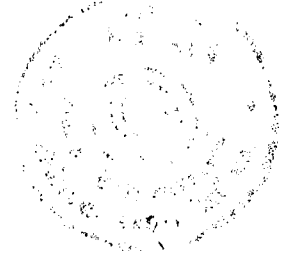
(140) Albek, S., a.g.e. s. 193-195.

(141) Tabakçioğlu, N., a.g.e. s. 91-92.

(142) Atatürk, M. K., a.g.e., s. 901.

Türk kuvvetlerinin şehre yaklaşmasıyla şehirden çekilmeye başlayan Yunan kuvvetleri, şehri yakıp yıkarak büyük tahribata uğratmış. Yunanlılar giderken yerli Hristiyanlar da onlarla birlikte şehri terk etmiştir (143).

F- CUMHURİYET DÖNEMİNDE ESKİŞEHİR

Yunan işgali sırasında şehir nüfusunun yaklaşık dörtte biri Eskişehir'i terketmişti⁽¹⁴⁴⁾. Yunan kuvvetlerinin çekilmesinden sonra şehrin büyük kısmı harap olmuş boş bir kasaba görünümündeydi⁽¹⁴⁵⁾. İşgal sebebiyle İstanbul ve İç Anadolu'ya göçmüş olanların Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Eskişehir'e geri dönmesiyle şehir tekrar canlanmaya başlamıştır⁽¹⁴⁶⁾.

14 Ocak 1923'te bir ay sürecek olan Batı Anadolu gezisine çıkan Mustafa Kemal Paşa, bu gezide ilk olarak 15 Ocak 1923'te Eskişehir'e uğrayarak incelemelerde bulunmuştur⁽¹⁴⁷⁾.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki toprakları 13 vilayet ve 15 müstakil mutasarrıflığa ayrılmıştı. Eskişehir bu mutasarrıflıklardan biri idi⁽¹⁴⁸⁾ ve Mihalıçcık, Seyitgazi ve Sivrihisar bu mutasarrıflığa bağlı kazalardı⁽¹⁴⁹⁾. Cumhuriyet'in ilanından sonra idari sistemde yapılan değişikliklerle sancak ve mutasarrıflıkların il yapılması üzerine, 1925 yılında Eskişehir il merkezi olmuştur⁽¹⁵⁰⁾.

Yunanlıların çekilirken yakıp yıktığı şehir, Cumhuriyetle birlikte hızlı bir gelişme dönemine girmiştir. 1923-50 arasında şehrin nüfusu iki katına çıkmış, DDY Cer Atölyesi, Şeker Fabrikası, Tayyare Bakım Atölyesi gibi devlet kuruluşlarının yanı sıra özel sektör tarafından kurulan irili ufaklı fabrika ve atölyeler de şehrin gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur ⁽¹⁵¹⁾.

Cumhuriyet dönemiyle birlikte hızlı bir gelişme kaydeden Eskişehir, kısa zamanda Türkiye'nin sayılı tarım, sanayi ve ticaret merkezlerinden

(144) CHP Eskişehir İl Yönetim Kurulu, **Cumhuriyetimizin 15 inci Yılında Eskişehir**, İstanbul, 1938, s.34.

(145) Eskişehir Valiliği, **Cumhuriyetin On Beşinci Yılında Eskişehir**, İstanbul, 1938, s. 132.

(146) Albek, S., a.g.e., s. 205.

(147) İnan, Arı, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları**, Ankara, 1982, s. 1.

(148) Albek, S., a.g.e., s. 179.

(149) **Eskişehir İl Yıllığı** s. 100.

(150) Güngör, Avni -Conker, **Kemalettin, Eskişehir Kılavuzu**, ?, 1952, s. 48.

(151) Ertin, G., a.g.e., s. 23.

biri haline gelmiştir. 1994 yılında büyükşehir yapılarak, Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı Odunpazarı ve Tepebaşı Belediyeleri kurulmuştur. Günümüzde on iki ilçesi bulunan Eskişehir'in ilçeleri şunlardır:

1- Alpu	7- Mahmudiye
2- Beylikova	8- Mihalgazi
3- Çifteler	9- Mihalıccık
4- Günyüzü	10- Sarıkaya
5- Han	11- Seyitgazi
6- İnönü	12- Sivrihisar

G- ESKİŞEHİR'E BAĞLI İLÇELERİN KISA TARİHÇELERİ

1- Alpu İlçesi

Alpu'ya bağlı Dere Köyü ve çevresiyle Kızlar Höyüğü'nde yapılan kazı çalışmalarında Roma dönemine ait çeşitli kalıntıların bulunması, bölgede Romalılar'dan beri yerleşik hayatın olduğunu göstermektedir.

Selçuklular'ın 1074 yılında Eskişehir'i fethiyle, ilçe yöresi de Selçuklu hakimiyetine girmiştir. Selçuklu uç beylerinden Bozhan'ın kendi kabilesinden altı haneyi verimli otlakları bulunan bu bölgeye iskan etmesiyle, ilk kez yerleşim birimi olarak kurulmuştur. "Alpu" isminin bu altı haneden, Altı-Altı-Alpu şeklinde değişerek ortaya çıktığı rivayet edilmektedir. 1289'da Osmanlı hakimiyetine giren Alpu, 1921'de Yunan işgaline uğramıştır. Sakarya Meydan Muharebesi ile işgalden kurtulmuş, 1928 yılında Eskişehir il merkezine bağlı bucak statüsüne kavuşmuştur. 1936 da Romanya ve Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin yerleştirilmesiyle canlanmaya başlayan Alpu'ya 1955'te belediye teşkilatı kurulmuş, 1987'de ilçe merkezi olmuştur ⁽¹⁵²⁾. Eskişehir bölgesinin çıkarılan lületaşının 3/4'ü Alpu ilçesinin Başören Köyü'nden çıkarılmaktadır.

İl topraklarının orta kısmında yer alan ve adını verdiği Alpu Ovası üzerinde kurulu olan ilçe, kuzeyden Ankara, doğudan Beylikova ve Mihalicçık, güneyden Mahmudiye, batıdan Eskişehir merkez ilçesi ile çevrilidir.

1990 nüfus sayımında ilçenin nüfusu toplam; 5.087'si merkezde 13.610'u bağlı bucak ve köylerde olmak üzere 18.697 olarak tesbit edilmiştir.

2- Beylikova İlçesi

Beylikova çevresi Türkler'den önce bir çok medeniyetin hakimiyeti altına girmiş olmasına rağmen bunlarla ilgili bir ize rastlanamamaktadır. Buna sebep olarak, ziraatte elverişli olan yörede inşaata elverişli malzemenin bulunması gösterilmektedir.

(152) Köye Hizmet Götürme Birliği, **Alpu**, Eskişehir, 1989, s.3-4.

Bugünkü Beylikova 1889 yılında Dükkancı Ali Ağa, Süleyman ve Halil Ağa tarafından kurulmuştur⁽¹⁵³⁾.

Geniş otlakları bulunması nedeniyle, bu dönemde, ordu ve beylere at yetiştirilen hara olarak kullanılmıştır. Bu sebepten dolayı da "Beylikahr" diye isimlendirilmiştir⁽¹⁵⁴⁾.

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki topraklarını kaybetmesiyle buralardan Anadolu'ya göçler başlamış, Bulgaristan'ın Besitina kasabası ve çevresinden gelenler Beylikova'ya yerleştirilmiştir. Nüfusunun artmasıyla canlanmaya başlayan Beylikova 1930 da kasaba merkezi olmuştur. "Ahr" kelimesi beğenilmediğinden halkın yoğun istek ve müracaatı sonucu 1985'te "Beylikahr" ismi "Beylikova" olarak değiştirilmiş ve 1987 yılında da ilçe olmuştur⁽¹⁵⁵⁾.

Porsuk çayı kenarında düz bir arazide, Eskişehir-Ankara demiryolu üzerinde kurulmuş olan Beylikova'nın kuzey ve doğusu Mihaliççik, batısı Alpu, güneyi Sivrihasar ve Mahmudiye ilçeleri ile çevrilidir. İlçenin il merkezine uzaklığı 80 km.dir.

1990 nüfus sayımına göre Beylikova ilçesi'nin 10.946 olan toplam nüfusunun 5.995'i ilçe merkezinde ve 4.951'i de bağlı köylerde oturmaktadır.

3- Çifteler ilçesi

İlçe çevresinde Hititler dönemine ait tarihi kalıntıların bulunması, Hititler'in yörede yerleştiğini göstermektedir. Hititler'den sonra yöreye Frigler hakim olmuş, Frigler'den sonra da sırasıyla Lidya, Pers, Helenizm ve Roma hakimiyetine giren ilçe yöresinde bu medeniyetlerle ilgili bir iz rastlanmamaktadır.

İlçe çevresinde Bizans dönemine ait bir çok tarihi kalıntının bulunması, burasının Bizans döneminde önemli bir yerleşim yeri olduğunu göstermektedir.

(153) Köye Hizmet Götürme Birliği, **Beylikova**, Eskişehir, 1990, s. 2.

(154) Önpeker, Hikmet, **Büyükşehir Eskişehir**, Eskişehir, ?, s. 111.

(155) Köye Hizmet Götürme Birliği, **a.g.e**, s.2.

Türkler'in hakimiyetine girmesinden sonra, ilçe topraklarına ilk yerleşmenin ne zaman ve nasıl olduğu hakkında bir bilgiye rastlanmamaktadır⁽¹⁵⁶⁾.

"Çifteler" ismine ilk olarak IV.Murat (1622-1640) döneminde rastlanmaktadır. Bu dönem tarihçilerinden olan Naima Mustafa Efendi, "Naima Tarihi" diye bilinen eserinde; IV. Murat'ın Bağdat Seferi sırasında Eskişehir civarına geldiğinde, Eskişehir kadısının "Ahmed" isimli bir tarikat şeyhinin fesat ve zorbalığından şikayeti üzerine, bu meseleyi halletmesi için Çiftelerli Osman Ağa'yı görevlendirdiğini zikretmektedir⁽¹⁵⁷⁾. Çifteler ismi ile ilgili olarak; IV. Murat dönemi eserlerinde "Çifteli" , "Çifterlü" , "Çifterli" şekline geçen isimlerin, sonraları halk arasına "Çifteler" şeklinde kullanılmaya başlandığı görüşü ileri sürülmektedir⁽¹⁵⁸⁾. Başka bir iddiaya göre de; şimdiki Çarşı Camii ve hamam yöresine yerleşen halk, eski cami ve hamam kalıntularından dolayı buraya "Çiftören" adını vermiş, II. Mahmut döneminde hayvan yetiştirme çiftliklerinin kurulmasıyla "Çiftören" ismi "Çifteler Çiftliği" olmuş ve daha sonra da "Çiftlik" atılarak "Çifteler" ismi kalmıştır⁽¹⁵⁹⁾. Ali Cevad'ın Memalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lugatı adlı eserinde ilçenin ismi "Çifteler Çiftliği" şekline geçmektedir⁽¹⁶⁰⁾.

Şemsettin Sami, XIX yy.da Çiftelerle ilgili şu bilgileri vermektedir: Hüdavendigâr Vilayeti'nin Kütahya Sancağı'na bağlı, Eskişehir Kazası içerisinde, hazine arazisinde büyük ve geniş bir çiftlik olan Çifteler, askeriye hayvan yetiştiren hara durumundadır. 2.700.000 dönüm arazisi ve bağlı 16 köyü bulunan Çifteler'in nüfusa 5.000 olup, ilçede 700 asker bulunmaktadır ⁽¹⁶¹⁾.

Ali Cevad da, XIX. yüzyılın sonlarındaki Çifteler'le ilgili, yaklaşık olarak Şemsettin Sami'nin verdiği bilgilerin aynısını vermektedir⁽¹⁶²⁾.

Osmanlı Devleti'nin Balkan ve Kafkaslar'daki topraklarını kaybetmeye başlamasıyla gelen göçmenlerin bir kısmının Çifteler'e

(156) Çifteler Kaymakamlığı Hizmet Birliği, Çifteler, Eskişehir 1990, s. 3-9.

(157) Naima, Mustafa Efendi, a.g.e. s. 81.

(158) Çifteler Kaymakamlığı Hizmet birliği, a.g.e. s. 1.

(159) Önpeker, H., a.g.e. s. 104.

(160) Ali Cevad, a.g.e. s. 309.

(161) Şemsettin Sami, a.g.e. , C.III., s.1876.

(162) Ali Cevad, a.g.e., s. 309-310.

yerleştirilmesi sonucu, ilçede yeni mahalle ve köyler oluşmuştur. 1942 yılında, Sultan Çiftliği de denilen haranın büyük kısmı köylere dağıtılmış, kalan kısmı 1934 yılında Tarım Bakanlığı'na bağlanmıştır(163). Cumhuriyetle birlikte gelişme kaydeden Çifteler 1953 yılında ilçe olmuştur(164).

Yukarı Sakarya havzasında, geniş bir ova üzerinde yer alan Çifteler, doğudan Sivrihisar, kuzeyden Mahmudiye, batıdan Han, güneyden Afyon ile çevrilidir. İlçe, Eskişehir merkezine 65 km. uzaklıktadır.

1990 nüfus sayımına göre ilçenin nüfusu, 11.540'ı ilçe merkezinde, 8.533'ü bağlı köylerde olmak üzere, toplam 20.073'tür.

4- Günyüzü İlçesi

İlçe çevresinde bulunan Frig ve Roma dönemine ait kalıntılar, bu dönemlerde yörenin yerleşim yeri olarak kullanıldığını göstermektedir. İlçe çevresinde özellikle Roma ve Bizans dönemine ait çok miktarda yerleşim yeri bulunmaktadır. İlçenin 10 km. güneyindeki Eoudoxias (Gümüşkonak Kasabası), 17 km. güneyindeki Mousga (Hamamhisar) ve yine ilçenin 35 km. güneyinde bulunan Aprostola (Çakmak Köyü) Roma ve Bizans dönemlerinden kalma yerleşim yerleridir(165).

1074 Malazgirt Zaferi'nden sonra Türkler'in bölgeyi fethiyle, Günyüzü yöresi de Türk hakimiyetine girmiştir. İlçeye bağlı Gecek Köyü'nde 1174 yılında Umur Bey tarafından yaptırılan cami, civarda yapılan ilk camidir(166).

Türk hakimiyeti döneminde Günyüzü ile ilgili fazla bilgi olmamakla birlikte, 1737'de kaza durumunda iken, 1861 yılında gerileyerek Sivrihisar'a bağlı kasaba durumuna düştüğü bilinmektedir(167). Cumhuriyet'in ilk yıllarında da Sivrihisar'a bağlı kaza iken 1990 yılında ilçe merkezi olmuştur(168).

(163) Çifteler Kaymakamlığı Hizmet Birliği, a.g.e., s. 12-28.

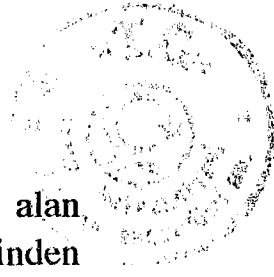
(164) Önpeker, H., a.g.e. s. 104.

(165) T.C. Turizm Bakanlığı, Eskişehir İli Turizm Envanteri, 1996, ?, s. 8-9.

(166) T.C. Turizm Bakanlığı, a.g.e., s. 21.

(167) Özalp, Tahsin, Sivrihisar Tarihi, Eskişehir, 1960, s.14.

(168) Önpeker, H., a.g.e., s. 9.

Eskişehir'e 135 km. uzaklıkta il topraklarının doğusunda yer alan Günyüzü, doğudan Ankara, kuzey ve batıdan Sivrihisar, güneyinden Ankara ve Konya ile çevrilidir.

1990 nüfus sayımına göre, toplam 15.310 olan ilçe nüfusunun 3.804'ü ilçe merkezinde 11.506'sı bağlı kasaba ve köylerde yaşamaktadır.

5- Han İlçesi

İlçe çevresinin tarihi M.Ö. 3500 yıllarına kadar uzanmaktadır. İlçe sınırları içerisindeki Yazılıkaya köyü bitişiğindeki Midas şehrini Hititler kurmuş, Frigler döneminde Midas şehri gelişerek zamanın önemli yerleşim yerlerinden biri olmuştur⁽¹⁶⁹⁾. Burada Kral Midas'ın anıt mezarı ile Tanrıça Cybele'in tanıtıldığı bir hücre bulunmaktadır. Lidyalılar zamanında ticaret için yaptırılan ve "Kral Yolu" diye isimlendirilen yol Han'dan geçiyordu⁽¹⁷⁰⁾. Romalılar bugün Hanköy diye isimlendirilen yerde bir yerleşim yeri kurmuşlar, Bizans döneminde burası dinî yerleşim alanlarından biri olmuştur⁽¹⁷¹⁾.

Türkler'in Anadolu'yu fethi ile Türk hakimiyetine giren ilçe yöresine, Bizans döneminden kalma konaklama yerlerinden dolayı "Han" ismi verilmiştir. Daha sonra "Yeni Han", "Han Barçunlu", "Barçun" adlarıyla da anılmıştır. IV. Murat'ın Vezir-i Azamı Hüsrev Paşa Bağdat Seferi sırasında ilçeden geçerken bir vakıf kurdurarak vakfın başına Çiftelerli Osman Ağa'yı getirerek burada bir cami, bir kervansaray, bir hamam ve çeşme yaptırmıştır.

Osmanlı'nın son dönemleri ile Cumhuriyet'in başlarında Çifteler'e bağlı bir köy durumunda iken, gelişme kaydederek 1967 yılında kasaba olan Han⁽¹⁷²⁾ 1990 yılında Çifteler'den ayrılarak ilçe olmuştur⁽¹⁷³⁾.

İl topraklarının güneyinde yer alan ve il merkezine 96 km. uzaklıkta bulunan ilçe, doğudan Çifteler, batıdan Seyitgazi, güneyden Afyon, kuzeyden Seyitgazi ve Mahmudiye ile çevrilidir.

(169) T.C. Turizm Bakanlığı, a.g.e., s. 7.

(170) Çifteler Kaymakamlığı Hizmet Birliği, a.g.e., s. 4.

(171) Önpeker, H., a.g.e., s. 114.

(172) Çifteler Kaymakamlığı Hizmet Birliği, a.g.e., s.9,51.

(173) Önpeker, H., a.g.e., s. 9.

1990 nüfus sayımına göre ilçenin nüfusu; 1.874'ü ilçe merkezinde 2.403'ü bağlı köylerde olmak üzere toplam 4.277 kişidir.

6- İnönü İlçesi

İlçenin kuzeyinde, Esenönü adı verilen yerde bulunan kalıntılar, İnönü civarının Frigler döneminde yerleşim yeri olarak kullanıldığını göstermektedir. Romalılar, yöreye hakim olduktan sonra savunma kolaylığını düşünerek yerleşim yerini, inler önü mevkiinde yüksek ve hakim bir tepeye kurarak⁽¹⁷⁴⁾ yeni kurdukları bu yerleşim yerine "Basilika" ismini vermişlerdir. İnönü, ilkçağlardan beri kullanılan ve Roma ve Bizans dönemlerinde de kullanılmaya devam eden, İstanbul'u Anadolu'nun iç kısımlarına bağlayan yol güzergâhında bulunmakta idi. Bizans üzerine sefer düzenleyen müslüman Arap orduları da İnönü yolunu kullanmışlardır⁽¹⁷⁵⁾.

Malazgirt Zaferi'nden kısa bir süre sonra bölgenin Türkler'in eline geçmesiyle Basilika (İnönü) da Türk hakimiyetine girmiştir. Fetihle birlikte bir Selçuklu kasabası haline getirilen İnönü, uzun yıllar Ahilerin himayesinde kalmıştır⁽¹⁷⁶⁾.

Osman Bey'in Karacahisar'ı fethetmesi üzerine 1289 yılında Selçuklu Sultanı, Söğüt'e ilaveten Eskişehir'le birlikte İnönü'yü de Osman Bey'e vermiştir. Osman Gazi, hakimiyeti altındaki toprakların yönetimini oğulları ve beyleri arasına paylaştırdığında, İnönü'nün yönetimi Aygıt Alp'e vermişti. İlçe Orhan Bey döneminde bir süre Germiyanogulları'nın hakimiyetine girmişse de, 1361'de I. Murat tarafından tekrar Osmanlı topraklarına katılmıştır⁽¹⁷⁷⁾.

Güneyindeki dağ yamacında bulunan tabii inlerden dolayı "İnönü" adını alan⁽¹⁷⁸⁾ ilçenin adı 1455 yılında "Karacaali" olarak değiştirilmişse de 1466'da ilçenin adı tekrar İnönü olarak değiştirilmiştir. Bu dönemde Sultanönü Sancağı'nın kasabası olan İnönü, XVI. yüzyılın ikinci

(174) T.C. İnönü Kaymakamlığı İlçe Brifing Dosyası, 1996, s. 1.

(175) Yürük, F.Faruk, Her Yönüyle İnönü (Basılmamış eser) s. 18.

(176) İnönü Kaymakamlığı Brifing Dosyası, s. 1.

(177) Yürük, F.F., a.g.e, s.21.

(178) İnönü Kaymakamlığı Brifing Dosyası, s. 2.

yarısından itibaren Osmanlı Ordusu'na at yetiştiren başlıca merkezlerden biri olmuştur⁽¹⁷⁹⁾.

İnönü'nün Türk-Yunan mücadelesinde I. İnönü (9-10 Ocak 1921) ve II. İnönü (31 Mart-1 Nisan 1921) savaşlarına sahne olması, dünya çapında tanınmasını sağlamıştır. Türk Ordusu'nun Sakarya'nın doğusuna çekilmesiyle Yunan işgaline uğrayan İnönü, onaltı ay Yunan işgalinde kaldıktan sonra, Sakarya Meydan Muharebesi'nde mağlup olan Yunanlılar'ın çekilmesiyle tekrar Türk hakimiyetine girmiştir.

İnönü Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar Söğüt Sancağı'na bağlı bir kasaba durumunda iken, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Bilecik İli'nin Bozüyük İlçesi'ne bağlanmıştır. 1963 yılında kasaba olarak Eskişehir'e bağlanan İnönü 1987'de ilçe olmuştur⁽¹⁸⁰⁾.

1990 nüfus sayımında toplam 9.377 olarak tesbit edilen ilçe nüfusunun 4.399'u ilçe merkezinde, 4.978'i de bağlı köylerde yaşamaktadır.

7- Mahmudiye İlçesi

İlçedeki Mahmudiye, Mesudiye, Hamidiye gibi höyüklerde bulunan kalıntılar ilçe çevresinin yerleşim tarihinin Hititler'e kadar uzandığını göstermektedir. Hititler'den sonra Frigler ve daha sonra da Roma ve Bizans döneminde ilçe yöresi yerleşim yeri olarak kullanılmıştır⁽¹⁸¹⁾.

Türkler'in Anadolu'yu fethi ile önce Selçuklu, sonra da Osmanlı hakimiyetine giren ilçe yöresi, II. Mahmut dönemine kadar pek önemi yok iken bu dönemden sonra canlanmaya başlamıştır. XVIII. yüzyıl sonlarına doğru Çifteler civarında geniş toprakları içine alan bir çiftlik kurmuş olan Kumarcı Mustafa isimli âyânın halka zulüm ve saraya karşı isyankâr davranışlar göstermesi üzerine, II. Mahmut (1784-1839), Bursa valisini bir ordu ile bölgeye göndermiş, 1804 yılında Kumarcı Mustafa idam edilerek mal ve mülküne el konulmuş ve çiftliği saltanat idaresine alınmıştır. Bu dönemden sonra çiftlik Çiftlikat-ı Hümayun (Sultanın Çiftliği) diye isimlendirilmiştir. Çiftlik merkezi çevresinin bataklık ve

(179) Yürük, F.F., a.g.e., s. 21-25.

(180) İnönü Kaymakamlığı Brifing Dosyası, s.1.

(181) Önpeker, H., a.g.e., s. 106.

sivrisineğin çok olması sebebiyle, Vali Muzaffer Paşa tarafından çiftlik merkezi 1815 yılında bugünkü Mahmudiye'ye taşınmıştır⁽¹⁸²⁾. Çiftliğin yeni taşındığı yere de II. Mahmut'a nisbetle "Mahmudiye" ismi verilmiştir⁽¹⁸³⁾.

Mahmudiye, 1880-1885 yıllarında Kafkasya'dan gelen 30-40 hanelik göçmenlerin bugünkü Atıkçerkez mahallesine yerleştirilmesiyle büyük bir köy halini almış ve zaman içerisinde Batı Trakya ve Balkanlar'dan gelen göçmenlerin yerleştirilmesiyle de nüfusu artmaya devam etmiştir. 1908 yılında çiftlikteki hayvanlar satılarak çiftliğin arazisi hazineye devredilmiş, 1915 yılında çevredeki köyler Mahmudiye'ye bağlanarak Mahmudiye kasaba merkezi yapılmıştır.

Kurtuluş Savaşı sırasında Türk Ordusu'nun Sakarya'nın doğusuna çekilmesiyle Yunan işgaline uğrayan Mahmudiye, Sakarya Zaferi'nden sonra tekrar Türk hakimiyetine girmiştir. İşgal sırasında göçlerle nüfusu azalan Mahmudiye'yi, Yunan askerleri çekilirken yakıp yıkmıştı. Savaştan sonra tekrar nüfusu artarak canlanmaya başlayan Mahmudiye 1954 yılında ilçe merkezi olmuştur⁽¹⁸⁴⁾.

İl topraklarının orta kısmında, yukarı Sakarya havzasında yer alan ve il merkezine 53 km. uzaklıkta olan Mahmudiye, doğudan Sivrihisar ve Beylikova, kuzeyden Alpu ve merkez ilçe, batıdan Seyitgazi, güneyden Çifteler ve Han ilçeleri ile çevrilidir.

1990 nüfus sayımında ilçenin nüfusu, 5.781'i ilçe merkezinde, 5.486'sı bağlı köylerde olmak üzere toplam 11.267 olarak tesbit edilmiştir.

8- Mihalgazi İlçesi

İlçe çevresinde bulunan kalıntılar yörenin Roma ve Bizans döneminde yerleşim yeri olarak kullanıldığını göstermektedir. Yöre, Bizans'tan sonra Selçuklu, daha sonra da Osmanlı hakimiyetine girmiştir⁽¹⁸⁵⁾.

(182) Tezcan, Erhan, **Mahmudiye İlçesi**, Eskişehir, 1982, s. 13-15.

(183) Tezcan, E., **a.g.e.**, s. 12.

(184) Tezcan, E., **a.g.e.**, s. 16-20.

(185) Önpeker, H., **a.g.e.**, s. 114.

İlçeye ismini veren Köse Mihal, Rum asıllı olup Bizans'ın Harmanakaya tekfuru iken Osman Gazi ile tanışarak dost olduktan sonra müslüman olmuştur. Müslüman olduktan sonra Osman Gazi ile beraber 1292 yılında Bizans kaleleri üzere yapılan sefere katılan Köse Mihal'a Osman Gazi, bu günkü Mihalgazi yöresini kılıç hakkı olarak vermiştir. O vakte kadar, Bizans köylerinin bulunduğu, Türklerin hiç yerleşmediği bu yöreye, hayvan beslemeye müsait oluşundan dolayı yavaş yavaş Türkler yerleşmeye başlamışlardır. Buraya gelen Türk aileleri bugünkü Mihalgazi'nin bulunduğu yere gümeleler* yapmışlar, bu gümelerden dolayı da burada kurulan Türk köyüne "Gümele" ismi verilmiştir. Gümele'nin kurulmasından sonra çevrede bulunan Rum köyleri dağılmaya başlamış ve yerlerine Türk köyleri kurulmuştur.

Kurtuluş Savaşı sırasında Eskişehir'i işgal eden Yunan kuvvetleri Gümele (Mihalgazi)'ye girmek istemişlerse de bir savunma hattı oluşturan Gümeleliler, Yunanlıları topraklarına sokmamışlardır. Göstermiş oldukları bu kahramanlıktan dolayı Atatürk tarafından bucak yapılarak mükafatlandırılan Gümele'ye "Mihalgazi" adı verilmiştir⁽¹⁸⁶⁾.

Mihalgazi 1944 yılına kadar Söğüt'e bağlı bir nahiye iken, bu tarihte Eskişehir'e, 1958 yılında Sarıcakaya'nın ilçe olmasıyla da Sarıcakaya'ya bağlanmıştır. 1967 yılında belediye teşkilatı kurulan Mihalgazi, 1990 yılında ilçe olmuştur⁽¹⁸⁷⁾.

İl topraklarının kuzeyinde, Sakarya vadisi'nde yer alan ilçenin, il merkezine uzaklığı 61 km.'dir. İlçe, doğrudan Saracakaya, kuzey ve batıdan Bilecik, güneyden ise merkez ilçe ile çevrilidir.

İlçenin nüfusu 1990 nüfus sayımında; ilçe mekezinde 4.016, bağlı köylerde 5.043 olmak üzere toplam 9.059 kişi olarak tesbit edilmiştir.

9- Mihalıççık İlçesi

İlk çağlardan itibaren önemli konaklama yerlerinden biri olan ilçeye Romalılar döneminde "Acreia" adı verilmiştir. Bizanslılar döneminde

* Gümele; sözlükte, bir tarafı açık yazlık bahçe evi, avcı kulübesi, orman kulubesi gibi manalara gelir.

(186) T.C. Mihalgazi Kaymakamlığı İlçe Brifing Dosyası, 1996, s.9-30.

(187) Mihalgazi Kaymakamlığı Brifing Dosyası, s.1.

Sivrihisar'ın gelişmesiyle önemini kaybeden Mihaliççık, Bizans'tan sonra Selçuklu hakimiyetine giren ilçe yöresi Osmanlılar döneminde önemli yerleşim yerlerinden biri olmuştur⁽¹⁸⁸⁾.

Kaynak olmamakla birlikte "Mihaliççık" isminin Köse Mihal veya oğlu Gazi Mihal'den geldiği rivayet edilmektedir⁽¹⁸⁹⁾.

Selçuklu devrinin sonu ve Osmanlı devrinin başlarında yaşamış olan büyük Türk mutasavvıfı Yunus Emre (1240-1321)'nin türbesi, o tarihlerde Sivrihisar'a bağlı iken günümüzde Mihaliççık ilçesine bağlı olan Sarıköy (Yunus Emre)'de bulunmaktadır.

Şemsettin Sami, Mihaliççık'la ilgili, Ankara Vilayeti'nin Merkez Sancağı'na bağlı, merkezi Kuyucak Kasabası olan kaza olduğunu zikrettikten sonra şu bilgileri verir: "Kaza 58 karyeden mürekkep ve cümlesi müslüman olmak üzere 18.538 ahali ile meskündür. Derun-u kazada 49 cami, 40 mescid, 4 medrese, 60 mektep, 68 dükkan, 2 han, 6 ahşap köprü, 35 su değirmeni mevcuttur"⁽¹⁹⁰⁾.

Ali Cevad da, Ankara Vilayeti'ne bağlı, merkezi Kuyucak kasabası diye bahsettiği Mihaliççık'la ilgili şu bilgileri verir: "Kazanın 168.520 dönüm arazisi olup bu miktarın üçte birisi mevrûdur. 1625 bahçe, 2125 bağ, 2685 çayır, 3570 hane, 56 köy, 46 cami, 40 mescid, 4 medrese, 1 hükümet konağı, 1 telgrafhane, 1 belediye dairesi, 60 okul, 5 kahvehane, 68 dükkan, 2 çiftlik, 2 han mevcuttur. Nüfusu 18.000'i mütecavizdir"⁽¹⁹¹⁾.

Mihaliççık, Kurtuluş Savaşı sırasında, 15 Ağustos 1921'de Yunan işgaline uğramıştır. 20 Eylül 1921'de Türk kuvvetlerinin Yunanlıları püskürtmesiyle tekrar Türk hakimiyetine giren ilçeyi, Yunanlılar çekilirken yakıp yıkmıştır⁽¹⁹²⁾. Bu yıkımdan Yunus Emre'nin türbesi de nasibini almış, türbe 1949 yılında tekrar yapılmıştır. 1970'te ise eski yerinden 50 m. uzaktaki bugünkü yerine taşınmıştır⁽¹⁹³⁾.

(188) Önpeker, H., a.g.e., s. 103.

(189) Mihaliççık İlçesi Köylerine Hizmet Götürme Birliği, **Tarihi, Kültürü, Turizmi ve Folkloru ile Mihaliççık**, Eskişehir, 1997 s. 7.

(190) Şemsettin Sami, a.g.e., C.VI, s. 4505.

(191) Ali Cevad, a.g.e., s. 803.

(192) Mihaliççık İlçesi Köylere Hizmet Götürme Birliği, a.g.e., s. 8.

(193) Bayrak, M. Orhan, **Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu**, İstanbul, 1982, s. 222.

Uzun yıllar Bursa'nın Yenişehir İlçesi'ne bağlı bir kasaba olan Mihaliççık, 1840'da kaza olarak Ankara'ya, 1925 yılında Eskişehir'in il yapılmasıyla da Eskişehir'e bağlanmıştır⁽¹⁹⁴⁾.

İl topraklarının doğusunda yer alan ilçe, Eskişehir'e 100 km. uzaklıktadır. Doğu ve kuzeyden Ankara, batıdan Beylikova ve Alpu, güneyden Sivrihisar ile çevrilidir.

1990 nüfus sayımına göre ilçe nüfusu, 4.473'ü ilçe merkezinde, 19.615'i bağlı kasaba ve köylerde olmak üzere toplam 24.088 kişidir.

10- Sarıcakaya ilçesi

Romalılar döneminde Sakarya Vadisi'nde küçük bir köy olarak kurulan bugünkü Sarıcakaya'nın, Roma ve Bizanslılar zamanındaki adı "Linde"dir. Sarp arazisinden dolayı ulaşımı zor olan, Sarıcakaya, Roma ve Bizans döneminde gelişme gösterememiş, Selçukluların Anadolu'yu fethiyle de Türk hakimiyetine girmiştir⁽¹⁹⁵⁾.

İlçenin tarihi ile ilgili yazılı kaynak bulunmamakla birlikte Osmanlı döneminde bugünkü Sarıcakaya yakınlarında kurulu olan Türk köyünün isminin "Bunaklar" olduğu bilinmektedir. Bu ismin kaynağı ile ilgili ise şöyle bir rivayet vardır: Türklerin Barak Aşireti'ne mensup aileler buraya yerleşerek bir köy kurmuşlar, "Barak" ismi zamanla değişerek "Barnak" , "Burnak" , "Bunak" şekline dönüşmüş ve bundan dolayı da köye "Bunaklar" ismi verilmiştir. Osmanlı'nın son dönemine doğru Yunus Emre'nin de mensubu olduğu Sarılar Aşireti'ne mensup aileler Bunaklar Köyü yakınında Sarıkaya Köyü'nü kurmuş, Cumhuriyet döneminde her iki köy Bunaklar adı altında birleştirilmiştir⁽¹⁹⁶⁾.

Sarıcakaya ilçe olmadan önce Söğüt'e bağlı bir köy iken, 1944 yılında Gümele (Mihalgazi)'nin bucak merkezi yapılarak Eskişehir'e bağlanmasıyla da "Bunaklar" olan ismi "Sarıkaya" şeklinde değiştirilerek Mihalgazi'ye bağlanmıştır. 1958 yılında ilçe yapılarak, kuzuyindeki sarı

(194) Mihaliççık İlçesi Köylere Hizmet Götürme Birliği, a.g.e., s. 17.

(195) Önpeker, H., a.g.e., s. 107.

(196) T.C. Sarıcakaya Kaymakamlığı İlçe Brifing Dosyası, 1996, s.1-2.

kayalaran dolayı Sarıkaya olan ismi "Sarıcakaya" olarak değiştirilmiştir⁽¹⁹⁷⁾.

İl topraklarının kuzeyinde, Sakarya Vadisi'nde kurulu olan ilçe, Eskişehir'e 56 km. uzaklıktadır. İlçe toprakları doğudan Ankara, kuzeyden Bolu, batıdan Bilecik ve Mihalgazi, güneyden ise merkez ilçe ve Alpu ile çevrilidir.

1990 nüfus sayımına göre ilçenin nüfusu toplam 7.996'dır. Bu nüfusun 3.672'si ilçe merkezinde, 4.324'ü bağlı köylerde yaşamaktadır.

11- Seyitgazi İlçesi

İlçe merkezine 250 m. uzaklığındaki Kültepe Hüyüğü'nde yapılan araştırmalarda ele geçen buluntular, Seyitgazi çevresi tarihinin M.Ö. 3500'e kadar uzandığını göstermektedir. M.Ö. 1200 yıllarında yöreye hakim olan Frigler döneminde en mamur yerlerden biri olan Seyitgazi çevresini, Frigler, iyi havalı anlamına gelen "Sultane" diye isimlendirmişlerdir. Frigler döneminde bu günkü ilçenin bulunduğu yere Prymnesia adlı bir yerleşim yeri bulunmakta idi. Roma dönemine kadar çeşitli devletlerin hakimiyeti altına giren ilçe yöresinde, bunlarla ilgili bir eser bulunmamaktadır⁽¹⁹⁸⁾.

Romalılar, bugünkü Seyitgazi'nin yerinde kurulu olan yerleşim merkezine "Nacoleia" adını vermişlerdir⁽¹⁹⁹⁾. Romalılar döneminde nüfusu 20.000'e ulaşan Noceleia (Seyitgazi)'ye bu günkü Eskişehir'in yerinde kurulu olan Dorylaion'un bağlı olması, ilçenin o devirdeki önemini göstermektedir⁽²⁰⁰⁾. Seyitgazinin 18 km. güney doğusunda bulunan Bardakçı Köyü'nde, Santabaris adı verilen, Roma devrinde bir dinî merkez olarak kurulan ve Bizans döneminde de önemini devam ettiren bir yerleşim yeri bulunmaktadır⁽²⁰¹⁾.

Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra, Seyitgazi, Bizans sınırları içerisine kalmıştır. İlçenin kuzey doğusunda bulunan ve

(197) Yüce, Celal, **Eskişehir Çevre İncelemesi**, İstanbul, 1969, s. 95.

(198) Seyitgazi Kaymakamlığı Mahalli İdareler Hizmet Birliği, **Tarihi, Kültürü, Turizmi ve Folkloru ile Seyitgazi**, Ankara, 1992, s. 19.

(199) Önpeker, H., **a.g.e.**, s. 101.

(200) Seyitgazi Kaymakamlığı Mahalli İdareler Hizmet Birliği, **a.g.e.**, s. 20.

(201) **Eskişehir İli Turizm Envanteri**, s. 6.

Roma çağında yapımına başlanan Mesih Kalesi'ni Bizanslılar genişleterek önemli askerî karakollardan bir yapmışlardır⁽²⁰²⁾.

Müslüman Araplar'ın Bizans üzerine yapmış olduğu seferler sırasında, Mesih Kalesi önünde yapılan bir savaşta (M.S.740) Seyit Battal Gazi şehit düşmüştür⁽²⁰³⁾. Arap ve Türk destan kahramanı olan Seyit Battal Gazi efsanevî bir kişiliğe sahiptir. VIII. yüzyılda Arap orularının Bizans'a karşı açtıkları seferlerle Bizans içerisinde de büyük şöhrete ulaşan Battal Gazi hakkında çeşitli rivayetler bulunmakla birlikte, bu rivayetlerin en kuvvetlisi, asıl adının Abdullah, künyesinin Ebu Hüseyin ve memleketinin Antakya olduğu yolunaki rivayettir⁽²⁰⁴⁾.

Selçuklular'ın Anadolu'yu fethi sırasında yapılan savaşlar sonucunda harap ve terkedilmiş bir durumda Türkler'in eline geçen Nacoleia (Seyitgazi)'ya 70-80 hanelik bir Türk kafilesi yerleştirilerek, adına "Türkmen Köyü" denmiştir⁽²⁰⁵⁾. İlçenin doğu tarafında bulunan Üçler Tepesi'ne (Bizans kilisesinin bulunduğu yere) I. Alaadin Keykubad'ın annesi Ümmühan Hatun tarafından 1207-1208 yılında cami, türbe ve imarethanelerden oluşan Seyit Battal Gazi Külliyesi yaptırılmasından⁽²⁰⁶⁾ sonra, yakınlarında bulunan Kargın adlı Türkmen köyünün de buraya nakledilmesiyle 250 hanelik bir köy olan Türkmen Köyü'ne Seyit Battal Gazi'ye izafeten "Seyitgazi" adı verilmiştir⁽²⁰⁷⁾.

Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra 1336 yılında Osmanlı Beyliği sınırları içerisine giren Seyitgazi, Osmanlı'nın büyümesiyle gelişerek 1531 yılında 15.000 nüfuslu bir bucak merkezi olmuştur⁽²⁰⁸⁾. XVI. yüzyılda Seyitgazi ile Eskişehir hemen hemen aynı büyüklükte iken XVII. yüzyıl ortalarından itibaren Eskişehir'in gelişmeye başlamasıyla, Seyitgazi önemini kaybetmeye başlamıştır⁽²⁰⁹⁾.

XVII. yüzyıl ortalarında Seyitgazi'yi ziyaret eden Evliya Çelebi, Seyitgazi ile ilgili şu bilgileri vermektedir: "Kasabanın kalesi bir tepe

(202) Eskişehir İli Turizm Envanteri, s. 19.

(203) Önpeker, H., a.g.e., s. 101.

(204) Çelikkanat, Fikret, 50. Yılda Eskişehir, Eskişehir, 1973, s.63.

(205) Seyitgazi Kaymakamlığı Mahalli İdareler Hizmet Birliği, a.g.e., s. 20.

(206) Eskişehir İli Turizm Envanteri, s. 21.

(207) Seyitgazi Kaymakamlığı Mahalli İdareler Hizmet Birliği, a.g.e., s. 20.

(208) Önpeker, H., a.g.e., s. 102.

(209) Albek, S., a.g.e., s. 131.

üzerinde olup haraptır. Varoşu yüzelli evli, bağlı, bahçeli, cami, han, hamam ve küçük çarşılı bir kasabacıdır. Hatta aşağı dere, kiremit örtülü yetmiş ocak bir büyük hanı vardır ki, Bağdat Fatihi Dördüncü Murad Han'ın silahdarı ve muhasibi Mustafa Paşa, Bağdat Seferi'ne giderken yaptırmıştır. Bunun yakınında (Tacüdin) in mezarı vardır". Evliya Çelebi ayrıca o devirde Seyitgazi'ye bağlı 76 köyün bulunduğunu zikreder⁽²¹⁰⁾.

Şemsettin Sami, XIX. yüzyılda Seyitgazi ile ilgili, Hüdavendigâr Vilayeti'nin Kütahya Sancağı'nda, Eskişehir Kazası'na bağlı bir nahiye olduğunu zikrettikten sonra, şu bilgileri vermektedir: "58 köyden mürekkep olup kısmı küllisi müslüman olmak üzere 15.000 kadar ahali, bir hayli asar-ı atıkası, müteaddit cami ve medresesi ve türbesi vardır"⁽²¹¹⁾.

Ali Cevad'da "Memalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lugatı" adlı eserinde XIX. yüzyıl sonlarında Seyitgazi'nin Hüdavendigâr Vilayeti'nin Kütahya Sancağı'nda Eskişehir Kazası'na bağlı bir nahiye merkezi olduğunu zikretmektedir⁽²¹²⁾.

1915 yılında kaza olan Seyitgazi⁽²¹³⁾, Kurtuluş Savaşı'nda Kütahya-Eskişehir Savaşları sırasında Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Bu işgal sırasında büyük tahribata uğrayan Seyitgazi, 1 Eylül 1922 tarihinde işgalden kurtulmuştur.

Cumhuriyet'in ilanından sonra Eskişehir'in il olmasıyla (1925) da ilçe merkezi olarak Eskişehir'e bağlanmıştır⁽²¹⁴⁾.

İl topraklarının güneybatısında yer alan ve il merkezine 43 km. uzaklıkta olan ilçe, doğudan Han ve Mahmudiye ilçeleri, kuzeyden merkez ilçe, batıdan Kütahya, güneyden ise Afyon ile çevrilidir.

1990 nüfus sayımına göre ilçenin nüfusu, 3.223'i ilçe merkezinde, 21.539'u bağlı bucak ve köylerde olmak üzere toplam 24.762 kişidir.

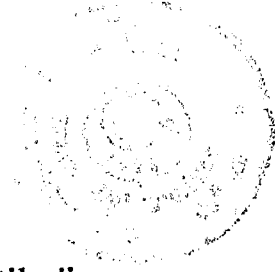
(210) Evliya Çelebi, a.g.e., s. 209.

(211) Şemsettin Sami, a.g.e., C.IV, s. 2743-2744.

(212) Ali Cevad, a.g.e., s. 159-160.

(213) Önpeker, H., a.g.e., s. 102.

(214) Seyitgazi Kaymakamlığı Mahalli İdareler Hizmet Birliği, a.g.e., s. 28.

12- Sivrihisar İlçesi

İlçe yöresinin tarihi Etiler dönemine kadar uzanmaktadır. Etiler'in Sivrihisar çevresini "Sallpa" diye isimlendirdikleri bilinmektedir⁽²¹⁵⁾. Frigler döneminde Sivrihisar çevresi önemli yerleşim yerlerinden biri olmuştur. İlçenin 15 km. güneyinde Ballıhisar Köyü'nde antik Pessunus şehri Frigler zamanının beş büyük şehriden birisi ve aynı zamanda da dinî bir merkez durumundadır. Burada Tanrıça Kybele adına yapılan büyük bir mabed bulunmaktadır. Bu mabed, Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerinde de değiştirilerek kullanılmaya devam etmiştir⁽²¹⁶⁾.

Romalılar döneminde "Palia" adı verilen şehir, askerî bakımdan da önem kazanarak oldukça gelişmiştir⁽²¹⁷⁾. Bizanslılar döneminde ise, bugünkü Sivrihisar'ın yerinde kurulan Justinianopolis'in gelişmeye başlamasıyla Pessunus önemini kaybetmiştir⁽²¹⁸⁾. Adını Bizans imparatoru Justinyen (M.S. 527-565)'den olan şehir, kısa zamanda gelişerek Hristiyanlığın merkezi haline gelmiştir. M.S. 800 yıllarında dinî bakımdan önce psikoposluk, sonra da metropolitlik olmuştur.

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Selçuklu hakimiyetine giren Justinianopolis (Sivrihisar)'e, Selçuklular "Karahisar" adını vererek Selçuklu Uç Beyliği'nin merkezi yapmışlardır⁽²¹⁹⁾. Selçuklu döneminde ilçe batıya yapılan akınların ve kervanların geçiş yeri olmasından dolayı "Seferhisar" diye isimlendirildiğini de ileri sürenler vardır⁽²²⁰⁾.

Karahisar (Sivrihisar), 1359 yılında I. Murat tarafında Osmanlı topraklarına katılmış⁽²²¹⁾, Osmanlı'nın kuruluş döneminde "Sibrihisar" olan adı, daha sonra "Sivrihisar" olmuştur⁽²²²⁾.

Ankara Savaşı (1402)'nden sonra Anadolu topraklarını Beylikler arasında paylaştıran Timur, Sivrihisar'ı Karamanoğulları'na vermiş, fakat Yıldırım Bayezit'in oğlu Mehmet Çelebi burayı tekrar Osmanlı

(215) Özalp, T., a.g.e., s. 7.

(216) **Eskişehir İli Turizm Envanteri**, s. 7-8.

(217) Önpeker, H., a.g.e., s. 99.

(218) **Eskişehir İli Turizm Envanteri**, s. 8.

(219) Önpeker, H., a.g.e., s. 99.

(220) Yüce, C., a.g.e., s. 76.

(221) Özalp, T., a.g.e., s. 61.

(222) Yüce, C., a.g.e., s. 76.

topraklarına katmıştır. Mehmet Çelebi kardeşi Musa Çelebi üzerine yürüyerek Rumeli'ye geçtiği zaman Karamanoğulları Sivrihisar'ı zaptetmişse de Mehmet Çelebi, Anadolu'ya döndüğü zaman Sivrihisar'ı geri almıştır⁽²²³⁾.

Sivrihisar, idari bakımdan Selçuklu ve Osmanlı'nın ilk zamanlarında büyük vilayet merkezlerinden biri idi. II. Bayezıt ve Kanunî devrinde vilayet ve mutasarrıflık merkezi olan Sivrihisar, bu dönemden sonra önemini kaybederek kaza durumuna düşmüş ve XIX. yüzyıl başlarında Hüdavendigâr Vilayeti'nin Sancağı olan Bilecik'e bağlanmıştır. 1846 yılında da Ankara Vilayeti'nin merkez sancağına bağlanmıştır⁽²²⁴⁾.

Şemsettin Sami, XIX yüzyılda Sivrihisar'ın "Ankara Vilayet ve Sancağı'nda ve Ankara'nın 135 km. garb-ı cenubesinde kaza merkezi bir kasaba" olduğunu zikrettikten sonra, ilçeye ilgili şu bilgileri vermektedir: "Oldukça mamur ve ticaretgâh bir kasaba olup 11.211 ahali, çarşısı, bir kaç camii şerifi, rüştiye mektebi, vüzelay-ı Selçuki'den Emin ed-Din Mikail'in camii'ne muttasıl 15 bin cildi havî kütüphanesi vardır... Derun-ı kazada 108 cami, 20 mescid, 18 medrese, 1 rüştiye, 108 sıbyan mektebi, bir kütüphane, 32 tekke, bir kilise, 6 su değirmeni, 5 çeşme ve birçok merga bulunmaktadır. Ahali-i kaza 34.902 kişiden ibaret olup merkezde sakin 4.000 kadar Ermeni'den maadesi müslüman ve Türk'tür"⁽²²⁵⁾.

Ali Cevad, XIX. yüzyıl sonlarında Sivrihisar'ın Ankara Vilayeti'nin merkez sancağına bağlı, 3.100 hane ve 12.211 nüfuslu bir kaza merkezi olduğunu zikrettikten sonra, devamla şu bilgileri verir: "Kazanın nüfusu umumiyesi 34.901 kişi olup, 6.234 hane, 60 dükkan, 4 hamam, 6 han, 30 kahvehane, 128 cami ve mescid, 33 dergah, biri rüştiye olmak üzere 109 mektep, 18 medrese, 1 kilise vesaireyi hâvidir"⁽²²⁶⁾.

1912 yılına kadar Ankara'ya bağlı kaza olarak kalan Sivrihisar, bu tarihte Eskişehir'e bağlanmıştır⁽²²⁷⁾.

(223) Özalp, T., a.g.e., s. 61-62.

(224) Özalp, T., a.g.e., s. 13-14.

(225) Şemsettin Sami, a.g.e., C.IV, S. 2582-2583.

(226) Ali Cevad, a.g.e., s. 437-438.

(227) Önpeker, H., a.g.e., s. 99.

Kurtuluş Savaşı yıllarında, Eskişehir-Kütahya Savaşları'ndan sonra Yunan işgaline uğrayan Sivrihisar, bu işgalden büyük zarar görmüş, Yunanlılar ilçenin 72 köyünü tamamen yakmışlardır. İlçe, Sakarya Zaferi'nden sonra düşman işgalinden kurtulmuştur⁽²²⁸⁾.

İl topraklarının güneydoğusunda yer alan ilçe, doğudan Ankara ve Günyüzü, kuzeyden Mihaliççik ve Beylikova batıdan Mahmudiye ve Çifteler, güneyden ise Konya ve Afyon ile çevrilidir. İlçe il merkezine 98 km. uzaklıktadır.

1990 nüfus sayımına göre ilçenin 37.297 olan toplam nüfusunun 10.490'ı ilçe merkezinde, 26.807'si de bağlı bucak ve köylerde yaşamaktadır.

(228) Özalp, T., a.g.e., s. 174.

II. BÖLÜM

ESKİŞEHİR İLİ İNANÇ COĞRAFYASI

A. ESKİŞEHİR İLİ'NİN NÜFUS SEYRİ

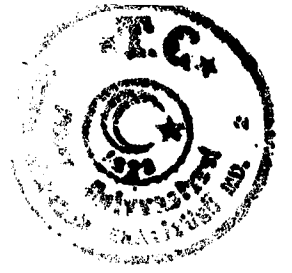
Bugünkü Eskişehir çevresi yerleşim tarihinin M.Ö. VI. yüzyıla Figler dönemine kadar uzandığını daha önce belirtmiştik. Daha sonra sırasıyla Lidya, Pers, Makedonya, Helenistik, Roma ve Bizans hakimiyetine giren şehir çevresinin nüfusu ile ilgili elde belge bulunmadığı için şehrin bu dönemlerdeki nüfusunu tesbit edebilmek mümkün değildir. Ancak şu kadarını söyleyebiliriz ki, şehir en canlı dönemini Frig ve Bizans dönemlerinde yaşamıştır.

Eskişehir coğrafi konumunun önemi sebebiyle, tarih boyunca sürekli işgallere maruz kalmıştır. Bizans döneminde iki kez müslüman Arap işgaline uğrayan şehrin Malazgirt Savaşı'nı müteakip Selçuklu-Bizans ve Selçuklu-Haçlı orduları arasında sürekli mücadelelere sahne olması, nüfusunun da sürekli değişmesine sebep olmuştur.

Malazgirt Savaşı'ndan kısa bir süre sonra Selçuklu hakimiyetine giren şehir, bu dönemden sonra bir kaç kez Türkler ve Bizanslılar arasında el değiştirmişse de sonunda kesin olarak Türk hakimiyetine girmiştir. Elde kaynak olmadığı için şehrin Selçuklu dönemi ile ilgili nüfusunu da tespit etmek mümkün olamamaktadır. Her ne kadar Osman Turan, II. Kılıç Arslan (1156-1192) döneminde Eskişehir yöresine sayıları 100.000'i aşan Türkmen kitlelerinin yığıldığını zikretse⁽¹⁾ de bu rakamdan hareketle hâlâ yerleşik halkın da bulunduğu şehir nüfusu hakkında bir tahminde bulunmak mümkün değildir.

XVI. yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı ile ilgili (bu dönemde Eskişehir Sultanönü Sancağı'nın merkezi idi) bir çalışma yapan H. Doğru 1530 tarihli tahrir defterinden hareketle Kanunî döneminde Eskişehir merkezinin mahalle ve nüfusu ile ilgili şu bilgiyi verir:

(1) Turan, O., *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 205.

<u>Mahalle Adı</u>	<u>Hane Sayısı</u>	
Mahalle-i Orta Mescid	51 hane	
Mahalle-i Alaca Mescid	23 hane	
Mahalle-i Hacı Atmaca	23 hane	
Mahalle-i Salı Mescid	24 hane	
Mahalle-i Paşa	18 hane	
Mahalle-i Türkmenler	11 hane	
<u>Mahalle-i Dede</u>	<u>22 hane</u>	
Toplam	172 hane	172x5=860 kişi

Yine tahrir defterinden hareket eden H. Doğru, II. Selim (1566-1579) zamanındaki Eskişehir merkezinin mahalle ve nüfusunu da şu şekilde vermektedir:

<u>Mahalle Adı</u>	<u>Hane Sayısı</u>	
Mahalle-i Orta Mescid	126 hane	
Mahalle-i Alaca Mescid	73 hane	
Mahalle-i Hacı Atmaca	44 hane	
Mahalle-i Kayalica Mescid	37 hane	
Mahalle-i Merhum Hacı Mustafa Paşa	163 hane	
Mahalle-i Dede	35 hane	
Mahalle-i Türkmen Tekke	44 hane	
<u>Mahalle-i Cedid</u>	<u>15 hane</u>	
Toplam	517 hane	517x5=2585 kişi

Yukarıdaki rakamlara bakıldığında 30-40 yıl gibi kısa bir süre içerisinde şehrin nüfusunda üç katına yakın bir artışın meydana geldiği görülür. H. Doğru bu artışa sebep olarak şehrin büyük ölçüde almış olduğu göçleri göstermektedir⁽²⁾.

(2) Doğru, H., a.g.e., s. 47-52

Tahrir defterinden hareketle C. Behar'ın yaptığı tahmine göre ise XVI. yüzyılda Eskişehir'in nüfusu şöyledir⁽³⁾:

Yıl	Nüfus
1530	1034
1570	3034

XVI. yüzyılda Eskişehir'in merkezi olduğu Sultanönü Sancağı Bilecik, Eskişehir, İnönü, Seyitgazi kasabaları ile Karacaşehir ve Günyüzü nahiyelerinden oluşuyordu. 1521 tarihli müselleme tahrir ve 1530 tarihli sipahi ve vakıf tahrir defterlerinden hareket eden H. Doğru sancağın toplam nüfusu ile ilgili şu bilgileri vermektedir⁽⁴⁾:

Zümreler	Hane	Mücerred
Reaya (has)	1.184	87
Reaya (sipahi)	3.282	532
Reaya (togancı tımarı)	77	4
Reaya (kale tımarı)	48	-
Vakıfa bağlı haneler	2.159	121
Konar göçerler	480	2
Şehirli	1.079	65
Yaya-Yamak	1.582	233
Müselleme-Yamak	238	174
Taycı-Yamak	932	627
Toplam	11.061	1.845

$$11.061 \times 5 = 55.305$$

Evli ve bekârların toplamı = 1.845

Genel toplam 57.150

(3) Behar, Cem, *Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927*, C. II, Ankara, 1996, s. 16.

(4) Doğru, H., *a.g.e.*, s. 117-120.

1648 yılında Eskişehir'i ziyaret eden Evliya Çelebi bu dönemde şehrin onyedii mahallesinin bulunduğunu söylemekle birlikte nüfusuyla ilgili bilgi vermemektedir⁽⁵⁾.

1709 tarihli avârız tahririne göre Eskişehir'de 179'u asker, 145'i sivil reaya olmak üzere toplam 324 erkek nüfus yaşamaktaydı. Bu rakamdan hareketle bu dönemde şehrin nüfusunun en az 2.000 olduğu tahmin edilmektedir⁽⁶⁾ ki bu da şehrin XVI. yüzyılda 3000'in üzerinde olan nüfusunda bir gerileme olduğunu gösterir. Bizim kanaatimize göre bu nüfus azalmasının sebebi, XVI. yüzyıl sonlarında, Anadolu'da başlayan ve XVII. yüzyılda iyice artarak Eskişehir'i de etkilemiş olan Celalî İsyancıları'dır.

XVIII. yüzyılda Rumeli, Kırım ve Kafkasya'da başlayan bozgunlar üzerine buralardan Anadolu'ya göçler başlamış, Tuna boylarından göçen Nogoylar⁽⁷⁾ ile Kırım Türk-Tatarları'nın bir kısmının Eskişehir civarındaki köylere yerleştirilmesiyle⁽⁸⁾ Celalî İsyancıları ile azalan şehir nüfusunda tekrar bir canlanma başlamış olmakla birlikte bu dönemde şehrin nüfusunu bildiren belge bulunmadığı için şehrin nüfusuyla ilgili bir rakam vermek mümkün değildir.

R. Stewig'in verdiği bilgiye göre, 1800 yılında Eskişehir'de 900 hane bulunuyordu ve şehrin nüfusu 4500 kişi idi⁽⁹⁾.

Osmanlı Devleti'nde ilk genel nüfus sayım çalışması 1831'de başlamış, fakat bu sayım tamamlanamayarak yarım kalmıştır. Bu sayımda sadece erkek nüfus sayıma tabi tutulmuştur⁽¹⁰⁾. Herhangi bir politik gaye ile yapılmayan bu nüfus sayımında, devlet askerlik bakımından müslüman nüfusu, vergi bakımından da hristiyan nüfusu öğrenmek istemiştir. Bu nüfus sayımının objektif yapıldığına inan E. Z. Karal'a göre; sayımda müslüman nüfusu fazla göstermek kendini aldatmak, hristiyan nüfusu az göstermek devletin muhtaç olduğu vergiden vazgeçmesi demektir ki, her

(5) Evliya Çelebi, a.g.e., s. 207.

(6) Oğuzoğlu, Y.- Emecen, F., a.g.m., s. 400.

(7) Kurat, Akdes Nimet, XIV-XVIII Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri, Ankara, 1992, s. 289.

(8) Bice, Hayati, Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler, Ankara, 1991, s. 44-45.

(9) Stewig, R., a.g.e., s. 210.

(10) Behar, C., a.g.e., s. XIX.

iki durum da devletin aleyhinedir. Politik bir gaye ile yapılmamış olmasına rağmen bu nüfus sayımı XIX. ve XX. yüzyıllarda Avrupa ve Balkan devletlerinin politik zihniyetle Rumeli ve Anadolu'nun hristiyan nüfusunu müslüman nüfustan fazla göstermek gayreti ile ortaya attıkları bazı istatistiklerin sahte olduğunu ortaya çıkarmaktadır⁽¹¹⁾.

1831 nüfus sayımında bağlı yerleşim birimleriyle birlikte Eskişehir Sancağı'nın nüfusu şöyle tesbit edilmiştir⁽¹²⁾:

Eskişehir Sancağı	Müslüman	Reaya	Toplam
Eskişehir (Merkez)	6.754	122	6.876
Seyitgazi	2.250	-	2.250
Karacaşehir	3.725	575	4.300
Bilecik	5.4896	3.266	8.755
İnönü	2.450	-	2.450
Karahisar	13.346	1.080	14.426
Sandıklı	8.089	-	8.089
Şuhud	2.975	-	2.975
Sancaklı	2.761	-	2.761
Karamık	669	-	669
Çap	1.776	-	1.776
Çöle	226	-	226
Bolvadin	4.123	-	4.123
Hanpadcen	3.692	-	3.692
Pançende	4.262	-	4.262
Sancak toplam nüfusu	62.592	5.043	67.635

1870 Hüdevendigar Vilayeti Salnamesi'ne göre bu dönemde Hüdavendigar Vilayeti'ne bağlı kaza olan Eskişehir'in Seyitgazi ve İnönü nahiyeleri ile beraber toplam 16.518 olan nüfusu, 1874 Salnamesi'ne göre

(11) Karal, Enver Ziya, **Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı**, Ankara, 1943, s. 22.

(12) Karpat, Kemal H., **Ottoman Population 1830-1914**, Medison, 1985, s. 110; E. Z. Karal, a.g.e., s. 110-111.

27.886'ya ulaşmıştır. 1876 salnamesine göre ise şehir merkezinin nüfusu 11.320'dir⁽¹³⁾.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nin Kırım, Kafkasya ve Balkanlar'daki topraklarını kaybetmeye başlamasıyla, buralardan Anadolu'ya büyük göçler başlamıştır. 1850'ye kadar küçük bir kasaba durumunda olan Eskişehir'e, özellikle 1877-1878 yıllarındaki mağlubiyetler sonunda Kırım, Kafkasya ve Balkanlar'dan gelen göçmenlerin yoğun şekilde yerleştirilmesiyle şehir nüfusunda büyük bir artış olmuştur⁽¹⁴⁾.

Vilayetlerimiz Tarihi adlı anonim eserde 1880 yılında Eskişehir'in nüfusu 15.000 olarak gösterilmektedir⁽¹⁵⁾. Kanaatimizce verilen bu rakam şehir merkezinin nüfusudur.

1882 yılında Eskişehir'i ziyaret eden Humann ve Puchstein o dönemde Eskişehir'de 10.000 kişinin oturduğunu söylemektedir⁽¹⁶⁾. Yukarıda 1876 Salnamesi'ne göre Eskişehir merkez nüfusunun 11.320 olduğunu söylemiştik. Özellikle 1877-1878 yıllarında şehrin yoğun göç aldığını gözönünde bulundurursak şehir nüfusunun eksilmek yerine artması gerekmektedir. Oysa Humann ve Puchstein'in verdiği rakama göre şehrin nüfusu 10.000'e düşmüştür ki, bu rakamın şehrin gerçek nüfusunu yansıtmadığı açıktır. Bu durumda Vilayetlerimiz Tarihi'nde verilen 15.000 rakamı gerçek nüfusa daha yakın olan rakamdır.

K. H. Karpat 1881/1882-1893 yıllarında Kütahya Sancağı'nın kazası olan Eskişehir'in nüfusunu şöyle vermektedir⁽¹⁷⁾:

	Kadın	Erkek	Toplam
Müslüman	27.470	28.608	56.078
Rum	308	512	820
Ermeni	568	604	1.172
Bulgar	-	3	3
Katolik	81	108	189
Yahudi	12	40	52
Yabancı	5	76	81
Toplam	28.444	29.951	58.395

(13) Y. A., s. 2838.

(14) Tunçdilek, N., a.g.m., s. 15.

(15) Vilayetlerimiz Tarihi, Anonim, (Baskı yeri ve tarihi belli değil), s. 121.

(16) Albek, S., a.g.e., s. 148.

(17) Karpat, K. H., a.g.e., s. 132-133.

1886'da Eskişehir'i ziyaret eden Von Diest şehir merkezinin nüfusunu 15.000 kişi olarak verir⁽¹⁸⁾.

Şemsettin Sami ilk baskısı 1889'da yapılan Kamusû'l-Alâm adlı eserinde Eskişehir merkezinin 10.000 nüfusu olduğunu zikrettikten sonra bağlı yelmeşim birimleriyle birlikte toplam nüfusunun 27.242 kişi olduğunu bildirir⁽¹⁹⁾. 1893'te Eskişehir'e gelen tarihçi Georges Radet'in verdiği bilgiye göre bu tarihte Eskişehir'de 15.000 kişi yaşamaktadır⁽²⁰⁾. 1893 tarihli salnameye göre ise Eskişehir Kazası'nın bağlı yelmeşim yerleriyle birlikte toplam nüfusu 59.657 kişidir⁽²¹⁾. Vital Cuinet, ilk baskısı 1894'te yapılan eserinde Eskişehir Kazası'nın toplam nüfusunu şöyle vermektedir⁽²²⁾:

Kaza merkezinin nüfusu:

Müslümanlar	17.131
Grek-Ortodoks	1.147
Ermeni-Gregoryan	583
Ermeni-Katolik	132
Latinler	30
Toplam	19.023

Kazanın Toplam nüfusu:

Müslümanlar	48.200
Grek-Ortodoks	12.700
Ermeni-Gregoryan	6.074
Yahudi	100
Toplam	67.074

Ali Cevat Mamalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lugatı adlı eserinde 1890'lı yıllarda Eskişehir kaza merkezinin nüfusunu 10.000, kazanın toplam nüfusunun ise 27.000'den fazla olduğunu

(18) Etin, G., a.g.e., s. 103.

(19) Sami, Ş., a.g.e., C. II, s. 938.

(20) Albek, S., a.g.e., s. 152-153.

(21) Y.A., s. 2838; Albek, S., a.g.e., s. 160.

(22) Cuinet, Vital, *La Turguie D'asie*, C. IV, Paris, 1894, s. 208-209.

zirketmektedir⁽²³⁾. Ali Cevad'ın verdiği bu rakam Şemsettin Sami'nin verdiği rakamla hemen hemen aynıdır.

Yukarıda zekrittiğimiz 1880 ile 1900 yılları arasındaki Eskişehir nüfusu ile ilgili bilgi veren kaynakların verdikleri rakamlar birbirinden oldukça farklı olduğundan bu dönemde ilin nüfusu hakkında kesin bir tesbitte bulunmak oldukça güçtür. Fakat şu bir gerçektir ki; bu dönemde Kırım, Kafkasya ve Balkanlar'dan almış olduğu göçlerle, Kurtuluş Savaşı sırasında Yunan işgaline kadar ilin nüfusunda sürekli bir artış meydana gelmiştir.

1900 ve 1903 tarihli Hüdavendigâr Vilayeti Salnameleri'ne göre Eskişehir'in nüfusu şöyledir⁽²⁴⁾:

	1900	1903
Müslüman	68.024	69.016
Rum Ortadoks	1.163	1.289
Ermeni Gregoryen	2.022	2.210
Katolik	211	206
Bulgar	3	-
Yahudi	63	51
Toplam	71.486	72.772

1900 yılında şehrin nüfusunu 20.000 olarak gösteren kaynaklar⁽²⁵⁾ da bulunmaktadır. Bu kaynakta belirtilmemesine rağmen bizim kanaatimize göre verilen bu nüfus kaza merkezinin nüfusudur.

1914 nüfus istatistikleri haritasından hareketle M. Keskin bağlı yerleşim yerleriyle birlikte Eskişehir'in bu dönemdeki nüfusunu şöyle verir⁽²⁶⁾:

(23) Ali Cevad, a.g.e., s. 104.

(24) Y.A., s. 2838.

(25) Vilayetlerimiz Tarihi, s. 121.

(26) Keskin, Mustafa, "Milli Mücadele Başlarken Anadolu'nun Demografik Yapısı" E. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, s. 3.Kayseri, 1989, s. 479.

Müslüman	140.578
Rumlar	2.613
Ermeniler	8.807
Muhtelif	728
Toplam	152.726

K. H. Karpat da 1914 yılındaki Eskişehir nüfusunu 152.726 olarak vermektedir⁽²⁷⁾.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında şehrin nüfusu ile ilgili bilgi veren kaynaklar birbirlerinden farklı rakamlar vermektedir. Bu dönemde şehrin nüfusu J. H. Mortmann'a göre 25.000, Reinhard'a göre 35.000, Von H. Meier'e göre 30.000⁽²⁸⁾ Vilayetlerimiz Tarihi adlı anonim esere göre ise 40.000 kişidir⁽²⁹⁾. Kanaatimize göre verilen bu rakamlardan şehir merkezinin nüfusu kastedilmektedir.

1919 tarihli İngiliz Dışişleri raporunda, bu tarihteki Eskişehir nüfusu 150.00 kişi olarak gösterilmiştir⁽³⁰⁾.

Özellikle XIX. yüzyıl sonlarına doğru aldığı göçlerle nüfusu oldukça artan Eskişehir'in, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında nüfusunda büyük bir azalma meydana gelmiştir. Yunan ordusu Eskişehir'e yaklaştığı zaman şehir nüfusunun büyük bir kısmı Eskişehir'i terkederek özellikle Ankara ve Konya'ya göç etmiş, 1922 yılında Yunanlılar'ın şehirden çekilmesiyle Rumlar başta olmak üzere azınlıkların büyük kısmı Eskişehir'i terk etmiştir. Türk Ordusu'nun Yunanlıları Anadolu'dan atmasından sonra şehri terk eden Türk nüfus tekrar şehre dönmeye başlamıştır⁽³¹⁾. 1925'te il merkezi olan Eskişehir'in 1927'de yapılan nüfus sayımında il merkezinin nüfusu 32.341 kişi olarak tespit edilmiştir. Cumhuriyet döneminde şehrin sanayileşmede büyük adımlar atmasıyla da nüfusu hızla artmıştır.

(27) Karpat, K. H., a.g.e., s. 182-183.

(28) Ertin, G., a.g.e., s. 182-183.

(29) Vilayetlerimiz Tarihi, s. 121.

(30) Behar, C., a.g.e., s. 61.

(31) Ertin, G., a.g.e., s. 104.

1927-1990 yılları arasında yapılan resmi nüfus sayımlarında Eskişehir ilinin, merkez ve merkeze bağlı yerleşim yerleriyle birlikte toplam nüfusu şu şekilde tesbit edilmiştir:

Yıl	Merkez ilçe	Toplam nüfus
1927	32.341	154.332
1935	47.045	183.205
1940	60.742	206.794
1945	80.030	244.251
1950	89.879	276.164
1955	120.092	323.511
1960	153.096	368.827
1965	173.882	415.101
1970	216.373	459.367
1975	259.952	495.097
1980	309.431	543.802
1985	366.765	597.397
1990	413.082	641.057

B. TARİHTEN GÜNÜMÜZE ESKİŞEHİR'DE DİNİ YAPILAR

İnsanın yaşadığı her yerde hak ya da batıl din de varolagelmiştir. Tarih boyunca bünyesinde çeşitli kültür ve medeniyetleri barındıran Anadolu'nun bu kültür ve medeniyetlere paralel olarak bir çok dini de bünyesinde barındırdığı bir gerçektir. Anadolu topraklarının bir parçası ve bizim araştırma sahamız olan Eskişehir'de ilk insan izlerine Hititler döneminde rastlandığını daha önce de belirtmiştik. Buradan hareketle il yöresinde ilk olarak Hitit dininin mevcut olduğu sonucuna varabiliriz. Çok tanrılı bir dine inanan Hititler, Anadolu'ya geldikleri zaman yendikleri milletlerin tanrılarına dokunmamış, hatta onları da kendi tanrıları arasına katmışlardır⁽³²⁾.

Hititler'den sonra il çevresine hakim olan Frigler, yörede başta Dorylaion (Eskişehir) olmak üzere bir çok yerleşim yeri kurmuşlardır. Çok tanrılı bir dine inanan Frigler'in en büyük tanrıları Ana Tanrıça Kybele idi⁽³³⁾. Tanrıça Kybele'in tapınakları bulunan ve onun öz yurdu sayılan üç dağdan biri Eskişehir yakınlarındaki Günyüzü Dağı idi⁽³⁴⁾. Bugün Eskişehir'in ilçesi olan Sivrihisar yakınında kurulan Pessinus adlı yerleşim yeri Anadolu'da Tanrıça Kybele'e ayinlerin yapıldığı merkez durumunda idi. İl yöresi, Frigler'den sonra bir çok devletin hakimiyetine girmesine rağmen Roma dönemine kadar Frig dini yaşamaya devam etmiş ve Roma döneminde de bu dinin inanç ve ayinlerine saygı artarak devam etmiştir⁽³⁵⁾.

Aile ve devlet kültürü üzerine kurulan eski Roma dini bir halk dini olduğundan dolayı halkın dini ihtiyaçlarını karşılamak için başka milletlerin dinlerinden de faydalanmış ve böylece eski Roma dini ortaya çıkmıştır⁽³⁶⁾. Çeşitli dinlerin etkisinde olan Roma dini Yunan, Mısır, İran, Suriye dinlerinin etkisi yanında Frig dininden Kybele kültürünü almıştı⁽³⁷⁾. Eski Roma dininin uzun savaşlar sonunda Hristiyanlık karşısında kesin

(32) Toplamacıoğlu, Mehmet, **Karşılaştırmalı Dinler Tarihi**, Ankara, 1966, s. 94.

(33) Yutaydın, Hüseyin G.,-Dağ, Mehmet, **Dinler Tarihi**; Ankara, 1978, s. 54.

(34) Umar, B., **a.g.e.**, s. 16.

(35) **İl Turizm Envanteri**, s. 8.

(36) Sarıkçıoğlu, Ekrem, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, İstanbul, 1983, s. 71.

(37) Tablamacıoğlu, M., **a.g.e.**, s. 109

yenilgiye uğraması ile IV. yüzyılda Hristiyanlık tüm Roma şehirlerine hakim olmuştur⁽³⁸⁾. Buradan da anlaşılmaktadır ki, en geç IV. yüzyılda, Hristiyanlığın eski Roma dinine kesin hakimiyet sağlamasıyla Eskişehir de Hristiyanlık hakimiyetine girmiştir. Şehir yöresi daha sonra da İslam hakimiyetine girmiştir.

Biz bu çalışmamızda özellikle XIX. ve XX. yüzyıl kaynaklarında mensuplarının ayrıntılı olarak bildirilmesi sebebiyle Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam dini mensuplarını ayrı ayrı ele alıp inceleyeceğiz.

1. Eskişehir'de Yahudilik

Yaşayan hak dinlerin en eskisi olan Yahudilik, tek tanrılı bir din olup kutsal kitabı Hz. Musa'ya gönderilen Tevrat'tır. Babil sürgününden sonra bu din İsrailoğulları'nın millî dini haline getirilmiştir⁽³⁹⁾.

Bizim tez konumuz olan Eskişehir'e Yahudiler'in ilk olarak ne zaman ve nereden geldiği hakkında bir bilgi yoktur. Daha önceki dönemler bilinmemekle birlikte Kanuni ve II. Beyazıt döneminde Eskişehir merkezinde Yahudiler'in bulunmadığı bilinmektedir⁽⁴⁰⁾. Eskişehir'de ilk Yahudi varlığına 1881/1882-1893 yıllarında şehrin nüfusunu veren kaynaklarda rastlanmaktadır. Bu tarihlerde Eskişehir'de 12 kadın, 40 erkek olmak üzere toplam 52 Yahudi'nin yaşadığı bilinmektedir. Şehrin toplam nüfusu ise 58.395'tir⁽⁴¹⁾. Bu dönemdeki Yahudi nüfusun toplam nüfusa oranı % 0.09 gibi bir rakama tekabül etmektedir.

Cuinet'in verdiği bilgiye göre 1890'lı yıllarda Eskişehir kaza merkezinde Yahudi bulunmamakla birlikte bağlı yerleşim yerlerinde toplam 100 Yahudi bulunmaktadır⁽⁴²⁾. Yukarıda verilen rakamla Cuinet'in verdiği rakamı mukayese edecek olursak, yaklaşık aynı tarihte Cuinet'in verdiği rakamda % 100'e ulaşan bir artış görülmektedir ki, bu da Cuinet'in, biraz sonra da zikredeceğimiz gibi Hristiyan nüfusta yaptığı mübalağayı, Yahudi nüfusta da yaptığını göstermektedir. 1893

(38) Tablamacıoğlu, M., a.g.e., s. 110.

(39) Tümer, Günay- Küçük, Abdurrahman, **Dinler Tarihi**, Ankara, 1993, s. 176-177.

(40) Doğru, H., a.g.e., s. 52.

(41) Karpat, K. H., a.g.e., s. 132-133.

(42) Cuinet, V., a.g.e., s. 208.

Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi'ne göre Eskişehir'de bulunan toplam Yahudi sayısı 53 kişidir. 1900 salnamesine göre 63, 1903 salnamesine göre ise şehirde bulunan toplam Yahudi sayısı 51 kişidir⁽⁴³⁾. Kaynakların verdiği bilgiye göre 1914 yılında merkezde 194, bağlı yerleşim yerlerinde 634 olmak üzere Eskişehir'de toplam 728 Yahudi yaşamaktadır⁽⁴⁴⁾. Bu dönemdeki Yahudi nüfusun şehrin 152.726 olan toplam nüfusuna oranı ise % 0.48'dir.

2. Eskişehir'de Hristiyanlık

Vahiy ve kutsal kitaba dayanan ve özde tek tanrılı bir din olan Hristiyanlık, sonradan teslise (üçlemeye) yer vermiş olmakla birlikte kaynağı itibariyle ilahî bir dindir. Yahudiliğin inanç, ibadet ve gelenekleriyle, Yunan-Roma kültürlerini birleştirerek bir kurtarıcı tanrı dini halini alan Hristiyanlık'ta İsa, merkezi bir öneme sahiptir. Bu günkü Hristiyanlık sonradan İsa'nın havarileri arasına giren Pavlos'un yorumuyla ortaya çıkmıştır⁽⁴⁵⁾.

Hristiyanlık, Eskişehir yöresine ilk olarak M.S. I. yüzyılda İsa'nın havarilerinden Pavlus'un Ankara-Eskişehir çevresinde yaşayan Galatları hristiyanlaştırmasıyla girmiştir. Eskişehir'in de içinde bulunduğu Frigya adı verilen bölgenin M.S. I. yüzyıldan itibaren canlı Hristiyanlık mekezlerinden biri olduğu bilinmektedir.

Bu bölgede, IV. yüzyılda Hristiyanlığın eski Roma dinine kesin galip gelmesine kadar, Hristiyanlara büyük zulüm ve eziyetler yapılmasına rağmen, eski Roma dinine inanan halk ile hristiyanlar beraber yaşamıştır⁽⁴⁶⁾. Hristiyanlığın uzun ve kanlı savaşlar sonunda, IV. yüzyılda eski Roma dinine galip gelmesiyle tüm Roma şehirlerinin Hristiyanlık hakimiyetine girmesiyle⁽⁴⁷⁾ Eskişehir'in de Hristiyanlık hakimiyetine girdiği kesin olmakla birlikte elde ne Roma ne de Bizans döneminde şehrin dini yapısını bildiren herhangi bir belge bulunmamaktadır.

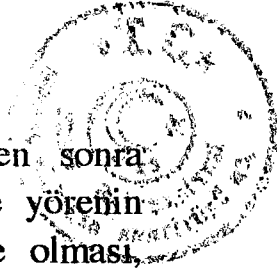
(43) Y. A., s. 2838.

(44) Karpat, K. H., a.g.e., s. 110.

(45) Tümer, G.,- Küçük, A., a.g.e., s. 232.

(46) Albek, S., a.g.e., s. 42-43.

(47) Tablamacıoğlu, M., a.g.e., s. 110.

Eskişehir'in 1074 yılında Türk hakimiyetine girmesinden sonra Türkler ve Bizanslılar arasında birkaç kez el değiştirmesi ve yöremin uzun yıllar Türk-Bizans ve Türk-Haçlı mücadelelerine sahne olması, harap olan şehrin nüfusunun da boşalmasına sebep olmuştur. 1175'te İmparator Manuel Komnenos şehri tekrar kurarak Hristiyan nüfusu yerleştirmişse de Miryakefalon Savaşı'ndan sonra Hristiyan nüfus yavaş yavaş çekilerek şehir bir İslam şehri olmuştur⁽⁴⁸⁾. II. Kılıçarslan (1156-1192) zamanında, 1173 yılında Ankara metropolitinin bölgede hristiyan bulunmadığından dolayı geçinemediğini ve bu sebeple de Amasra psikoposluğu gibi küçük bir yere tayin edilmesini İstanbul Synode meclisinden istemesi, bu dönemde oldukça fazla Türk göçü alan Eskişehir çevresinde hristiyan nüfusun iyice azaldığını göstermektedir⁽⁴⁹⁾.

Selçuklular zamanında Türkler ile Bizanslılar arasında bir kaç kez el değiştiren şehrin Türk hakimiyetine kesin olarak girmesinden sonra şehirde hristiyan nüfusun yaşayıp yaşamadığı veya yaşıyor ise sayısının ne kadar olduğu hakkında kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Kanuni devrinde yedi mahallesi bulunan Eskişehir'in, bu mahalelerinin hiç birinde Hristiyan nüfus bulunmadığı bilinmektedir. Fakat bu dönemde merkezi Eskişehir olan Sultanönü Sancağı'na bağlı Lefke ve Bilecik'te birer mahalle gayri müslim, Karacahisar'da da 30 hane Ermeni'nin bulunduğu kaynaklarda yer almaktadır⁽⁵⁰⁾.

1831 nüfus sayımında Eskişehir Sancağı'na bağlı yerleşim birimlerinde toplam 5.043 gayr-i müslimin yaşadığı zikredilmekle birlikte bu nüfusun ne kadarının hristiyan, ne kadarının da diğer dinlere mensup olduğu belirtilmemektedir⁽⁵¹⁾. Bizim daha sonraki yıllarda verilen rakamlardan edindiğimiz kanaat, bu rakamın tamamına yakınının hristiyan oluşu yolundadır.

1881/1882-1893 yıllarına Eskişehir'in nüfusunu veren kaynaklara göre bu dönemde hristiyan nüfusun durumu şöyledir⁽⁵²⁾:

(48) Albek, S., a.g.e., s. 102-103.

(49) Ünal, Oğuz, **Türkiye Tarihine Giriş Horasan'dan Anadolu'ya**, Ankara, 1980, s. 192.

(50) Doğru, H., a.g.e., s. 52.

(51) Karpat, K. H., a.g.e., s. 110.

(52) Karpat, K. H., a.g.e., s. 132-133.

	Kadın	Erkek	Toplam
Rum	308	512	820
Ermeni	568	604	1.172
Bulgar	-	3	3
Katolik	81	108	189
Diğerleri	5	76	81
Toplam	962	1.303	2.265

Eskişehir'in o dönemde 2.265 olan Hristiyan nüfusunun, 58.395 olan toplam nüfusuna oranı % 3.88'dir.

Ş. Sami'nin 1890'lı yıllardaki Eskişehir nüfusu ile ilgili verdiği bilgiye göre; bu dönemde şehrin toplam nüfusu 27.242 olup bu nüfusun 600'ü hristiyandır⁽⁵³⁾.

1893 tarihli Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi'nde verilen rakama göre; toplam nüfusu 59.657 olan Eskişehir'in hristiyan nüfusunun durumu şöyledir⁽⁵⁴⁾:

Rum-Ortodoks	820
Ermeni-Gregoryan	1.172
Katolik	192
Toplam	2.184

Yukarıda verilen 2.184 Hristiyan nüfusun toplam nüfus olan 59.657 sayısına oranı % 3.66 gibi bir rakama tekabül etmektedir.

V. Cuinet 1894 baskılı eserinde Eskişehir'in toplam nüfusunu 67.074 olarak verirken, bu nüfus içerisinde hristiyan nüfusun durumunu ise şöyle göstermektedir⁽⁵⁵⁾:

Grek-Ortodoks	12.700
Ermeni-Gregoryan	6.074
Toplam	18.774

(53) Sami, Ş., a.g.e., s. 938.

(54) Y.A., s. 2838.

(55) Cuinet, V., a.g.e., s. 208.

1893 salnamesinde verilen rakama göre bu dönemde Eskişehir'deki hristiyan sayısı 2.184 iken Cuinet'in aynı yıllar için verdiği rakam 18.774'tür. 1903 salnamesine göre hristiyan nüfusun toplam nüfusa oranı % 3.66 iken Cuinet'in verdiği rakamlara göre hristiyan nüfusun toplam nüfusa oranının % 27.99 gibi çok büyük bir orana ulaştığı görülmektedir. Yaklaşık aynı dönemler için verilen bu iki rakamdan Cuinet'in verdiği rakam, salnamede verilen rakamın yaklaşık dokuz katıdır ki, hiç bir sebep yok iken hristiyan nüfusta bu kadar büyük bir artışın meydana gelmesi mümkün değildir. Bu durum, Cuinet'in hristiyan nüfusta çok büyük mübalağa yaptığını göstermektedir.

1900 ve 1903 tarihli Hüdavendigâr Vilayeti Salnameleri'ne göre Eskişehir'in hristiyan nüfusunun dağılımı şöyledir⁽⁵⁶⁾:

1900 Salnamesi'ne göre;

Rum-Ortodoks	1.168
Ermeni-Gregoryan	2.022
Katolik	211
Bulgar	3
Toplam	3.404

Bu dönemde şehrin toplam nüfusu 71.486 kişidir.

1903 tarihli salnameye göre;

Rum-Ortodoks	12.700
Ermeni-Gregoryan	6.074
Katolik	206
Toplam	3.705

Bu dönemde salnamede verilen 3.705 Hristiyan nüfusun 72.772 olan toplam nüfusa oranı % 5.09'dur.

(56) Y.A., s. 2838.

1914 yılında Eskişehir'in nüfusunu veren kaynaklar, şehrin toplam nüfusunu 152.726 kişi olarak verirler. Bu nüfus içerisinde hristiyan nüfusun dağılımı ise şöyledir⁽⁵⁷⁾:

Rum	2.613
Ermeni	8.276
Katolik Ermeni	316
Protestan	215
Toplam	11.420

Yukarıda verilen hristiyan nüfusun toplam nüfusa oranı % 7.48 gibi bir rakama tekabül etmektedir.

3. Eskişehir'de Yehova Şahitleri

"Yehova" kelimesi Yahudiler'in kutsal kitabı Eski Ahit'te Tanrı için kullanılan "Yahve" kelimesinin galatıdır. Yehova Şahitleri Eski Ahit ifadesinden çıkardıkları bu ismi 1931 yılında bir kongrede kabul etmişlerdir⁽⁵⁸⁾. Kendi literatürlerinde isimleri "Hristiyan Yehova Şahitleri", "Hristiyan Şahitleri" olarak geçmektedir⁽⁵⁹⁾. 1931'de Yehova Şahidi adını almalarına kadar kurucusu olan Charles Taze Russell (1852-1916)'dan dolayı "Russelistler" olarak isimlendirilmişlerdir⁽⁶⁰⁾.

Hristiyanlığın 66 kitaptan oluşan mukaddes kitaplarını Yehova Şahitleri de temel mukaddes kitap olarak kabul ederler. Ancak Hristiyan kutsal kitabından yaptıkları yorum ve katmalarla ayrı bir akım, ayrı bir hristiyanlık mezhebi şeklinde görünmektedirler. Yehova Şahitleri, bir ilah olarak Yehova'yı kabul etmekle birlikte, onun yanında ilaha eşit olmayan fakat onun oğlu olan insan üstü bir varlık olarak İsa Mesih'i kabul ederler⁽⁶¹⁾. İsa'nın yeryüzüne tekrar dönerek kendi krallığını kuracağına inanan Yehova Şahitleri, her fırsatta halkı mevcut idareye

(57) Karpat, K. H., a.g.e., s. 182-183.

(58) Tümer, G.,- Küçük, A., a.g.e., s. 345.

(59) Tanyu, Hikmet, **Yehova Şahitleri**, Ankara, 1980, s. 12.

(60) Tümer, G.- Küçük, A., a.g.e., s. 348-349.

(61) Tanyu, H., a.g.e., s. 13.

karşı isyana teşvik ederler⁽⁶²⁾. Düşüncelerini misyonerlik faaliyetleri ile yaymaya çalışan Yehova Şahitleri, 1957 tarihli yıllıklarında, Türkiye'de düşüncelerinin memnuniyet verici bir şekilde yayıldığından bahsederler. Bundan sonraki hizmet yıllıkları raporlarında da Türkiye'deki faaliyetlerinin artarak devam ettiği görülmektedir⁽⁶³⁾.

Çalışmalarını gizli yürüttükleri için Yehova Şahitleri'nin sayı ve faaliyetleri hakkında bilgi toplamak oldukça güçtür. 12 Haziran 1994 tarihli Zaman Gazetesi'nde çıkan bir habere göre; Türkiye'de ilk derneklerini 1974 tarihinde "Mukaddes Kitap Kursları Derneği" adı altında kuran Yehova Şahitleri, bundan bir müddet sonra da İstanbul-Osmanbey'de ilk ibadet salonlarını açmışlardır. İstanbul'un yanı sıra Ankara, İzmir, Mersin ve Eskişehir'de ibadet salonları, Bursa, Trabzon, Hatay, Adana, Tekirdağ, Antalya'da küçük birer grupları ile Antakya'da bir cemaatleri bulunmaktadır.

Bizim araştırma sahamız olan Eskişehir'deki Yehova Şahitleri'nin kendi deyimiyle "organizatörlüğünü" muhasebeci Mümtaz Kılıç yapmaktadır. Yehova Şahitleri'nin kendi teşkilatları içerisinde mensuplarını, vazifesine göre "vaiz, öncü, cemaat" şeklinde isimlendirdiklerini⁽⁶⁴⁾ bilmekle birlikte Mümtaz Kılıç'ın bu teşkilatlanma içerisinde konumunun ne olduğunu net olarak öğrenememiş bulunmaktayız. 1974'ten beri Yehova Şahidi olduğunu söyleyen Mümtaz Kılıç'ın bize verdiği bilgiye göre; Eskişehir'de 25 kişi Yehova şahidi bulunmakta ve sempatizanlarıyla birlikte bu sayı 50 civarına ulaşmaktadır. Mümtaz Kılıç, sayının bu kadar az oluşunu ise; sayı çokluğundan ziyade kaliteye önem vermelerine bağlamaktadır. Eskişehir'deki Yehova Şahitleri'nin tamamının il merkezinin çeşitli mahallelerinde oturduğunu öğrenmekle birlikte gizli tuttıkları için mensuplarının isimlerini ve oturdukları mahalleleri öğrenememiş bulunmaktayız.

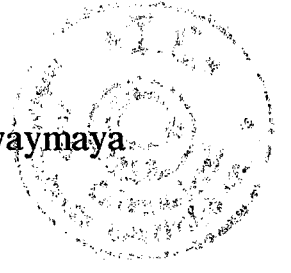
Yehova Şahitleri Eskişehir'de, düşüncelerini, çıkardıkları Kule ve Uyan dergileri, sosyal ve kültürel faaliyetler şeklinde düzenledikleri

(62) Cilacı, Osman, **Histiyanlık Propagandası ve Misyonerlik Faaliyetleri**, Ankara, 1990, s. 51-53.

(63) Tanyu, H., a.g.e., s. 122-123.

(64) Tanyu, H., a.g.e., s. 123.

toplantılar ve insanlarla birebir yaptıkları görüşmelerle yaymaya çalışmaktadırlar.

4. Günümüze Kadar Eskişehir'de Müslümanlar

Cenab-ı Allah tarafından Hz. Muhammed (s.a.v.) vasıtasıyla tüm insanlığa gönderilen İslam, hak dinlerin sonuncusudur. Kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim olan bu dini tebliğ eden Hz. Muhammed (s.a.v.) peygamberlerin sonuncusu olup tüm insanlığa peygamber olarak gönderilmiştir. Cenab-ı Allah tarafından gönderilen dinlerin içerisinde aslı bozulmadan günümüze kadar gelen tek dindir. Bu dine "müslümanlık" denildiği gibi inananlarına da "müslüman" denir⁽⁶⁵⁾.

Hz. Muhammed'in peygamberliği zamanında (612-632) hızla yayılarak Arap Yarımadası'nın tamamına yakınına hakim olan İslam dini, onun vefatından kısa bir süre sonra Arap Yarımadası'nın tümüne hakim olduktan başka dört halife, Emevi ve Abbasiler dönemlerinde Mezopotomya, Türkistan, Kuzey Afrika ve İspanya'ya kadar yayılmıştır. Türkler'in İslamiyet'i kabulünden sonra da Anadolu ve Avrupa içlerine kadar ulaşmıştır.

Bizim tez konumuz olan Eskişehir ve çevresinin İslam'la ilk tanışması VIII. yüzyılda olmuştur. Eskişehir ilk olarak 708'de⁽⁶⁶⁾ ikinci olarakta 778'de müslüman Arap ordularının işgaline uğramıştır⁽⁶⁷⁾. Fakat her iki işgalde de burada fazla tutunamayan müslümanların çekilmek zorunda kalmasıyla şehir tekrar hristiyan Bizans hakimiyetine girmiştir. Efsanevi bir kişiliğe sahip olan Battal Gazi bu dönemde Bizans-İslam orduları arasında yapılan bir savaşta bu gün Eskişehir'in ilçesi olan Seyitgazi'de şehit düşmüş ve oraya defnedilmiştir⁽⁶⁸⁾.

İslamiyet ve Türkler arasındaki ilk askeri ve siyasi münasebetler Hz. Ömer'in halifeliği döneminde başlamış⁽⁶⁹⁾. Talas Savaşı (751)'nden sonra Abbasiler'le Türkler arasındaki münasebetler daha da artmış ve X. yüzyılda Türkler kitleler halinde İslamiyete girmeye başlamıştır. XI.

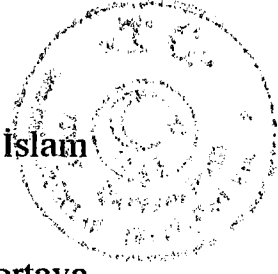
(65) Akseki, A., Hamdi, **İslam Dini**, Ankara, 1983, s. 19-22.

(66) İbnül-Esir, a.g.e., C. IV., s. 747.

(67) İbnül-Esir, a.g.e., C. VI, s. 6.

(68) Ocak, Ahmet Yaşar, "**Battal Gazi**", T.D.V.İ.A., C. V., İstanbul, 1992, s. 204.

(69) Ünal, O., a.g.e., s. 29.

yüzyıl başlarında ise Büyük Selçuklu Devleti'ni kuran Türkler, İslam dünyasının idaresini ellerine almışlardır⁽⁷⁰⁾.

XI. yüzyıl başlarından itibaren doğuda büyük bir güç olarak ortaya çıkan Selçuklular, ilk olarak 1018 yılında Çağrı Bey komutasında 3.000 kişilik bir keşif kuvveti ile Doğu Anadolu'ya girdiler⁽⁷¹⁾. Bu dönemden sonra Anadolu'ya sürekli akınlar düzenleyen Türker'e, 1071'de Selçuklularla Bizanslılar arasında yapılan Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'nun kapısı sonuna kadar açılmış oldu. 1074 yılında Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın Eskişehir'i fethiyle hristiyanların hakimiyetinde bulunan şehir, İslam hakimeyitene girdi⁽⁷²⁾. 1075'te İznik'i fetheden Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurmasıyla daha önceden Anadolu'ya başlamış olan Türkmen göçünün artarak devam etmesi, Anadolu'nun hızla Türkleşmesi ve müslümanlaşmasını sağlamıştır⁽⁷³⁾.

1074'te Türk hakimiyetine giren Eskişehir, I. Haçlı Seferinde (1097) tekrar hristiyan Bizans hakimiyetine girdi⁽⁷⁴⁾. Doğudan sürekli gelmeye devam eden Türkmenler'in uçlara yeleştirilmesi neticesinde II. Kılıç Arslan döneminde Türk-Bizans sınırındaki Eskişehir yöresinde sayıları 100.000'i aşan Türkmen kitleleri yığılmış, sürülerine otlak ve yurt bulmak amacıyla sürekli Bizans şehir ve köylerini yağmalayan bu Türkmenler, Eskişehir'i de yakıp yıkmışlardır⁽⁷⁵⁾. 1175'te Türkmenler'in yakıp yıktığı Dorylaion (Eskişehir)'u tekrar kuran İmparator Manuel, Türk tazyiki ile boşalan hristiyan nüfusu tekrar şehre yerleştirmişse de Miryakefalos Savaşı(1176)'ndan sonra hristiyan nüfusun yavaş yavaş çekilmesiyle Eskişehir bir Türk-İslam şehri haline gelmiştir⁽⁷⁶⁾.

Selçuklu döneminde Eskişehir'de gayri müslim nüfus bulunup bulunmadığı bilinmemektedir. Ancak devrinin büyük fakih ve müderriserinden olan Alaeddin ve Taceddin gibi kimseleri yetiştirmiş

(70) Turan, O., **Selçuklular ve İslamiyet**, s. 11-14.

(71) Turan, O., **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 37.

(72) Albek, S., **a.g.e.**, s. 93.

(73) Turan, O., **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 37.

(74) Sevim, A., **a.g.e.**, s. 143.

(75) Turan, O., **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 205-206.

(76) Albek, S., **a.g.e.**, s. 103.

olması⁽⁷⁷⁾ şehrin medeni seviyesi yüksek bir Türk-İslam şehri olduğunu göstermektedir.

Eskişehir, Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra Osmanlı Devleti gibi bir Türk-İslam Devleti'nin temellerinin atıldığı yer olması bakımından hem dünya tarihi hem de İslam tarihi açısından önemli bir mevkie sahiptir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Kanuni devrine gelinceye kadar geçen dönem içerisinde şehrin dini yapısını bildiren kaynak bulunmamaktadır. Kanuni devrinde ise Sultanönü Sancağı'nın merkez kazası olan ve yaklaşık 860 kişilik nüfusu bulunduğu tahmin edilen Eskişehir'de bu dönemdeki nüfusun tamamının müslüman olduğu bilinmektedir⁽⁷⁸⁾.

1831 nüfus sayımına göre Eskişehir Sancağı'nın nüfusu ve bu nüfusun müslüman ve gayr-i müslim dağılımı şöyledir⁽⁷⁹⁾:

Toplam nüfus	Müslüman	Reaya
67.635	62.592	5.043

Şehrin bu dönemdeki müslüman nüfusunun toplan nüfusa oranı % 92.5 gibi bir sayıya tekabül etmektedir.

1893 yılı Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi'ne göre Eskişehir'in nüfusu ve bu nüfus içerisinde müslümanların durumu şöyledir⁽⁸⁰⁾:

Toplam nüfus	Müslüman	Gayr-i müslim
59.657	57.420	2.237

Salnamede verilen rakamlara göre müslüman nüfusun toplam nüfusa oranı % 96.2'dir.

(77) Togan, A. Z. V., a.g.e., s. 319.

(78) Doğru, H., a.g.e., s. 52.

(79) Karpat, K. H., a.g.e., s. 110-111.

(80) Keskin, M., a.g.m., s. 3.

V. Cuinet 1894 basımlı La Turguie D'asie adlı eserinde verdiği rakamlara göre, Eskişehir nüfusunun toplamı içerisinde müslüman ve gayr-i müslim dağılımı şöyledir⁽⁸¹⁾:

Toplam nüfus	Müslüman	Gayr-i müslim
67.074	48.200	18.874

Cuinet'in verdiği rakamlara göre şehrin müslüman nüfusunun toplam nüfusa oranı % 71.8'dir. Daha önceden de belirttiğimiz gibi Cuinet'in verdiği rakamlarda hiç bir sebep yok iken şehrin gayr-i müslim nüfusunda büyük bir artış, müslüman nüfusunda ise büyük azalma olduğu görülmektedir. Şehrin nüfusu ile ilgili diğer kaynaklardaki bilgilerle, Cuinet'in verdiği bilgiyi karşılaştıracak olursak, Cuinet'in gayr-i müslim nüfusta büyük abartma yapmak suretiyle, müslüman nüfusu olduğundan daha az gösterdiği ortaya çıkmaktadır.

1903 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi'nde verilen bilgiye göre Eskişehir nüfusunun dini dağılımı şöyledir⁽⁸²⁾:

Toplam nüfus	Müslüman	Gayr-i müslim
72.772	69.016	3.756

Bu salnamede verilen müslüman nüfusun toplam nüfusa oranı % 94.8 gibi bir rakama ekabül etmektedir.

1914 nüfus istatistikleri haritasına göre Eskişehir toplam nüfusu içerisinde müslüman ve gayr-i müslimlerin dağılımı şöyledir⁽⁸³⁾:

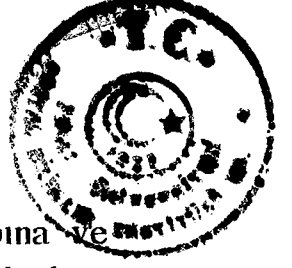
Toplam nüfus	Müslüman	Gayr-i müslim
152.726	140.578	12.148

Yukarıda verilen müslüman nüfusun toplam nüfusa oranı % 92'dir.

(81) Cuinet, V., a.g.e., s. 208-209.

(82) Y.A., s. 2838.

(83) Keskin, M., a.g.m., s 479.

a- Eskişehir'de Sünnî Müslümanlar

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat veya Ehl-i Sünnet, Allah'ın kitabına ve Resulullah (s.a.v.)'in sünneti ile sahabe ve onların yolunda olanlara verilen isim olup, müslümanların büyük çoğunluğunu oluşturan bu zümreye kısaca "Sünnî" de denilmektedir⁽⁸⁴⁾. Farklı görüşler ileri sürülmekle birlikte, Ehl-i Sünnet'in itikâdî mezheplerinin Selefîyye, Eş'ariyye ve Maturidiyye gruplarından meydana geldiği kabul edilmektedir⁽⁸⁵⁾. Ehl-i Sünnet'in günümüzde mensubu bulunan dört büyük amelî mezhebi ise Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezhepleridir⁽⁸⁶⁾.

İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra Büyük Selçuklu Devleti'ni kuran Türkler Ehl-i Sünnet akîdesinin müdâfiî olmalarının yanında Anadolu'da İslamiyet'in yayılarak burasının Müslüman-Türk vatani olmasını da sağlamışlardır⁽⁸⁷⁾.

Bizim tez konumuz olan Eskişehir'de yaşayan müslümanları mezhep yönünden tasnif eden tarihi belge bulunmamakla birlikte, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinden günümüze kadar geçen zaman içinde Eskişehir'de yaşayan müslümanların çok az miktarı hariç kalan tamamının Sünnî ve Hanefî olduğunu söyleyebiliriz. Günümüzde Eskişehir'de yaşayan Şâfiî Mezhebi mensupları ise, özellikle 1980'li yıllardan sonra terör ve ekonomik sebeplerle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nden göç eden insanlardır.

b- Eskişehir'de Alevî Müslümanlar

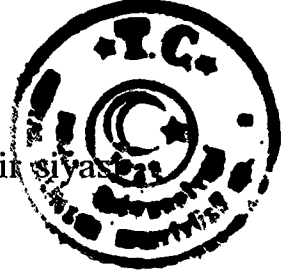
Kelime mânâsı "Ali'ye mensup", "Ali'ye ait" anlamına gelen "Alevî" tabiri, mezhepler tarihi ve tasavvuf edebiyatında Hz Ali'yi seven ve ona bağlanan kimseler için kullanılmıştır. Kelime, sözlük manasının dışında ise, Hz. Ali'yi en üstün sahabe olarak kabul eden ve onun Cenab-ı Allah ve Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından imam tayin edildiğine inanan "Şia" ile eş anlamlı olarak kullanılır. Bu bakımdan aleviler, Hz. Ali'ye yalnız

(84) Fırlı, E.Ruhi, **Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri**, İstanbul, 1990, s. 54.

(85) Yavuz, Yusuf Şevki, **"Ehl-i Sünnet"**, T.D.V.İ.A., C.X, İstanbul, 1994, s. 572.

(86) Karaman, Hayrettin, **İslam Hukuk Tarihi**, İstanbul 1989, s. 245-248.

(87) Yurdaydın, Hüseyin, **"Türkiye'nin Dini Tarihine Umumi Bir Bakış"**, Ankara, 1962, s. 109 (A.Ü.İ.F.D, C.IX, 1961'den ayırtım)

sevgi ve bağlılık beslemekten başka onun ve soyunun adına ayrı bir siyasi fırkanın temsilciliğini de üstlenmektedirler.

Hız. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisine dayanan Türk kültüründeki Alevilik'in İran ve Irak'taki siyasi bir fırka hüviyeti alan "Şia" ile ilgisi yoktur⁽⁸⁸⁾. Anadolu Aleviliği veya Kızılbaşlığı'ndaki unsurların tamamına yakını Türkler'in doğuya göçleri sırasında karşılaştıkları kültür ve coğrafyalardan taşıdıkları izlerle birlikte, özü itibariyle Ortaasya'daki Türk inanış, gelenek ve göreneklerinin İslamî bir mahiyet ve mânâya büründürülmüş şeklidir⁽⁸⁹⁾.

Tarih boyunca Anadolu Alevileri'ne halk dili ve yazılı kaynaklarda Bektaşî, Râfızî, Kalenderî, Kızılbaş, Tahtacı gibi farklı isimler verildiği bilinmektedir. XV ve XVI. yüzyıl kaynaklarında geçen Rafızî terimi Kalenderîler için kullanıldığı gibi, yine bu yüzyıldaki kaynaklarda Rafızîler için "Işık Taifesi" tabiri kullanılmıştır⁽⁹⁰⁾. 1558 tarihli Hazine-i Evrak mühimme defterinde kayıtlı, Eskişehir ve Seyitgazi yöresinde faaliyet gösteren ve Seyitgazi'de oturan "Ehl-i fesat ehl-i ışık" taifesinin te'dibine dair Eskişehir kadısına gönderilen ferman⁽⁹¹⁾ bu dönemde Eskişehir çevresindeki Alevilerin "Ehl-i ışık" diye isimlendirildiği anlaşılmaktadır.

Eskişehir yöresine Alevilerin hangi tarihte geldiği kesin olarak bilinmemektedir. Kanunî devrinin sonlarında sayıları 6-7 bini bulan Karakoyunlu Aşireti'nin bir oymağının Eskişehir'in güneyinde bulunan Seyitgazi yöresinde yaşadığı ve daha sonraları buraya yerleştiği tarihi kayıtlarda geçmektedir⁽⁹²⁾. Bu gün Eskişehir'de en yoğun Alevî nüfus Seyitgazi'de yaşamakta olup il merkezindeki alevilerin büyük çoğunluğu Seyitgazi'den gelmişlerdir. Bizim kanaatimize göre Seyitgazi'de Alevî nüfusun çok olmasının sebebi yukarıda zikrettiğimiz Karakoyunlu Aşireti'dir.

(88) Fırlalı, E.R., a.g.e, s. 233-234.

(89) Fırlalı, E.R., **Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik**, Ankara 1994, s. 10-11.

(90) Ocak, A.Y., "Türk Heterodoksi Tarihinde "Zındık"- "Harici"-

"Rafizi", "Mülhid" ve "Ehl-i Bid'at" Terimlerine Dair Bazı

Düşünceler", İ.Ü.E.F.D, S. 12, İstanbul, 1982, s. 507-517.

(91) Refik, Ahmet, **Onaltıncı Asırda Rafizilik ve Bektaşilik**, İstanbul 1932, s. 13.

(92) Sümer, Faruk, **Kara Koyunlular**, C.I, Ankara 1984, s. 19-20 dipnot.

C- GÜNÜMÜZDE ESKİŞEHİR'İN DİNİ YAPISI

Kurtuluş Savaşı'na kadar ilde yaşayan gayr-i müslim nüfusun büyük kısmı, Yunanlılar Eskişehir'den çekilirken, onlarla beraber şehri terketmişlerdir. Bugün Eskişehir'de yaşayan insanların 50 civarındaki Yahova Şahidi hariç tamamı müslümandır.

Biz bu çalışmamızda il merkezinin nüfusunun tesbitinde 1996 E.T.F. sonuçlarından ve muhtarlardan aldığımız bilgilerden hareketle şehir merkezinin 1996 yılı itibari ile yaklaşık nüfusunu tesbit etmeye çalıştık. Sanayi kuruluşlarının il merkezinde toplanması sebebiyle ilçe ve köylerin merkez ilçeye sürekli göç vermesinden dolayı buralarda pek nüfus artışı olmadığını tesbit ettik. Nitekim merkez ilçe ile diğer ilçe ve köylerin nüfusları mukayese edildiğinde bu durum açıkça görülmektedir. Bu ilçe ve köylerin nüfuslarında fazla bir değişme olmadığından dolayı değerlendirmemizde 1990 sayımındaki nüfuslarını esas aldık.

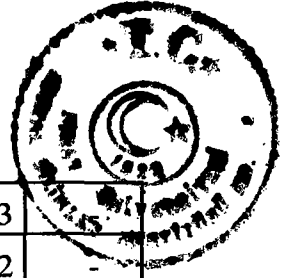
1- Merkez ilçe'nin Dinî Yapısı

Eskişehir il merkezi 62 mahalleden oluşmaktadır. Daha önce il merkezinde 50 civarında Yahova Şahidi'nin bulunduğunu zikretmiştik. Yehova Şahitleri, faaliyetlerini gizli yürüttükleri için tüm çabalarımıza rağmen kesin sayılarını ve hangi mahallelerde ikamet ettiklerini öğrenememiş bulunmaktayız. İl merkezinde bu 50 civarında Yehova Şahidi dışında bulunan az sayıda gayr-i müslim de T.C. vatandaşı olmayıp, Eskişehir'deki sanayi kuruluşlarında mühendislik, teknisyenlik vb. gibi vazifeler yapan ve geçici olarak ilde bulunan kimseler olduğundan bunlar bizim çalışma sahamızın dışında kalmaktadır.

İl merkezindeki 50 civarındaki Yehova Şahidi hariç, geri kalan nüfusun tamamı müslüman olup, bunların mezheplere göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Yerleşim Birimi Mahalle İsmi	Toplam Nüfus	Müslümanlar						Gayri-Müslim
		Hanefî	%	Şafîî	%	Alevî	%	
Akarbaşı	14.492	13.055	90.20	-	-	1.420	9.80	-
Akcamı	983	977	99.39	-	-	6	0.61	-
Akçağlan	2.310	2.298	99.48	-	-	12	0.52	-
Alanönü	8.158	8.098	99.26	-	-	60	0.74	-
Arifiye	7.065	7.065	100	-	-	-	-	-
Bahçelievler	4.945	4.945	100	-	-	-	-	-
Büyükdere	10.187	9.037	88.71	-	-	1.150	11.29	-
Cumhuriye	4.633	4.433	95.68	-	-	200	4.32	-
Cunudiye	1.649	1.444	87.57	85	5.16	120	7.27	-
Çamlıca	16.820	12.130	72.11	1.520	9.04	3.170	18.85	-
Dede	2.111	2.031	96.21	-	-	80	3.79	-
Deliklitaş	8.010	7.965	99.44	-	-	45	0.56	-
Emek	24.355	22.995	94.42	-	-	1.360	5.58	-
Erenköy	14.211	14.101	99.23	-	-	110	0.77	-
Ertuğrulgazi	12.512	12.422	99.28	-	-	90	0.72	-
Esentepe	10.334	10.334	100	-	-	-	-	-
Eskibağlar	3.943	3.943	100	-	-	-	-	-
Fatih	4.613	4.593	99.57	-	-	20	0.43	-
Fevziçakmak	9.870	9.590	97.17	-	-	280	2.48	-
Gökmeydan	17.255	17.255	100	-	-	-	-	-
Göztepe	3.115	2.860	91.81	-	-	255	8.19	-
Güllük	3.239	3.239	100	-	-	-	-	-
Gültepe	9.231	4.856	52.61	-	-	4.375	47.39	-
Gündoğdu	9.006	7.806	86.68	-	-	1.200	13.32	-
Hacıalibey	1.759	1.759	100	-	-	-	-	-
Hacıseyit	2.286	2.271	99.34	-	-	15	0.66	-
Hayriye	1.478	1.478	100	-	-	-	-	-
Hoşnudiye	6.842	6.842	100	-	-	-	-	-
Huzur	6.472	6.322	97.68	100	1.55	50	0.77	-
Işıklar	3.952	3.912	98.99	-	-	40	1.01	-
İhsaniye	1.128	1.128	100	-	-	-	-	-
İstiklal	7.001	6.966	99.50	-	-	35	0.50	-
Karapınar	7.649	7.589	99.22	-	-	60	0.78	-

Kırmızıtoprak	14.951	13.146	87.93	155	1.04	1.650	11.03	-
Kumlubel	4.661	4.441	95.28	-	-	220	4.72	-
Kurtuluş	15.867	15.502	97.70	-	-	365	2.30	-
Mamure	3.065	3.055	99.67	-	-	10	0.33	-
M. Kemalpaşa	1.962	1.962	100	-	-	-	-	-
Orhangazi	7.840	7.840	100	-	-	-	-	-
Orta	1.026	1.011	98.54	-	-	15	1.46	-
Osmangazi	9.182	9.157	99.73	25	0.27	-	-	-
Ömerağa	4.772	4.772	100	-	-	-	-	-
Paşa	883	803	90.94	30	3.40	50	5.66	-
Sazova	2.255	2.225	98.67	-	-	30	1.33	-
Sümer	2.973	2.968	99.83	5	0.17	-	-	-
Sütlüce	8.026	7.681	95.70	160	1.99	185	2.31	-
Şarhöyük	7.920	7.920	100	-	-	-	-	-
Şarkıye	1.006	856	85.09	70	6.96	80	7.95	-
Şeker	2.813	2.805	99.72	-	-	8	0.28	-
Şirintepe	23.146	20.996	90.71	-	-	2.150	9.29	-
Tunalı	4.207	4.197	99.76	-	-	10	0.24	-
Uluönder	19.446	19.446	100	-	-	-	-	-
Vişnelik	17.678	17.633	99.75	-	-	45	0.25	-
Yeni	3.646	3.281	89.99	125	3.43	240	6.58	-
Yenibağlar	6.823	6.718	98.46	85	1.25	20	0.29	-
Yenidoğan	5.945	5.885	89.99	-	-	60	1.01	-
Yenikent	11.397	10.272	90.13	-	-	1.125	9.87	-
Yeşiltepe	15.494	14.559	93.97	780	5.03	155	1	-
71 Evler	7.377	7.157	97.02	120	1.62	100	1.36	-
Yıldıztepe	9.541	5.681	59.54	20	0.21	3.840	40.25	-
Zafer	9.133	8.968	98.19	35	0.38	130	1.43	-
Zincirlikuyu	2.282	2.282	100	-	-	-	-	-
Toplam	466.931	438.975	94.01	3.315	0.71	24.641	5.28	-

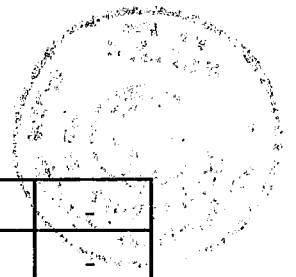
Yukarıda tablo halinde verdiğimiz mahallelerin 1996 yılı itibari ile toplam nüfusları yaklaşık 466.931 kişidir. Bu nüfusun yaklaşık % 94.01'i Hanefî, % 0.71'i de Şafiî'dir. Şafiî nüfusun büyük kısmı özellikle 1980'li yıllarda terör ve ekonomik sebeplerle Doğu ve Güneydoğu Anadolu

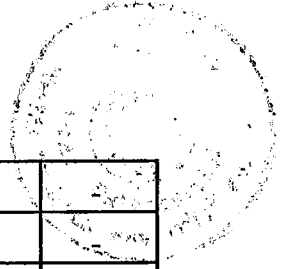
bölgelerinden göç eden insanlardır. İl merkezindeki toplam Alevi nüfus 24.641 kişi civarında olup, bunların büyük kısmını Seyitgazi İlçesi'nden gelenler oluşturmaktadır. Bu sayının il merkezinde bulunan toplam nüfusa oranı ise % 5.28 gibi bir rakama tekabül etmektedir.

Merkez İlçe'ye bağlı kasaba ve köylerin tamamı müslüman olup, bunların mezheplere göre dağılımı ise şöyledir:

Yerleşim Birimi	Toplam Nüfus	Müslümanlar						Gayr-i Müslim
		Hanefî	%	Şafiî	%	Alevi	%	
Ağapınar	473	238	50.31	235	49.69	-	-	-
Ahiler	50	50	100	-	-	-	-	-
Akçakaya	104	104	100	-	-	-	-	-
Akkaya	62	52	83.87	-	-	10	16.13	-
Akpınar	202	202	100	-	-	-	-	-
Alınca	170	170	100	-	-	-	-	-
Aşağıçağlan	201	-	-	-	-	201	100	-
Aşağılıca	136	71	52.20	-	-	65	47.80	-
Aşağıkartal	86	86	100	-	-	-	-	-
Aşağısöğütözü	274	274	100	-	-	-	-	-
Atalan	118	118	100	-	-	-	-	-
Atalantekke	117	117	100	-	-	-	-	-
Avdan	195	-	-	-	-	195	100	-
Avlamış	251	-	-	-	-	251	100	-
Ayvacak	99	-	-	-	-	99	100	-
Behçetiye	72	72	100	-	-	-	-	-
Bektaşpınarı	38	38	100	-	-	-	-	-
Beyazaltın	614	614	100	-	-	-	-	-
Boyacıoğlu	79	79	100	-	-	-	-	-
Bozdağ	182	182	100	-	-	-	-	-
Buldukpınar	27	27	100	-	-	-	-	-
Çalkara	221	221	100	-	-	-	-	-
Çamlıca	135	135	100	-	-	-	-	-
Çanakkıran	102	102	100	-	-	-	-	-
Çavlum	221	221	100	-	-	-	-	-

Çukurhisar	3.462	2.770	80.01	692	19.99	-	-	-
Danişment	316	316	100	-	-	-	-	-
Demirli	69	69	100	-	-	-	-	-
Doğankaya	41	-	-	-	-	41	100	-
Eğriöz	264	264	100	-	-	-	-	-
Emirceoğlu	134	134	100	-	-	-	-	-
Eşenkara	107	107	100	-	-	-	-	-
Gökçekısıık	122	122	100	-	-	-	-	-
Gökdere	211	211	100	-	-	-	-	-
Gülpınar	288	-	-	-	-	288	100	-
Gümele	72	72	100	-	-	-	-	-
Gündüzler	1.057	1.057	100	-	-	-	-	-
Harmandalı	134	-	-	-	-	134	100	-
Hasanbey	123	123	100	-	-	-	-	-
Hekimdağ	381	119	31.24	262	68.76	-	-	-
İmişir	168	168	100	-	-	-	-	-
Kalkanlı	183	183	100	-	-	-	-	-
Kanlıpınar	453	453	100	-	-	-	-	-
Karaalan	43	43	100	-	-	-	-	-
Karacahüyük	230	230	100	-	-	-	-	-
Karacşehir	412	412	100	-	-	-	-	-
Karaçay	207	207	100	-	-	-	-	-
Karaçobanpınarı	54	54	100	-	-	-	-	-
Karadere	138	138	100	-	-	-	-	-
Karagözler	275	275	100	-	-	-	-	-
Karahüyük	460	460	100	-	-	-	-	-
Karamustafa	53	53	100	-	-	-	-	-
Karapazar	477	477	100	-	-	-	-	-
Karatepe	302	-	-	-	-	302	100	-
Kargın	91	-	-	-	-	91	100	-
Kavacık	138	138	100	-	-	-	-	-
Kayacık	115	60	52.18	-	-	55	47.82	-
Kayapınar	54	54	100	-	-	-	-	-
Keskin	841	841	100	-	-	-	-	-
Kıravdan	238	238	100	-	-	-	-	-

Kızılcaören	481	481	100	-	-	-	-	-
Kızılınler	510	510	100	-	-	-	-	-
Kireçköyü	373	77	20.65	296	79.35	-	-	-
Kozkaya	269	269	100	-	-	-	-	-
Kumlubel	580	580	100	-	-	-	-	-
Kuyucak	236	236	100	-	-	-	-	-
Lütfiye	33	33	100	-	-	-	-	-
Mollaoğlu	201	201	100	-	-	-	-	-
Musalar	61	61	100	-	-	-	-	-
Musaözü	180	180	100	-	-	-	-	-
Muttalip	5.352	5.352	100	-	-	-	-	-
Nemli	205	205	100	-	-	-	-	-
Sarısungur	160	-	-	-	-	160	100	-
Satılmışoğlu	963	963	100	-	-	-	-	-
Sekiören	865	865	100	-	-	-	-	-
Seklice	51	51	100	-	-	-	-	-
Sevinç	909	789	86.80	120	13.20	-	-	-
Söğütçük	334	334	100	-	-	-	-	-
Sultandere	398	398	100	-	-	-	-	-
Sulukaraağaç	110	110	100	-	-	-	-	-
Süptüren	302	302	100	-	-	-	-	-
Takmak	125	125	100	-	-	-	-	-
Tandır	85	85	100	-	-	-	-	-
Taycılar	136	136	100	-	-	-	-	-
Tekeçiler	125	125	100	-	-	-	-	-
Turgutlar	91	91	100	-	-	-	-	-
Türkmentokat	650	650	100	-	-	-	-	-
Uluçayır	101	101	100	-	-	-	-	-
Uludere	635	635	100	-	-	-	-	-
Yahnıkapan	623	-	-	-	-	623	100	-
Yakakaya	503	503	100	-	-	-	-	-
Yarımca	96	96	100	-	-	-	-	-
Yassihöyük	308	158	51.30	150	48.70	-	-	-
Yeniakçayır	134	134	100	-	-	-	-	-
Yeniincesu	100	100	100	-	-	-	-	-

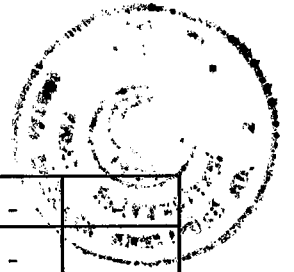
Yenisofca	424	-	-	-	-	424	100	-
Yörükakçayır	77	77	100	-	-	-	-	-
Yörtükkaracaören	246	246	100	-	-	-	-	-
Yörtükırka	373	-	-	-	-	373	100	-
Yukarıçağlan	168	-	-	-	-	168	100	-
Yukarılıca	33	33	100	-	-	-	-	-
Yukarıkalabak	181	181	100	-	-	-	-	-
Yukarıkartal	144	144	100	-	-	-	-	-
Yukarısöğütözü	826	826	100	-	-	-	-	-
Yusuflar	145	145	100	-	-	-	-	-
Toplam	34.844	29.609	84.98	1.755	5.03	3.480	9.99	-

Yukarıda isimlerini saydığımız köylerden 14 köyün tamamı Alevî olup, 3 köyde ise Alevilerle Sünniler beraber yaşamaktadır. Bu köylerin 6'sında da Şafii ve Hanefi nüfus beraber yaşamaktadır. Geri kalan köylerin tamamı ise Hanefi nüfusla meskundur. Toplam nüfusu 34.844 civarında olan bu köy nüfusunun % 84.98'ini Hanefiler, % 5.03'ünü Şafiiler ve % 9.99'unu da Aleviler oluşturmaktadır.

2- Alpu İlçesi'nin Dinî Yapısı

Alpu İlçesi'nin nüfusu 18.697 kişi civarında olup, bu nüfusun tamamı müslümandır. Müslüman olan bu nüfusun da çok az bir kısmı hariç tamamı Sünni-Hanefi'dir. İlçe merkezi ve bağlı yerleşim yerlerinde yaşayan Aleviler'in toplam sayısı 598 kişi civarındadır ve bu rakam da toplam nüfusun % 3.20'sini oluşturmaktadır. İlçede Şafii nüfus bulunmamaktadır.

Yerleşim Birimi	Toplam Nüfus	Müslümanlar						Gayr-i Müslim
		Hanefî	%	Şafîî	%	Alevî	%	
İlçe Merkezi	5.087	5.083	99.92	-	-	4	0.08	-
Ağaçhisar	1.059	1.059	100	-	-	-	-	-
Aktepe	173	173	100	-	-	-	-	-
Alapınar	143	143	100	-	-	-	-	-
Arıkaya	433	433	100	-	-	-	-	-
Bahçecik	707	707	100	-	-	-	-	-

Başören	294	294	100	-	-	-	-	-
Belkese	192	192	100	-	-	-	-	-
Bozan	2.701	2.701	100	-	-	-	-	-
Büğdüz	497	497	100	-	-	-	-	-
Çardakbaşı	93	93	100	-	-	-	-	-
Çukurhisar	180	180	100	-	-	-	-	-
Dereköy	377	377	100	-	-	-	-	-
Esence	224	224	100	-	-	-	-	-
Fevziye	151	151	100	-	-	-	-	-
Gökçekaya	117	117	100	-	-	-	-	-
Gökçeoğlu	120	60	50	-	-	60	50	-
Güneli	238	238	100	-	-	-	-	-
Güroluk	113	113	100	-	-	-	-	-
Işıkören	115	115	100	-	-	-	-	-
Karacaören	615	615	100	-	-	-	-	-
Karakamış	712	712	100	-	-	-	-	-
Osmaniye	2.033	2.033	100	-	-	-	-	-
Özdenk	486	486	100	-	-	-	-	-
Sakarıkaraören	694	694	100	-	-	-	-	-
Sarıkavak	171	5	2.92	-	-	166	97.08	-
Uyuzhamamköyü	425	425	100	-	-	-	-	-
Yayıklı	368	-	-	-	-	368	100	-
Yeşildon	161	161	100	-	-	-	-	-
Toplam	18.697	18.099	96.80	-	-	598	3.20	-

3- Beylikova İlçesi'nin Dinî Yapısı

Nüfusunun tamamı müslüman olan Beylikova İlçesi'nde ilçe merkezinde oturan 32 kişi civarında Alevi ve Sultaniye Köyü'nde yaşayan 25 kişi civarındaki Şafii hariç, İlçe nüfusunun tamamı Hanefi Mezhebi'ne mensuptur. İlçe'nin toplam nüfusu 10.946 olup, bu nüfusun % 0.23'ü Şafiiler'den, % 0.28'i Aleviler'den ve geri kalan % 99.49'u Hanefiler'den oluşmaktadır.

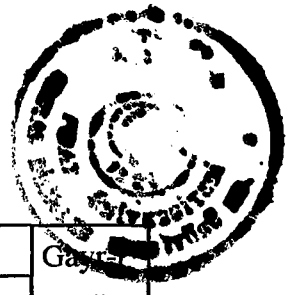

İlçe nüfusunun mezheplere göre dağılımı aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Yerleşim Birimi	Toplam Nüfus	Müslümanlar						Gayr-i Müslim
		Hanefî	%	Şafîî	%	Alevî	%	
İlçe Merkezi	5.995	5.965	99.50	-	-	30	0.50	-
Akgüney	91	91	100	-	-	-	-	-
Akköprü	257	257	100	-	-	-	-	-
Aşağıdudaş	421	421	100	-	-	-	-	-
Aşağığdeğacı	149	149	100	-	-	-	-	-
Doğanoğlu	411	411	100	-	-	-	-	-
Doğray	298	298	100	-	-	-	-	-
Emircik	280	280	100	-	-	-	-	-
İkipınar	249	249	100	-	-	-	-	-
İmikler	134	134	100	-	-	-	-	-
Parsibey	449	449	100	-	-	-	-	-
Sultaniye	142	117	82.40	25	17.60	-	-	-
Süleymaniye	180	180	100	-	-	-	-	-
Uzunburun	381	381	100	-	-	-	-	-
Yalınlı	185	185	100	-	-	-	-	-
Yeniyurt	698	698	100	-	-	-	-	-
Yukarıdudaş	203	203	100	-	-	-	-	-
Yukarığdeğacı	423	423	100	-	-	-	-	-
Toplam	10.946	10.891	99.49	25	0.23	30	0.28	-

4- Çifteler İlçesi'nin Dinî Yapısı

Bağlı yerleşim birimleriyle birlikte toplam nüfusu 20.073 olan Çifteler İlçesi nüfusunun tamamı müslümandır. Müslüman olan bu nüfusun da tamamı Sünnî-Hanefiler'den oluşmaktadır.

Yerleşim Birimi	Toplam Nüfus	Müslümanlar						Müslim
		Hanefî	%	Şafîî	%	Alevî	%	
İlçe Merkezi	11.540	11.540	100	-	-	-	-	-
Abbashalimpaşa	750	750	100	-	-	-	-	-
Arslanlı	166	166	100	-	-	-	-	-
Başkurt	131	131	100	-	-	-	-	-
Belpınar	260	260	100	-	-	-	-	-
Çatmapınar	198	198	100	-	-	-	-	-
Dikilikaya	55	55	100	-	-	-	-	-
Dikmen	643	643	100	-	-	-	-	-
Doğanay	326	326	100	-	-	-	-	-
Eminekin	583	583	100	-	-	-	-	-
Hayriye	217	217	100	-	-	-	-	-
Ilıcabaşı	155	155	100	-	-	-	-	-
Kadıkuyusu	442	442	100	-	-	-	-	-
Körhasan	1.302	1.302	100	-	-	-	-	-
Orhaniye	330	330	100	-	-	-	-	-
Ortaköy	802	802	100	-	-	-	-	-
Osmaniye	176	176	100	-	-	-	-	-
Sadıroğlu	356	356	100	-	-	-	-	-
Saithalimpaşa	447	447	100	-	-	-	-	-
Sarıkavak	145	145	100	-	-	-	-	-
Yenidoğan	382	382	100	-	-	-	-	-
Yıldızören	418	418	100	-	-	-	-	-
Zaferhamit	249	249	100	-	-	-	-	-
Toplam	20.073	20.073	100	-	-	-	-	-

5- Günyüzü İlçesi'nin Dinî Yapısı

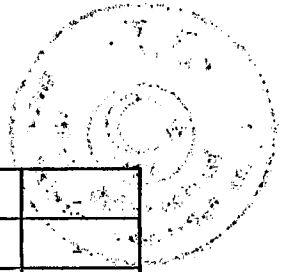
Günyüzü İlçe merkezi ve bağlı yerleşim birimlerinde yaşayan insanların tamamı müslümandır. Yaklaşık 15.310 kişiden oluşan bu nüfusun da tamamı Sünnî-Hanefî'dir.

Yerleşim Birimi	Toplam Nüfus	Müslümanlar						Gayr-i Müslim
		Hanefî	%	Şafîî	%	Alevî	%	
İlçe Merkezi	3.804	3.804	100	-	-	-	-	-
Atlas	306	306	100	-	-	-	-	-
Ayvalı	1.358	1.358	100	-	-	-	-	-
Bedil	110	110	100	-	-	-	-	-
Beyyayla	258	258	100	-	-	-	-	-
Çakmak	272	272	100	-	-	-	-	-
Çardaközü	343	343	100	-	-	-	-	-
Doğray	344	344	100	-	-	-	-	-
Dutlu	140	140	100	-	-	-	-	-
Gecek	444	444	100	-	-	-	-	-
Gümüşkonak	2.574	2.574	100	-	-	-	-	-
Hamamkarahisar	627	627	100	-	-	-	-	-
Kavacık	195	195	100	-	-	-	-	-
Kavuncu	716	716	100	-	-	-	-	-
Kayakent	2.758	2.758	100	-	-	-	-	-
Kuzören	126	126	100	-	-	-	-	-
Mercan	629	629	100	-	-	-	-	-
Yazır	311	311	100	-	-	-	-	-
Toplam	15.310	15.310	100	-	-	-	-	-

6- Han İlçesi'nin Dinî Yapısı

Eskişehir'in en küçük ilçesi olan Han İlçesi, Çifteler'e bağlı bir kasaba iken 1990 yılında ilçe olmuştur. Gayr-i müslim'in bulunmadığı ilçede 4.277 olan toplam nüfusun tamamı Sünni-Hanefiler'den oluşmaktadır.

Yerleşim Birimi	Toplam Nüfus	Müslümanlar						Gayr-i Müslim
		Hanefî	%	Şafîî	%	Alevî	%	
Han İlçe Merkezi	1.874	1.874	100	-	-	-	-	-
Ağlarca	73	73	100	-	-	-	-	-
Akdere	206	206	100	-	-	-	-	-
Akhisar	121	121	100	-	-	-	-	-
Başaran	107	107	100	-	-	-	-	-

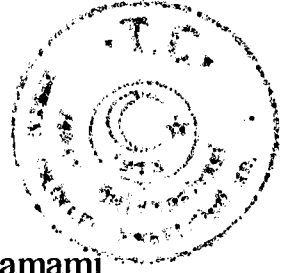

Gökçekuyu	367	367	100	-	-	-	-	-
İskankuyu	141	141	100	-	-	-	-	-
Hankaraağaç	304	304	100	-	-	-	-	-
Kayı	827	827	100	-	-	-	-	-
Peçene	119	119	100	-	-	-	-	-
Yazılıkaya	138	138	100	-	-	-	-	-
Toplam	4.277	4.277	100	-	-	-	-	-

7- İnönü İlçesi'nin Dinî Yapısı

Toplam Nüfusu 9.377 olan İnönü İlçesi'nin nüfusunun tamamı müslümandır. Kümbet Köyü'nde meskun olan 20 kişi civarında Şafii hariç geri kalan nüfusun tamamı Hanefi'dir. İlçe'de Alevi nüfus bulunmamaktadır. İlçe nüfusunun % 0.21'ini Şafiiler ve % 99.79'unu da Hanefiler oluşturmaktadır.

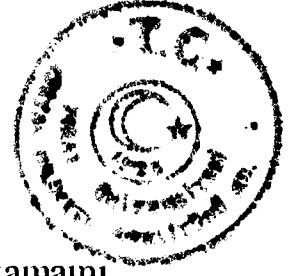
Yerleşim Birimi	Toplam Nüfus	Müslümanlar						Gayr-i Müslim
		Hanefî	%	Şafîî	%	Alevî	%	
İNÖNÜ								
İlçe Merkezi	4.399	4.399	100	-	-	-	-	-
Aşağıkuzfındık	513	513	100	-	-	-	-	-
Dereyalak	845	845	100	-	-	-	-	-
Dutluca	356	356	100	-	-	-	-	-
Erenköy	591	591	100	-	-	-	-	-
Esnemez	403	403	100	-	-	-	-	-
Kümbet	244	224	91.80	20	8.20	-	-	-
Kümbetapınar	225	225	100	-	-	-	-	-
Kümbetyeniköy	99	99	100	-	-	-	-	-
Oklubali	1.380	1.380	100	-	-	-	-	-
Seyitaliköyü	179	179	100	-	-	-	-	-
Yukarıkuzfındık	37	37	100	-	-	-	-	-
Yürükyayla	106	106	100	-	-	-	-	-
Toplam	9.377	9.357	99.79	20	0.21	-	-	-

8- Mahmudiye İlçesi'nin Dinî Yapısı

Mahmudiye İlçesi'nin 11.267 olan toplam nüfusunun tamamı müslümandır. Topkapı ve Yeşilyurt köylerinin tamamı, Kaymazayla nüfusunun büyük kısmı ile İlçe Merkezi'nde az miktarda Alevi olmak üzere ilçe genelinde toplam 879 civarında Alevi yaşamaktadır. Bu nüfusun toplam nüfusa oranı ise % 7.80 gibi bir rakama tekabül etmektedir. Balçıkhisar ve İsmetpaşa köylerinin nüfusunun büyük kısmını Şafiiler oluştururken, Mesudiye ve Tokathan köylerinde az miktarda Şafii bulunmaktadır. Şafii nüfusun 793 civarında olan toplam sayısının ilçe toplam nüfusuna oranı ise % 7.04'tür. İlçenin kalan nüfusunun tamamı Hanefi olup bu nüfus da ilçenin toplam nüfusunun % 85.16'sını oluşturmaktadır.

Yerleşim Birimi	Toplam Nüfus	Müslümanlar						Gayr-i Müslim
		Hanefî	%	Şafîî	%	Alevî	%	
İlçe Merkezi	5.781	5.760	99.64	-	-	21	0.36	-
Akyurt	133	133	100	-	-	-	-	-
Balçıkhisar	325	10	0.3	315	97	-	-	-
Doğanca	240	240	100	-	-	-	-	-
Fahriye	103	103	100	-	-	-	-	-
Güllüce	118	118	100	-	-	-	-	-
Hamidiye	916	916	100	-	-	-	-	-
İsmetpaşa	588	120	20.40	468	79.60	-	-	-
Kaymazayla	346	8	2.32	-	-	338	97.68	-
Mesudiye	522	518	99.23	4	0.77	-	-	-
Şerefiye	146	146	100	-	-	-	-	-
Tokathan	153	147	96.08	6	3.92	-	-	-
Topkaya	203	-	-	-	-	203	100	-
Türkmenmecidiye	1.086	1.086	100	-	-	-	-	-
Yeniköy	290	290	100	-	-	-	-	-
Yeşilyurt	317	-	-	-	-	317	100	-
Toplam	11.267	9.595	85.16	793	7.04	879	7.80	-

9- Mihalgazi İlçesi'nin Dinî Yapısı

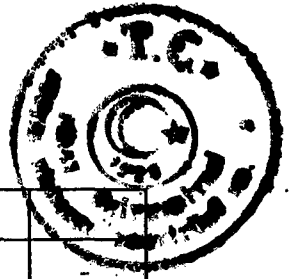
Mihalgazi İlçesi, Eskişehir'in ilçeleri içerisinde nüfusunun tamamı Müslüman ve Sünn-Hanefiler'den oluşan ilçelerden birisidir. İlçenin toplam nüfusu 9.059 civarındadır.

Yerleşim Birimi	Toplam Nüfus	Müslümanlar						Gayr-i Müslim
		Hanefî	%	Şafîî	%	Alevî	%	
Mihalgazi İlçe Merkezi	4.016	4.016	100	-	-	-	-	-
Alpagut	2.724	2.724	100	-	-	-	-	-
Bozaniç	406	406	100	-	-	-	-	-
Demirciler	240	240	100	-	-	-	-	-
Karaoğlan	853	853	100	-	-	-	-	-
Sakarılıca	820	820	100	-	-	-	-	-
Toplam	9.059	9.059	100	-	-	-	-	-

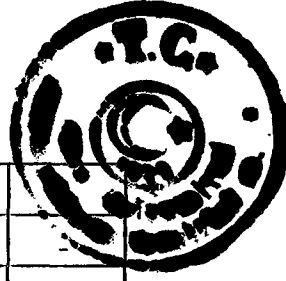
10- Mihalıççık İlçesi'nin Dinî Yapısı

Nüfusunun tamamı müslümanlardan oluşan Mihalıççık İlçesi'nin toplam nüfusu 24.088 civarında olup, bu nüfusun tamamı Sünni-Hanefî'dir.

Yerleşim Birimi	Toplam Nüfus	Müslümanlar						Gayr-i Müslim
		Hanefî	%	Şafîî	%	Alevî	%	
Mihalıççık İlçe Merkezi	4.473	4.473	100	-	-	-	-	-
Adahisar	62	62	100	-	-	-	-	-
Ağırköy	248	248	100	-	-	-	-	-
Ahırözü	493	493	100	-	-	-	-	-
Akçaören	144	144	100	-	-	-	-	-
Aydınlar	82	82	100	-	-	-	-	-
Bahtiyar	429	429	100	-	-	-	-	-
Belen	226	226	100	-	-	-	-	-
Beyköy	141	141	100	-	-	-	-	-
Çalçı	128	128	100	-	-	-	-	-

Çalkaya	533	533	100	-	-	-	-	-
Çardak	171	171	100	-	-	-	-	-
Çukurören	179	179	100	-	-	-	-	-
Dağcı	158	158	100	-	-	-	-	-
Diközü	226	226	100	-	-	-	-	-
Dinek	1.056	1.056	100	-	-	-	-	-
Dümrek	225	225	100	-	-	-	-	-
Gökçeayva	513	513	100	-	-	-	-	-
Gözeler	124	124	100	-	-	-	-	-
Güce	247	247	100	-	-	-	-	-
Güreş	212	212	100	-	-	-	-	-
Gürleyik	791	791	100	-	-	-	-	-
Hamidiye	254	254	100	-	-	-	-	-
İğdecik	130	130	100	-	-	-	-	-
İkizafer	214	214	100	-	-	-	-	-
Karaçam	103	103	100	-	-	-	-	-
Karageyikli	318	318	100	-	-	-	-	-
Kavak	1.065	1.065	100	-	-	-	-	-
Kayı	900	900	100	-	-	-	-	-
Kızılbörüklü	222	222	100	-	-	-	-	-
Kızılcaören	199	199	100	-	-	-	-	-
Korucu	246	246	100	-	-	-	-	-
Koyunağıl	713	713	100	-	-	-	-	-
Kuzlu	109	109	100	-	-	-	-	-
Lütfiye	124	124	100	-	-	-	-	-
Mahmuthisar	137	137	100	-	-	-	-	-
Narlı	484	484	100	-	-	-	-	-
Obruk	223	223	100	-	-	-	-	-
Otluk	366	366	100	-	-	-	-	-
Ömerköy	283	283	100	-	-	-	-	-
Sarayköy	479	479	100	-	-	-	-	-
Sazak	696	696	100	-	-	-	-	-
Seki	290	290	100	-	-	-	-	-
Sekiören	480	480	100	-	-	-	-	-
Sorkun	450	450	100	-	-	-	-	-

Süleler	101	101	100	-	-	-	-	-
Tatarcık	402	402	100	-	-	-	-	-
Uşakbüki	121	121	100	-	-	-	-	-
Üçbaşı	185	185	100	-	-	-	-	-
Yalınkaya	1.033	1.033	100	-	-	-	-	-
Yarıncı	227	227	100	-	-	-	-	-
Yaylaköy	239	239	100	-	-	-	-	-
Yeşilyurt	392	392	100	-	-	-	-	-
Yunusemre	2.402	2.402	100	-	-	-	-	-
Toplam	24.088	24.088	100	-	-	-	-	-

11-Sarıcakaya İlçesi'nin Dinî Yapısı

Gayr-i müslim bulunmayan Sarıcakaya İlçesi halkının tamamı müslümanlardan oluşmaktadır. İlçe merkezinde yaşayan 15 kadar Şafii'nin toplam nüfus olan 7.996 kişiye oranı % 0.17 gibi bir rakama tekabül etmektedir. İlçe merkezi, Beyköy ve Mayıslar Köyü'nde meskun olan toplam 38 kişi civarındaki Alevi'nin İlçe toplam nüfusuna oranı % 0.46'dır. İlçenin kalan nüfusunun tamamını oluşturan Hanefiler'in toplam nüfusa oranı ise % 99.37'dir.

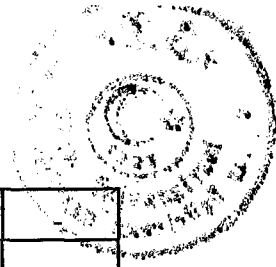
Yerleşim Birimi	Toplam Nüfus	Müslümanlar						Gayr-i Müslim
		Hanefî	%	Şafîî	%	Alevî	%	
İlçe Merkezi	3.672	3.649	99.37	15	0.41	8	0.22	-
Beyköy	552	532	96.38	-	-	20	3.62	-
Beyyayla	354	354	100	-	-	-	-	-
Dağküplü	451	451	100	-	-	-	-	-
Düzköy	554	554	100	-	-	-	-	-
İğdir	579	579	100	-	-	-	-	-
Kapıkaya	418	418	100	-	-	-	-	-
Laçın	881	881	100	-	-	-	-	-
Mayıslar	535	525	98.13	-	-	10	1.87	-
Toplam	7.996	7.943	99.37	15	0.17	38	0.46	-

12- Seyitgazi İlçesi'nin Dinî Yapısı

Gayr-i müslimin bulunmadığı Seyitgazi İlçesi, Eskişehir'in ilçeleri içerisinde Alevi nüfusun en yoğun bulunduğu ilçedir. Akin, Aslanbeyli, Büyükdere, Çürüttüm, Doğançayır, İkizoluk, Salihler ve Üçsaray köylerinin tamamı Alevilerle meskundur. Büyükdere, Büyükyayla, Karacalık, Oynaş ve Yarbasan köylerinde ise Alevilerle Sünniler beraber yaşamakta olup, ilçe merkezinde de bir miktar Alevi bulunmaktadır. İlçe genelindeki Aleviler'in toplam sayısı 4.125 kişi civarında olup, bu sayının 24.762 olan ilçe toplam nüfusuna oranı % 16.66 gibi bir rakama tekabül etmektedir. Şafii Mezhebi'ne mensub insanların bulunmadığı ilçe nüfusunun geri kalan tamamı Hanefî'dir. İlçenin 20.637 kişi civarında olan Hanefi nüfusunun toplam nüfusa oranı ise % 83.34'tür.

Yerleşim Birimi	Toplam Nüfus	Müslümanlar						Gayr-i Müslim
		Hanefî	%	Şafîî	%	Alevî	%	
Seyitgazi								
İlçe Merkezi	3.223	3.153	97.83	-	-	70	2.17	-
Akin	579	-	-	-	-	579	100	-
Aksaklı	174	174	100	-	-	-	-	-
Aslanbeyli	132	-	-	-	-	132	100	-
Ayvalı	975	975	100	-	-	-	-	-
Bardakçı	1.692	1.692	100	-	-	-	-	-
Beşsaray	66	66	100	-	-	-	-	-
Beykışla	96	96	100	-	-	-	-	-
Büyükdere	134	-	-	-	-	134	100	-
Büyükyayla	134	59	44.03	-	-	75	55.97	-
Cevizli	1.292	1.292	100	-	-	-	-	-
Çatören	162	162	100	-	-	-	-	-
Çukurağıl	200	200	100	-	-	-	-	-
Çukurca	245	245	100	-	-	-	-	-
Çürüttüm	36	-	-	-	-	36	100	-
Deyişören	212	212	100	-	-	-	-	-
Doğançayır	2.415	-	-	-	-	2.415	100	-
Fetiye	116	116	100	-	-	-	-	-
Gemiç	308	308	100	-	-	-	-	-

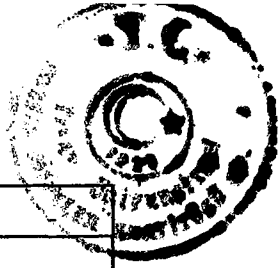
Gökbahçe	542	542	100	-	-	-	-	-
Gökçeğüney	85	85	100	-	-	-	-	-
Göcenoluk	329	329	100	-	-	-	-	-
Göknebi	158	158	100	-	-	-	-	-
Gümüşbel	297	297	100	-	-	-	-	-
İdrisyaylı	246	246	100	-	-	-	-	-
İkizoluk	71	-	-	-	-	71	100	-
Karacalık	100	15	15	-	-	85	85	-
Karaören	1.242	1.242	100	-	-	-	-	-
Kesenler	211	211	100	-	-	-	-	-
Kırka	4.090	4.090	100	-	-	-	-	-
Kümbet	1.010	1.010	100	-	-	-	-	-
Numanoluk	285	285	100	-	-	-	-	-
Oynaş	40	28	70	-	-	12	30	-
Örencik	305	305	100	-	-	-	-	-
Salihler	191	-	-	-	-	191	100	-
Sancar	327	327	100	-	-	-	-	-
Sandıközü	151	151	100	-	-	-	-	-
Sarayören	256	256	100	-	-	-	-	-
Sarıcailyas	280	280	100	-	-	-	-	-
Şükranlı	328	328	100	-	-	-	-	-
Taşlıköy	68	68	100	-	-	-	-	-
Üçsaray	270	-	-	-	-	270	100	-
Yapıldak	531	531	100	-	-	-	-	-
Yarbasan	88	33	37.5	-	-	55	62.5	-
Yazidere	486	486	100	-	-	-	-	-
Yenikent	214	214	100	-	-	-	-	-
Yeşillepe	174	174	100	-	-	-	-	-
Yukarısöğüt	194	194	100	-	-	-	-	-
Toplam	24.762	20.637	83.34	-	-	4.125	16.66	-

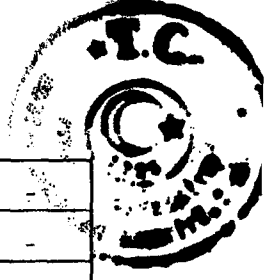
13- Sivrihisar İlçesi'nin Dinî Yapısı

Eskişehir'in nüfus bakımından en kalabalık ilçesi olan Sivrihisar'ın nüfusunun tamamını müslümanlar oluşturmaktadır. Şafii nüfusun bulunmadığı ilçede Ballıhisar, Okçu ve Sarıkavak köylerinde Alevilerle Sünniler beraber yaşamaktadır. İlçe genelinde toplam 431 kişi civarında olan Alevi nüfusun, 37.297 olan ilçe toplam nüfusuna oranı % 1.16'dır. İlçenin geri kalan 36.866 civarındaki nüfusunun tamamı Hanefilerden oluşmaktadır. Hanefi nüfusun toplam nüfusa oranı ise yaklaşık % 98.84 gibi bir rakama tekabül etmektedir.

Yerleşim Birimi	Toplam Nüfus	Müslümanlar						Gayr-i Müslim
		Hanefî	%	Şafîî	%	Alevî	%	
İlçe Merkezi	10.490	10.490	100	-	-	-	-	-
Ahiler	326	326	100	-	-	-	-	-
Aktaş	549	549	100	-	-	-	-	-
Aydınlı	778	778	100	-	-	-	-	-
Babadat	286	286	100	-	-	-	-	-
Bahçecik	358	358	100	-	-	-	-	-
Ballıhisar	393	313	79.64	-	-	80	20.36	-
Benlikuyu	220	220	100	-	-	-	-	-
Benliyaver	108	108	100	-	-	-	-	-
Beyyazı	147	147	100	-	-	-	-	-
Biçer	451	451	100	-	-	-	-	-
Böğürtlen	258	258	100	-	-	-	-	-
Buzluca	337	337	100	-	-	-	-	-
Çandır	412	412	100	-	-	-	-	-
Çaykoz	211	211	100	-	-	-	-	-
Demirci	550	550	100	-	-	-	-	-
Dinek	248	248	100	-	-	-	-	-
Dumluca	137	137	100	-	-	-	-	-
Dümrek	2.589	2.589	100	-	-	-	-	-
Elcik	491	491	100	-	-	-	-	-
Ertuğrulköy	398	398	100	-	-	-	-	-
Gerenli	641	641	100	-	-	-	-	-

Göktepe	531	531	100	-	-	-	-	-
Gölçayır	277	277	100	-	-	-	-	-
Güvemli	46	46	100	-	-	-	-	-
Halilbağı	531	531	100	-	-	-	-	-
Hüdavendigâr	52	52	100	-	-	-	-	-
İbikseydi	43	43	100	-	-	-	-	-
İğdecik	279	279	100	-	-	-	-	-
İlören	657	657	100	-	-	-	-	-
İlyaspaşa	194	194	100	-	-	-	-	-
İstiklalbağı	507	507	100	-	-	-	-	-
Kadıncık	133	133	100	-	-	-	-	-
Kaldırımköy	920	920	100	-	-	-	-	-
Karaburhan	332	332	100	-	-	-	-	-
Karacakaya	215	215	100	-	-	-	-	-
Karacaören	285	285	100	-	-	-	-	-
K.Örenyaylası	26	26	100	-	-	-	-	-
Karadat	337	337	100	-	-	-	-	-
Karakaya	141	141	100	-	-	-	-	-
Karkın	343	343	100	-	-	-	-	-
Kaymaz	2.241	2.241	100	-	-	-	-	-
Kepen	1.124	1.124	100	-	-	-	-	-
Kertek	53	53	100	-	-	-	-	-
Kınık	205	205	100	-	-	-	-	-
Kocaş	585	585	100	-	-	-	-	-
Koltan	56	56	100	-	-	-	-	-
Kurtseyh	409	409	100	-	-	-	-	-
Memik	302	302	100	-	-	-	-	-
Mülkköy	580	580	100	-	-	-	-	-
Nasrettinhoca	1.218	1.218	100	-	-	-	-	-
Oğlakçı	435	435	100	-	-	-	-	-
Okçu	500	390	78	-	-	110	22	-
Ortaklar	141	141	100	-	-	-	-	-
Paşakadın	236	236	100	-	-	-	-	-
Sadıkbağı	78	78	100	-	-	-	-	-
Sarıkavak	351	110	31.34	-	-	241	68.66	-

Selimiye	177	177	100	-	-	-	-	-
Sığırcık	812	812	100	-	-	-	-	-
Tekören	70	70	100	-	-	-	-	-
Yaverören	271	271	100	-	-	-	-	-
Yenidoğan	486	486	100	-	-	-	-	-
Yeniköy	46	46	100	-	-	-	-	-
Yukarıkepen	195	195	100	-	-	-	-	-
Zeyköy	499	499	100	-	-	-	-	-
Toplam	37.297	36.866	98.84	-	-	431	1.16	-

D-İLİN İNANÇ YAPISI HAKKINDA GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Yukarıda vermiş olduğumuz bilgileri genel bir değerlendirmeye tabi tutacak olursak şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Eskişehir İli İlçe toplamları	Toplam Nüfus	Müslümanlar						Gayr-i Müslim
		Hanefî	%	Şafîî	%	Alevî	%	
Merkez İlçe	501.775	468.584	93.39	5.070	1.01	28.121	5.60	-
Alpu	18.697	18.099	96.80	-	-	598	3.20	-
Beylikova	10.946	10.891	99.49	25	0.23	30	0.28	-
Çifteler	20.073	20.073	100	-	-	-	-	-
Günyüzü	15.310	15.310	100	-	-	-	-	-
Han	4.277	4.277	100	-	-	-	-	-
İnönü	9.377	9.357	99.79	20	0.21	-	-	-
Mahmudiye	11.267	9.595	85.16	793	7.04	879	7.80	-
Mihalgazi	9.059	9.059	100	-	-	-	-	-
Mihalıççık	24.088	24.088	100	-	-	-	-	-
Sarıcakaya	7.996	7.943	99.35	15	0.17	38	0.46	-
Seyitgazi	24.762	20.637	83.34	-	-	4.125	16.66	-
Sivrihisar	37.297	36.866	98.84	-	-	431	1.16	-
Toplam	694.924	654.779	94.22	5.923	0.85	34.222	4.93	-

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, hangi mahallede oturduklarını tesbit edemediğimiz için değerlendirmeye tabi tutmadığımız 50 civarındaki Yahova Şahidi hariç, il nüfusunun tamamı müslümandır. Müslüman olan bu nüfusun % 94.22'si Hanefî, % 0.85'i Şafîî ve % 4.93'ü Aleviler'den meydana gelmektedir. Hanefî ve Şafîîler'den oluşan Sünnî nüfusun toplam nüfusa oranı % 95.07 gibi bir rakama tekabül etmektedir.

Burada hemen şunu da belirtelim ki; yukarıda zikrettiğimiz Eskişehir'de toplam % 4.93 civarında bulunan alevilerin büyük kısmı inanç ve amelde Ehl-i Sünnet'e oldukça yakındır. Hatta bu aleviler arasında beş vakit namazlarda camiye devam eden çok miktarda aleinin

bulduğunu tesbit etmiş bulunmaktayız. Yine yaptığımız araştırmada günümüzde yapılan tüm tahrik ve kışkırtmalara rağmen Eskişehir'deki alevilerle sünnîler arasında hiçbir sıkıntının bulunmadığını tesbit etmiş bulunmamız oldukça memnuniyet verici bir durumdur.

D- ESKİŞEHİR'DE TARİKATLAR VE CEMAATLER

1-Tarikatlar

Kelime olarak "yol" manasına gelen "tarikât", istilahta; tasavvufî eğitimde farklı metotlar uygulayan mekteplere verilen isimdir⁽⁹³⁾. Diğer bir ifade ile tarikât; Cenab-ı Allah'a yaklaşmak ve O'nun rızasını kazanmak maksadıyla takibedilmesi gereken yol demektir⁽⁹⁴⁾.

Tarikatların çeşitlilikleri, insanların farklı eğilimlere sahip oluşlarından ileri gelmektedir. İnsanları tek yolda (Kur'an yolu) birleştirmek gayesi ile kurulan tarikatlar, bu hedefleri doğrultusunda cemiyete karışarak devletlerin ictimâî, siyasî ve iktisadî hayatlarında büyük rol oynamışlardır⁽⁹⁵⁾.

Tarikat kavramının ortaya çıkışı H.III. ve IV. asırlara kadar uzanmakla birlikte, bugünkü manasıyla - bir şeyhin etrafında toplanan müritlerin tekke ortamında muhtelif usullerle eğitilmesi anlamında - kullanılması, Abdulkadir Geylânî ve Ahmet Rifâî'nin yaşadığı H.VI. (M.XII.) asırda olmuştur⁽⁹⁶⁾.

İslam dünyasında ortaya çıkan ve uzun yıllar devam eden kargaşalıklar tasavvufun gittikçe artan bir kuvvetle bütün İslam memleketlerine yayılmasına zemin hazırlamıştır. Çünkü, tarikatlar bu dönemde insanların en çok ihtiyaç duyduğu rûhî-mânevî âsâyiş ve sükûneti temin etmeyi vadediyor ve gerçekten bunu da sağlıyorlardı. Özellikle Abbasiler zamanında birçok devlet ileri gelenlerinin ve hatta sultanların büyük tarikât şeyhlerine mürit olması, tarikât şeyhlerinin manevi nüfuzunda büyük bir artış meydana gelmesini sağlamıştır⁽⁹⁷⁾.

XII. yüzyılda, Türkler'in Anadolu'ya yerleşmeye başladığı dönemlerde, İslam dünyasında tarikatlar yukarıda saydığımız sebeplerden

(93) Ebu Nasr Serrâc Tûsî, el-Lum'a, **İslam Tasavvufu, Tasavvufila ilgili**

Sorular-Cevaplar, Çev. Kamil Yılmaz, İstanbul, 1996, s. 464.

(94) Eraydın, Selçuk, **Tasavvuf ve Tarikatlar**, İstanbul, 1990, s. 358.

(95) İz, Mahir, **Tasavvuf**, İstanbul, 1990, s. 35.

(96) Tûsî, a.g.e., s. 464.

(97) Köprülü, Fuad, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara, 1984, s. 195-197.

dolayı gücünü oldukça artırmış bulunuyordu. Selçuklular'ın Anadolu'ya yerleşerek birçok Türk-İslam merkezleri kurmaları üzerine, Türkistan, Harezmi, Horasan, Suriye ve Irak'tan büyük kısmını Yesevî Tarikatı mensuplarının oluşturduğu şeyhler, dervişler Anadolu'ya gelmeye başlamışlardır. Fakat bu şeyh ve dervişler ilk zamanlar fazla bir manevî nüfuz elde edememişler ancak, I. Alaeddin Keykubad (1219-1236)'dan sonra Anadolu'nun siyasî birliğinin bozulması, Moğol istilası ve Bizans'la yapılan savaşlar sonucu ortaya çıkan büyük kargaşalıklardan bıkip usanmış olan halk, tekke ve şeyhlere akın etmeye başlamıştır. Selçuklu'nun zayıfladığı dönemlerde ortaya çıkan ve mahallî hakimiyet kurmaya çalışan beylerin, şeyhlerin maddî ve manevî nüfuzundan istifade etmeye çalışarak, onlara tekke ve zaviye yaptırımları da bunların etkilerini iyice artırarak Anadolu'da birçok şeyh ve babaların ortaya çıkmasını sağlamıştır⁽⁹⁸⁾.

Osmanlı Beyliği'nin Anadolu'nun batısına geldiği dönemlerde birçok tarikat şeyhi de Anadolu'nun batısına gelmişlerdi. Bu şeyhlerin bir kısmı gazilerle beraber fütihat yaparken, bir kısmı da o civardaki köylere, boş ve tenha yerlere yerleşmişlerdir. Ordudan daha evvel gelip sınırdaki boş topraklara yerleşerek ziraat ve hayvan yetiştirmekle meşgul olan bu tarikat şeyhlerinin kurdukları zaviyeler, kısa zamanda büyük kültür, inar ve din merkezleri haline gelerek ordunun hareketlerini kolaylaştırmış ve Bizans topraklarının fethinde büyük kolaylıklar sağlamıştır⁽⁹⁹⁾. Bizim tez konumuz ve Osmanlı Devleti'nin kurulduğu yöre olan Eskişehir civarında bu dönemde yaşayan şeyh ve dervişlerden en meşhur olanları; bugün Eskişehir il merkezine bağlı Uludere (o dönemde İtburnu) Köyü'nde bir zaviye kuran ve Osman Bey'in de kayınpederi olan Şeyh Edebalı⁽¹⁰⁰⁾ ile mezarı Mihaliççik'a bağlı Yunusemre (Sarıköy) Kasabası'nda bulunan Yunus Emre'dir⁽¹⁰¹⁾.

Osmanlı'nın kuruluş döneminde önemli vazife gören tarikatlar, daha sonraki yıllarda da bu önemini yitirmediği gibi günümüzde de sosyal, siyasî ve iktisadî hayatta önemli bir mevkie sahiptir.

(98) Köprülü, F., **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, s. 200-205.

(99) Barkan, Ömer Lütfi, **Kolonizatör Türk Dervişleri**, İstanbul, ?, s. 25-26.

(100) Doğru, H., **a.g.e.**, s. 35.

(101) Albek, S., **a.g.e.**, s. 281.

Tarikatlar genel olarak; biri gizli zikri kabul eden ve sonradan Muhammed Baha ed-Din Nakşibend'e bağlanan Nakşibendî Tarikatı diğeri de açık zikri kabul eden ve sonradan Abkulkadir Geylanî'ye bağlanan Kadîrî Tarikatı olmak üzere iki metoda dayanır⁽¹⁰²⁾ .

a- Nakşibendî Tarikatı

Adını kurucusu ve ilk şeyhi olan Baha ed-Din Nakşibend Muhammed b. Muhammed al-Buharî (1318-1389)'den alan tarikat, Baha ed-Din Nakşibend'in tarikat silsilesini Hz. Ebu Bekir'e bağlaması ile Şîlik tesirinden kurtulmuştur⁽¹⁰³⁾. Nakşibendî Tarikatı'nın Anadolu'da yayılmasını Molla Abdullah İlahî (M.1490) sağlamıştır⁽¹⁰⁴⁾ .

Günümüzde Eskişehir'de birçok kolu bulunan Nakşibendî Tarikatı'nın tesbit edebildiğimiz kolları ve Eskişehir temsilcileri şunlardır:

1- Merkezi İstanbul'da bulunan Hacı Musa Topbaş'a bağlı olan Nakşî kolu. Eskişehir temsilciliğini Mehmet Güteryüz'ün yaptığı bu tarikat Eskişehir'deki tarikatlar içerisinde en etkili olanıdır.

2- Merkezi İstanbul'da bulunan Hacı Mahmut Efendi'ye (İsmail Ağa Camii imamı) bağlı Nakşî kolu. Bu tarikatın Eskişehir temsilcisi bulunmuyor. Zaman zaman İstanbul'dan Cübbeli Ahmet Hoca gelip zikir ve toplantıları yönetiyor.

3- Merkezi Ankara Gölbaşı'nda bulunan Şeyh Hacı Hasan Burkay'a bağlı olan Nakşî kolu. Fazla mensubu bulunmayan bu kolun Eskişehir temsilciliğini soy ismini tesbit edemediğimiz Murat isimli şahıs yapmaktadır.

4- Adıyaman Menzil Şeyhi Seyyid Abdulkakî'ye bağlı olan Nakşî kolu. Bu kolun Eskişehir temsilciliğini Yüksel Doğanay yapmaktadır.

(102) Ateş, Süleyman, *İslam Tasavvufu*, İstanbul, 1992, s. 112.

(103) Yazıcı, Tahsin, "Nakşibend", İ.A. C.IX., İstanbul, 1964, s. 52-54.

(104) Usta, Niyazi, *Menzil Nakşiliği, Sosyolojik Bir Araştırma*, Ankara, 1997, s. 54; Yazıcı, T., *a.g.m.*, s. 54.

5-İstanbul'da bulunan İskenderpaşa Dergahı Şeyhi Esad Coşan'a bağlı Nakşi kolu. Bu kol Eskişehir'deki faaliyetlerini Malhatun Derneği vasıtasıyla yürütmektedir.

b- Kadîrî Tarikatı

Tarikat kurucusu olan Abdulkâdir Geylânî (1077-1165)'den dolayı "Kadirîlik" ismini almıştır. Künyesi Ebu Muhammed veya Ebu Sâlih olan Abdulkâdir Geylânî'ye doğduğu yere nisbetle Cîlî, Ceylânî denildiği gibi, Gavs-1 Azam, Bâzullah veya Bâz-1 Eşheb gibi lakaplar da verilmiştir. Kadîrî Tarikatı Anadolu'ya Eşrefoğlu Abdullah Rûmî (ölm.1469) eliyle girmiştir⁽¹⁰⁵⁾.

Güntümüzde Eskişehir'de fazla mensubu bulunmayan Kadîrî tarikatının mensuplarının çoğu il merkezinde yaşamaktadır. Bu tarikatın Eskişehir'de tesbit edebildiğimiz kolları ve temsilcileri şunlardır:

1- Merkezi Manisa'da bulunan İbrahim Yılmaz'a bağlı Kadîrî kolu. Bu kolun Eskişehir temsilciliğini Hacı Yaşar yapmaktadır.

2- Yine Manisa'daki İbrahim Yılmaz'a bağlı diğer bir Kadîrî kolu. Bu kolun temsilciliğini Necati Çelik yapmaktadır. Zaman zaman Aczmendîler de bunlarla birlikte zikir yapmaktadır.

c- Aczmendîlik

Bu Tarikat 1990 yılı başlarında Müslüm Gündüz tarafından Elazığ'da kurulmuştur. Liderliğini Müslüm Gündüz'ün yaptığı Aczmendîler kendilerinin Nurcu olduklarını ileri sürmektedirler. Said Nursî'nin eserlerinde belirtmesine rağmen Nurcular tarafından bu tarikatın kurulmasının ihmal edildiğini ileri sürerler. Said Nursî'nin eserlerini okuyan Aczmendîler sesli ve çalgılı zikir de yapmaktadırlar. En belirgin özellikleri giydikleri elbiseler ve ellerinden hiç eksik etmedikleri sopalardır. Eskişehir'de toplam sayıları 15 kişi civarında olan Aczmendîler, daha önceden de belirttiğimiz gibi zaman zaman Eskişehir temsilciliğini Necati Çelik'in yaptığı Kadîrî kolu ile birlikte zikir yapmaktadırlar.

(105) Öztürk, Yaşar Nuri, **Tasavvuf'un Ruhü ve Tarikatlar**, İstanbul, 1995, s. 280-283.

d- Bektaşîlik

İsmi kurucusu Hacı Bektaş Veli'den alan Bektaşîlik, İslam'ın oniki esas tarikatından biri olarak kabul edilmektedir. Bektaşîler, mürşit olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)'i, rehber olarak Hz. Ali'yi, pîr olarak da Hacı Bektaş Veli'yi kabul ederler⁽¹⁰⁶⁾.

Ahmed Yesevî Ocağı'na bağlı Horasan erenlerinden olan Hacı Bektaş Veli'nin asıl adı Bektaş'tır. Bektaşî kaynaklarında sık sık Hünkâr lakabı ile anılmaktadır. H.606 (M.1210) yılında doğmuş, H.669 (M.1270-1271) yılında vefat etmiştir. Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya geliş tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, 1220 dolaylarında geldiği kabul edilmektedir⁽¹⁰⁷⁾.

Bektaşîlik'in ortaya çıkışının, XIII. yüzyılda Anadolu'da ortaya çıkan sosyal, dinî ve siyasî hareketlerle (Babaî İsyanı) sıkı bağlantısı vardır. Bektaşîlik, XIV. yüzyılda ise Kalenderîler, Haydarîler ve Abdallar gibi heterodoxe tarikatlarla birlikte görülmektedir. XV-XVI. yüzyıllarda özellikle Yeniçeri Ocağı'nda resmî bir kült haline gelerek büyük nüfuz kazanan Bektaşîlik, devletin resmî himayesine girmiştir. Böylece isimleri farklı, fakat inançları aynı olan birçok derviş zümrelerini de bünyesine almıştır⁽¹⁰⁸⁾.

Bugünkü Bektaşîlik, II. pîr olarak kabul edilen Balım Sultan (1478-1516)'ın tarikatın başına geçmesiyle şekillenmiştir⁽¹⁰⁹⁾.

Eskişehir'in Seyitgazi ilçesi Aslanbeyli Köyü'ndeki Sücaeddin Velî Dergâhı postnişini (şeyhi) Nevzat Dede'nin verdiği bilgiye göre; Sücaeddin Velî, Kalenderî mürşidi bir Babaî dervişi iken, isyandan sonra Aslanbeyli Köyü'ne gelmiş, Babaîlerin takibata uğramaları sebebiyle de pîr olarak Hacı Bektaş Velî'yi kabul etmiştir.

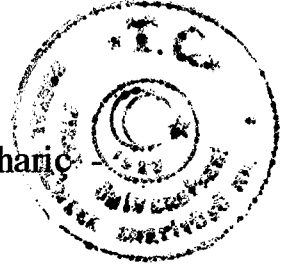
Seyit Battal Gazi Dergâhı postnişini Hakkı Dede de kendilerinin Bektaşî olduğunu söylemektedir. Yaptığımız araştırmada Eskişehir'deki

(106) Fırlalı, E.R., a.g.e., 133.

(107) Fırlalı, E.R., a.g.e., s. 136-145.

(108) Köprülü, M. Fuad, "Bektaş", İ.A., C.II., İstanbul, 1961, s. 461.

(109) Fırlalı, E.R., a.g.e., s. 196-205.

Alevîler'in - il dışından göç ederek gelen çok az sayıdaki alevî hariç tamamının Bektaşî olduğunu tesbit etmiş bulunmaktayız.

2- Cemaatler

Eskişehir'de yukarıda zikrettiğimiz tarikatların dışında çeşitli dinî gruplar da faaliyet göstermektedir. "Cemaat" adı verilen bu dinî gruplar içerisinde en faal olanları Nurcular ve Süleymancılar'dır.

a- Nurcular

Said Nursî'nin eserleri (Risaleler) etrafında birleşerek, bu eserleri okuyup hayata geçirmeyi hedefleyen kimselere "Nurcu" adı verilmektedir. Ancak Said Nursî'nin eserlerini farklı yorumlayan Nurcular, Yazıcılar ve Okuyucular olmak üzere iki ana gruba ayrılmıştır.

Said Nursî'nin eserlerini Arap harfleriyle yazmanın büyük fazilet olduğuna inanan ve çalışmalarını bu yönde sürdüren gruba "Yazıcılar" adı verilmektedir.

Said Nursî'nin eserlerini okumak ve başkalarına da okutmayı gaye edinen gruba da "Okuyucular" adı verilmektedir. Okuyucular kendi aralarında; Yeni Asyacılar, Okuyucular, Kırkıncı Hoca ve Fethullah Hoca grubu olmak üzere dörde ayrılmışlardır. Bu gruplar içerisinde en fazla taraftarı bulunan Fethullah Hoca grubudur. Bunlar Türkiye'nin hemen hemen her tarafında teşkilatlandıkları gibi Avrupa ülkeleri ve Türk Cumhuriyetleri'nde de teşkilatları bulunmaktadır.

Eskişehir'deki Nurcu grupları içerisinde en fazla taraftarı ve buna paralel en etkili olanı Fethullah Gülen grubudur. Bu grup, Eskişehir'de başta il merkezi olmak üzere ilin birçok ilçesinde açtıkları öğrenci yurtları ve dersaneler vasıtası ile görüşlerini yaymaya çalışmaktadırlar. Bunlar görüşlerini yaymada basın-yayın organlarından da oldukça istifade etmektedirler. İl'de Nurcuların Yeni Asya grubu da önemli faaliyet ve yayılma imkanı bulmuştur.

b- Süleymancılar

İsmi Süleyman Hilmi Tunahan'dan alan "Süleymancılar", ortaya çıkışlarından bu yana Kur'an-ı Kerim'i okutup öğretmeyi hedefleyerek,

Kur'an kursları açmak sureti ile buralara gelen öğrencileri kendi düşüncelerinde yetiştirmeye çalışmaktadırlar. Süleymancılar, Nurculuk nazarında daha kapalı bir cemaattir. Kur'an kursları ve öğrenci yurtlarının genelde yerleşim yerlerinin dışında kurarlar.

Eskişehir il merkezinde kız ve erkek öğrenci yurtları ile Kur'an kursları bulunan Süleymancılar'ın, Alpu, Çifteler, Mahmudiye, Mihaliççık ve Seyitgazi ilçelerinde öğrenci yurtları bulunmaktadır. İlçelerde bulunan bu yurtlarda barınan öğrencilerin sayıları 20 ile 50 kişi arasında değişmektedir.

E-ESKİŞEHİR'DE BULUNAN ZİYARET VE ADI KADINLARIN YERLERİ (TÜRBELER)

1-Hasandede Türbesi: İl merkezinde bulunan bu türbe daha ziyade kadınlar tarafından ziyaret edilir.

2-Şeyh Edebalı Türbesi: İl merkezinde bulunan bu türbeyi cuma günleri kadınlar Allah rızası ve günahlardan arınmak için ziyaret ederler.

3-Şeyh Şahabeddin Sühreverdî Türbesi: İl merkezinde bulunan bu türbe, herkes tarafından ziyaret edildiği gibi salı günleri kadınlar tarafından ziyaret edilir, sadakalar dağıtılır.

4-Yunus Emre Türbesi: Mihalıççık İlçesi'nin Yunus Emre Köyü'nde bulunan bu türbeye sürekli ziyaretçiler gelmektedir.

5-Ahî Evran Üryan Baba Türbesi: Seyitgazi İlçesi'nin Yazıdere Köyü'nde bulunan bu türbe, özellikle kadınlar tarafından şifa ve kısmet dileği ile ziyaret edilerek mum yakılır ve çaput bağlanır.

6-Demirtaşpaşa Türbesi: Bu türbe Seyitgazi ilçe merkezinde bulunmaktadır.

7-Kümbet Baba Türbesi: Şifa ve kısmet dileği ile ziyaret edilen bu türbe, Seyitgazi İlçesi'nin Kümbet Köyü'nde bulunmaktadır.

8-Melikgazi Türbesi: Türbe, Seyitgazi İlçesi'nin Gümüşbey Köyü yakınlarında bulunmaktadır.

9-Seyit Battalgazî Türbesi: Seyitgazi ilçe merkezindeki Üçler Tepesi'nde bulunan bu türbe, hergün ziyaret edildiği gibi özellikle cuma günleri ziyaretçi akımına uğramaktadır. Ziyaretçiler burada zaman zaman kurban da kesmektedir.

10-Sucaaddin Türbesi: Seyitgazi İlçesi Aslanbeyli Köyü'nde bulunan bu türbe özellikle kadın ve kızlar tarafından ziyaret edilerek, çaput bağlanır.

11-Sultancamii Türbesi: Türbe Seyitgazi İlçesi'nde bulunmaktadır.

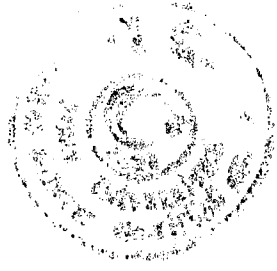
12-Yılkıran Türbesi: Bu türbe Seyitgazi İlçesi'nin Beykışla Köyü civarında bulunmaktadır.

13-Hamdibaba Türbesi: Türbe Sivrihisar İlçesi'nde bulunmaktadır.

14-İlyaspaşa Türbesi: Sivrihisar İlçesi'nin İlyaspaşa Köyü'nde bulunan bu türbe, adak adamak ve yağmur duası yapmak için ziyaret edilir.

15-Nasrettin Hoca Türbesi: Sivrihisar'ın Nasrettin Hoca Köyü'nde bulunan bu türbe, her yıl Temmuz ayının ilk pazar günleri ziyaret edilerek kurbanlar kesilerek dua edilir.

SONUÇ

Eskişehir, coğrafi konumunun önemi sebebi ile tarih boyunca bir çok devletin hakimiyetine girmiş; buna mukabil olarak da bünyesinde çeşitli kültür ve inançları barındırmıştır. İlin İslam Dini ile ilk tanışması VIII. yüzyılda Arap işgaline uğraması ile olmuştur. 1074 yılında Türk hakimiyetine giren il, Türkler ile Bizanslılar arasında birkaç kez el değiştirmiş ise de XIII. yüzyılın ikinci yarısında kesin olarak Türk hakimiyetine girerek, bir Türk-İslam şehri olmuş ve bu özelliğini günümüze kadar devam ettirmiştir.

Selçuklu hakimiyeti döneminde Eskişehir'in bir İslam şehri olduğu bilinmekle birlikte, bu dönemde ilde yaşayan müslümanların sayısı ve gayr-i müslim nüfusun bulunup bulunmadığı hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemleri ile ilgili de ilin dinî yapısı hakkında bilgi veren kaynak bulunmamaktadır. Ancak zamanın şartlarını ve daha sonraki dönemlerde ilin nüfusu hakkında bilgi veren kaynakları gözönünde bulundurarak bu dönemlerdeki il nüfusunun tamamına yakınının müslüman olduğunu söyleyebiliriz.

İlin XVI. yüzyıl ve daha sonraki dönemlerdeki nüfusu hakkında bilgi veren kaynaklardan anlaşıldığına göre; bağlı yerleşim birimleri ile birlikte il merkezinde bulunan gayr-i müslim nüfus, müslüman nüfusa göre oldukça küçük bir oranı teşkil etmektedir. XVI. yüzyıldan Cumhuriyet dönemine kadar ilde yaşayan gayr-i müslim nüfus, % 3 ile % 8 arasında değişmektedir. Bu gayr-i müslim nüfusun da ekseriyetini Hristiyanlar, çok az bir kısmını da Yahudiler oluşturmaktadır. Bu dönemlerde Eskişehir'de yaşayan Müslümanlar'ın mezheplere göre dağılımı ile ilgili bilgi veren herhangi bir kaynak bulunmamaktadır. Ancak ilde meydana gelen sosyal ve siyasî hadiselerden ve ilin günümüzdeki dinî yapısından hareketle, o dönemlerdeki müslüman nüfusun büyük kısmının Sünnî-Hanefî, geri kalanının da Alevîler'den oluştuğunu söyleyebiliriz.

Eskişehir, Kurtuluş Savaşı yıllarında Yunan işgaline uğramış, Yunanlılar'ın şehirden çekilmesi ile ilde bulunan gayr-i müslim nüfusun

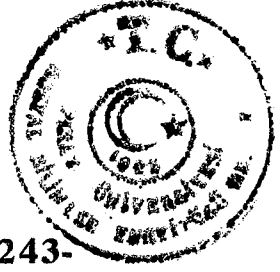

büyük kısmı onlarla birlikte şehri terketmiştir. Kalan az miktardaki gayr-i müslim nüfus da Cumhuriyet'in ilk yıllarında ilden göç etmiştir.

Bugün Eskişehir'de 50 civarında bulunan Yehova Şahidi hariç ilde gayr-i müslim nüfus bulunmamaktadır. İl nüfusunun % 95.07'sini Sünnî müslümanlardan ve geri kalan % 4.93'ünü de Alevî müslümanlardan oluşmaktadır. Sünnî olan nüfusun ise % 99.10'unu Hanifîler ve % 0.90'ını da Şafiîler teşkil etmektedir. İlde bulunan Şafiî nüfus, özellikle 1980'li yıllardan sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden terör ve ekonomik sebepler ile göç eden insanlardan oluşmaktadır.

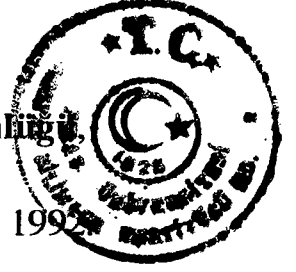
Eskişehir'e Alevîler'in yoğun olarak yaşadığı yerler il merkezi ile Seyitgazi İlçesi'dir. Alpu, Beylikova, Mahmudiye, Sarıcakaya ve Sivrihisar ilçelerinde ise az miktarda Alevî bulunmaktadır. İlin geri kalan Çifteler, Günyüzü, Han, İnönü, Mihalgazi ve Mihalıççık ilçelerinin nüfusunun tamamını Ehl-i Sünnet mensupları oluşturmaktadır.

Eskişehir'de bir çok tarikat ve cemaat faaliyet göstermektedir. İlde faaliyet gösteren belli başlı tarikatlar; Nakşî, Kadirî, Aczmendî ve Bektaşî tarikatlarıdır. İlde faaliyet gösteren belli başlı cemaatler ise Nurcular ve Süleymancılardır.

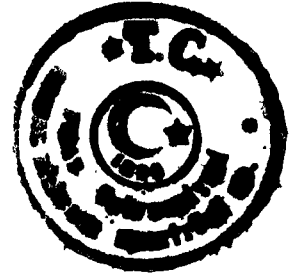

BİBLİYOGRAFYA

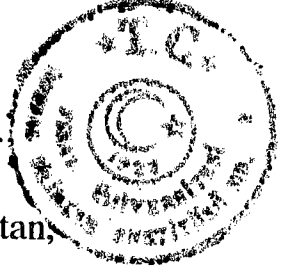
- AKDAĞ, Mustafa, **Türkiye'nin İktisadî ve İctimâî Tarihi I (1243-1453)**, İstanbul, 1995.
- _____, **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, Celalî İsyaları**, İstanbul, 1995.
- AKSEKİ, A.Hamdi, **İslam Dini**, Ankara, 1983.
- ALBEK, Suzan, **Dorylaion'dan Eskişehir'e**, Eskişehir, 1991.
- Ali Cevad, **Memâlik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügatı**, C.I-IV, İstanbul, 1313.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk-Söylev**, C.II, Ankara, 1989.
- ATEŞ, Süleyman, **İslam Tasavvufu**, İstanbul, 1992.
- AYDINEL, Sıtkı, **Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Harekâtı**, Ankara, 1993.
- BARCAN, Ömer Lütfi, **Kolonizatör Türk Dervişleri**, İstanbul, ?.
- BAŞAR, Fahmettin, "Ertuğrul Gazî", T.D.V.İ.A. C.XI, İstanbul, 1995, s. 314-315.
- BAYKARA, Tuncer, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Anadolunun İdarî Taksimatı**, Ankara, 1988.
- BAYRAK, M. Orhan, **Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu**, İstanbul, 1982.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılâbı Tarihi**, C.III, Ankara, 1983.
- BEHAR, Cem, **Osmanlı İmparatorluğ'unun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927**, C.II, Ankara, 1996.
- BİCE, Hayati, **Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler**, Ankara, 1991.
- CAHEN, Claude, **Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler**, Çev. Yıldız Moran, İstanbul, 1994.
- C.H.P. Eskişehir İl Yönetim Kurulu, **Cumhuriyetimizin 15'inci Yılında Eskişehir**, İstanbul, 1938.
- CUÏNET, Vital, **Le Turqu'e D'asie**, C.IV, Paris, 1894.
- ÇAY, M. Abdulhalûk, **Anadolu'nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası, Sultan II. Kılıç Arslan ve Karamıkbeli (Myriokefalon) Zaferi**, İstanbul, 1984.
- ÇELİKKANAT, Fikret, **50. Yılda Eskişehir**, Eskişehir, 1973.
- Çifteler Kaymakamlığı Hizmet Birliği, **Çifteler**, Eskişehir, 1990.
- DARKOT, Besim, "Eskişehir", İ.A., C.IV., İstanbul, 1964, s. 384-387.

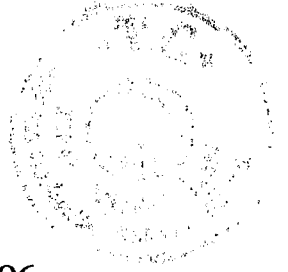
- DEDNSCHWAM, Hans, **İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü**, Çev. Yaşar Önen, Ankara, 1987.
- Derviş Ahmed Aşıkî, **Aşıkpaşaoğlu Tarihi**, Nşr. Atsız, İstanbul, 1992.
- D.İ.E., **Genel Nüfus Sayımları 1927-1990**, Ankara.
- DOĞRU, Halime, **XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı**, İstanbul, 1992.
- EFE, Turan, "**1993 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları**", T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü XI. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara, 1993, s. 245-266.
- ERAYDIN, Selçuk, **Tasavvuf ve Tarikatlar**, İstanbul, 1990.
- ERTİN, Gaye, **Eskişehir Kentinde Yerleşmenin Evreleri**, Eskişehir, 1994.
- Eskişehir Valiliği, **Cumhuriyetimizin On Beşinci Yılında Eskişehir**, İstanbul, 1938.
- Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, C.IV, Nşr. Zuhuri Danışman, İstanbul, 1970.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi, **Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri**, İstanbul, 1990.
- _____, **Türkiye'de Alevîlik-Bektaşılık**, Ankara, 1994.
- GÜNALTAY, Şemseddin, **Yakın Şark II, Anadolu**, Ankara, 1987.
- _____, **Yakın Şark IV, I. Bölüm, Perslerden Romalılara Kadar**, Ankara, 1987.
- GÜNGÖR, Avni- Kemalettin CONKER, **Eskişehir Kılavuzu**, ?, 1952.
- GÜROL, Abdulkadir, **Eskişehir Kılavuzu**, Eskişehir, 1949.
- Hoca Sadeddin Efendi, **Tâcüt-Tevârih**, Nşr. İsmet Parmaksızoğlu, C.I, Ankara, 1992.
- İbn Kemal, **Tevârih-i Al-i Osman, I. Defter**, Nşr. Şerafettin Turan, Ankara, 1970.
- İbn'ül-Esîr, **İslam Tarihi (El-Kâmil Fit-Tarih Tercümesi)**, Çev. Abdullah Köşe, C.IV-VI, İstanbul, 1991.
- İNAN, Arı, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları**, Ankara, 1982.
- İZ, Mahir, **Tasavvuf**, İstanbul, 1990.
- KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi, I. Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907**, C.VIII, Ankara, 1983.

- _____, **Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı**, Ankara, 1943.□
- KARAMAN, Hayreddin, **İslam Hukuk Tarihi**, İstanbul, 1989.
- KARPAT, Kemal H., **Ottoman Population 1830-1914**, Medison, 1985.
- KAYMAZ, Nejat, "**Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdârî Mekanizmanın Rolü II**", A.Ü.D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi, C.III, S. 4-5, Ankara, 1965, s. 23-61.
- KESKİN, Mustafa, "**Millî Mücadele Başlarken Anadolu'nun Demografik Yapısı**", E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.3, Kayseri, 1989, s. 469-482.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu**, İstanbul, 1986.
- _____, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara, 1984.
- _____, "**Bektaş**", İ.A.,C.II, İstanbul, 1961, s. 461-464.
- Köye Hizmet Götürme Birliği, **Alpu**, Eskişehir, 1989.
- _____, **Beylikova**, Eskişehir, 1990.
- KURAT, Akdes Nimet, **XIV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri**, Ankara, 1992.
- MERÇİL, Erdoğan, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, Ankara, 1991.
- Mihalıççık İlçesi Köylerine Hizmet Götürme Birliği, **Tarihi, Kültürü, Turizmi ve Folkloru ile Mihalıççık**, Eskişehir, 1997.
- Mustafa Nuri Paşa, **Netayic'ül- Vukuat, Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi**, C.I-II, Nşr. Neşet Çağatay, Ankara, 1992.
- Müneccimbaşı Ahmet b. Lütfullah, **Câmiu'd-Düvel Osmanlı Tarihi (1299-1481)**, Nşr. Ahmet Ağırakça, İstanbul, 1995.
- Nâimâ Mustafa Efendi, **Nâimâ Tarihi**, C.II, Çev. Zuhuri Danışman, İstanbul, 1968.
- OCAK, Ahmet Yaşar, "**Türk Heterodoksi Tarihinde "Zındık"- "Haricî"- "Rafızî" "Mülhid" ve "Ehl-i Bid'at" Terimlerine Dair Bazı Düşünceler**", İ.Ü.E.F.D., S.12, İstanbul, 1982, s. 507-520.
- _____, "**Battal Gazi**", T.D.V.İ.A., C.V, İstanbul, 1992, s. 204-205.

- OĞUZOĞLU, Yusuf- Feridun EMECEN, "Eskişehir", T.D.V.İ.A. C.II, İstanbul, 1995, s. 398-401.
- OSTROGORSKY, Georg, **Bizans Devleti Tarihi**, Çev. Fikret Işıltan, Ankara, 1981.
- ÖNPEKER, Hikmet, **Büyükşehir Eskişehir**, Eskişehir, ?.
- ÖZALP, Kazım, **Millî Mücadele I, 1919-1922**, Ankara, 1988.
- ÖZALP, Tahsin, **Sivrihisar Tarihi**, Eskişehir, 1960.
- ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, **Tasavvuf'un Ruhü ve Tarikatlar**, İstanbul, 1995.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet, "Eskişehir", T.A. C.XV., Ankara, 1968, s. 419-427.
- RAMSAY, William M., **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, Çev. Mihri Pektaş, İstanbul, 1961.
- REFİK, Ahmet, **On altıncı asırda Rafızîlik ve Bektâşîlik**, İstanbul, 1932.
- SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü I**, Ankara, 1993.
- _____, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü II**, Ankara, 1994.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, İstanbul, 1983.
- SERDARLAR, Neriman - ÇETİNKANAT, Fahriye, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1918-1964**, İstanbul, 1972.
- SEVİM, Ali, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, Ankara, 1993.
- SEVİM, Ali - Yaşar YÜCEL, **Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklular ve Beylikler Dönemi**, Ankara, 1989.
- _____, **Türkiye Tarihi III, Osmanlı Dönemi (1566-1730)**, Ankara, 1991.
- Seyitgazi Kaymakamlığı Mahallî İdareler Hizmet Birliği, **Tarihi, Kültürü, Turizmi ve Folkloru ile Seyitgazi**, Ankara, 1992.
- STEWIG, Reinhard, **Batı Anadolu Bölgesinde Kültür Gelişmesinin Ana Hatları**, Çev. Ruhî Tufan- M.Şevki Yazman, İstanbul, 1970.
- SÜMER, Faruk, **Kara Koyunlular**, C.I, Ankara, 1984.
- Şemsettin Sami, **Kâmûsu'l-A'lâm**(Tıbkıbasım), C.III. Ankara, 1996.
- TABAĞÇIOĞLU, Nurettin, **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi 1918-1976**, İstanbul, 1983.
- TAPLAMACIOĞLU, Mehmet, **Karşılaştırmalı Dinler Tarihi**, Ankara, 1966.

- T.C. İnönü Kaymakamlığı, **İlçe Brifing Dosyası**, 1996.
- T.C. Mihalgazi Kaymakamlığı, **İlçe Brifing Dosyası**, 1996.
- T.C. Turizm Bakanlığı, **Eskişehir İli Turizm Envanteri**, ?, 1996.
- TEKSİR, Şarl, **Küçük Asya**, C.II, Çev. Ali Suad, İstanbul, 1339
- TEMİR, Ahmet, **Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nur El-Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi**, Ankara, 1959.
- TEZCAN, Erhan, **Mahmudiye İlçesi**, Eskişehir, 1982.
- TOGAN, A. Zeki Velidî, **Umumî Türk Tarihi'ne Giriş**, İstanbul, 1981.
- TUNÇDİLEK, Necdet, **"Eskişehir Bölgesinde Yerleşme Tarihine Toplu Bir Bakış"**, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, C.XV'den S.I-4'den Ayrıbasım
- _____, **"Eskişehir ve Şehrin Tekamülü"**, İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi, C.IV, S.8, İstanbul, 1953, s. 35-47.
- TURAN, Osman, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, 1993.
- _____, **"Kılıç Arslan I"**, İ.A., C.VI, İstanbul, 1996, s. 681-688.
- _____, **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi**, C.I-II, İstanbul, 1993.
- _____, **Selçuklular ve İslamiyet**, İstanbul, 1993.
- TUSİ, Ebu Nasr Serrâc, **el-Luma, İslam Tasavvufu, Tasavvuf İlgili Sorular-Cevaplar**, Çev. Kamil Yılmaz, İstanbul, 1996.
- TÜMER, Günay-Abdurrahman KÜÇÜK, **Dinler Tarihi**, Ankara, 1993.
- UMAR, Bilge, **Türkiye Halkının İlkçağ Tarihi**, İzmir, 1982.
- USTA, Niyazi, **Menzil Nakşiliği, Sosyolojik Bir Araştırma**, Ankara, 1997.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C.I, Ankara, 1982.
- _____, **Osmanlı Tarihi**, C.II, Ankara, 1983.
- ÜNAL, Oğuz, **Türkiye Tarihine Giriş, Horasan'dan Anadolu'ya**, Ankara, 1980.
- VARLIK, Mustafa Çetin, **Germiyan-Oğulları Tarihi (1300-1429)**, Ankara, 1974.
- Vilayetlerimiz Tarihi**, Anonim, (Basım yeri ve yılı belli değil).
- YAVUZ, Yusuf Şevki, **"Ehl-i Sünnet"**, T.D.V.İ.A., C.X, İstanbul, 1994, s. 525-530.
- YAZICI, Tahsin, **"Nakşibend"**, İ.A., C.IX, İstanbul, 1964, s. 52-54.
- YILDIZ, Erhan, **Taşcağı'ndan Osmanlı'ya Anadolu**, İstanbul, 1990.

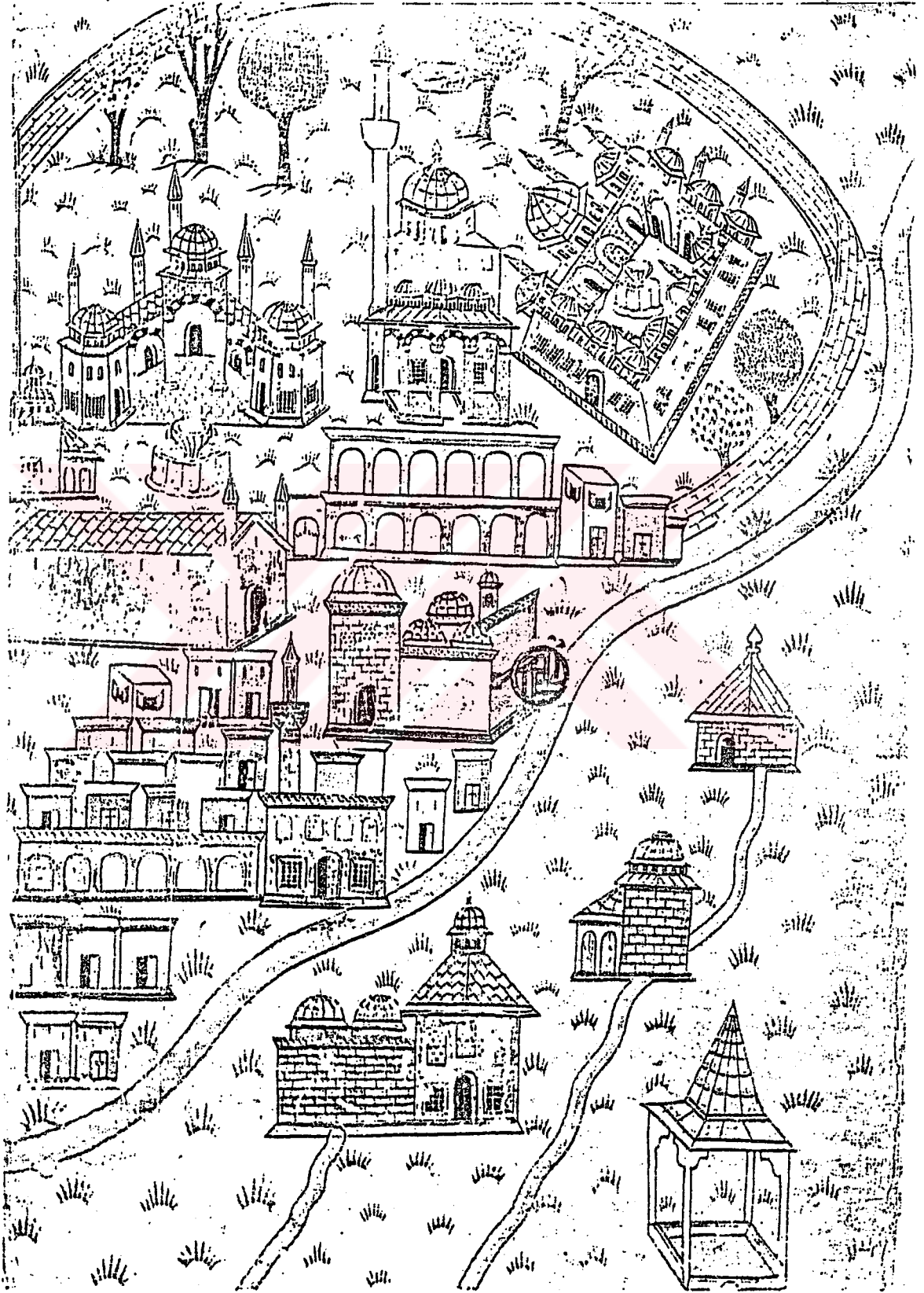
- YILDIZ, Hakkı Dursun, "**Bizans Tarihi**", Anadolu Uygarlıkları III, Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi, İstanbul, 1982, s. 488-551.
Yurt Ansiklopedisi, C. IV, İstanbul, 1982.
- YURTAYDIN, Hüseyin G., **Türkiyenin Dinî Tarihine Umumî Bir Bakış**, Ankara, 1962, s. 109-120,(A.Ü.İ.F.D., C.IX, 1961'den ayrıbasım).
- YURTAYDIN, Hüseyin G.-DAĞ, Mehmet, **Dinler Tarihi**, Ankara, 1978.
- YÜCE, Celal, **Eskişehir Çevre İncelemesi**, İstanbul, 1969.
- YÜCEL, Yaşar, **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I**, Ankara, 1991.
- YÜRÜK, F.Faruk, **Heryönüyle İnönü**, (Basılmamış Eser).

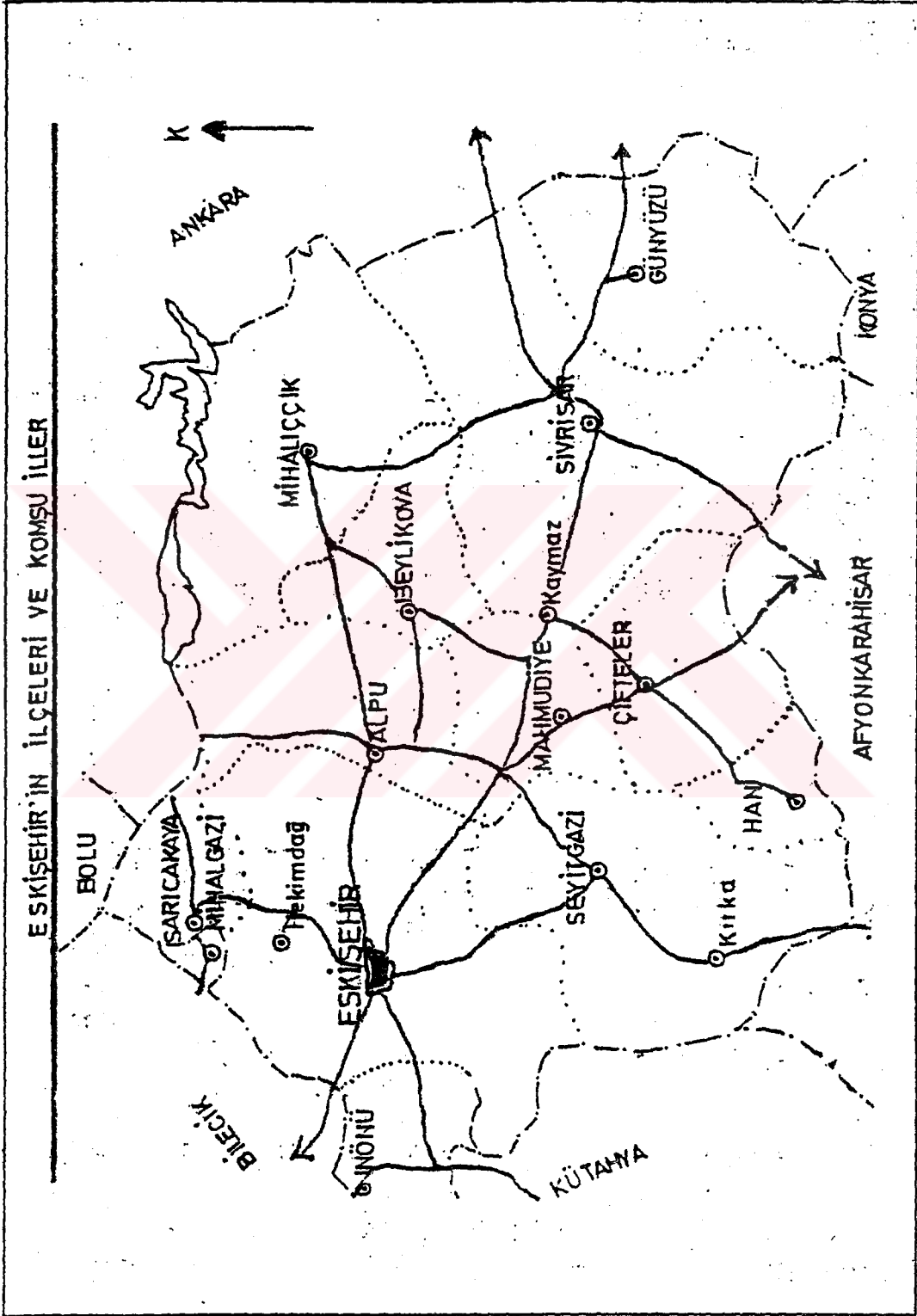
EKLER

EK-1

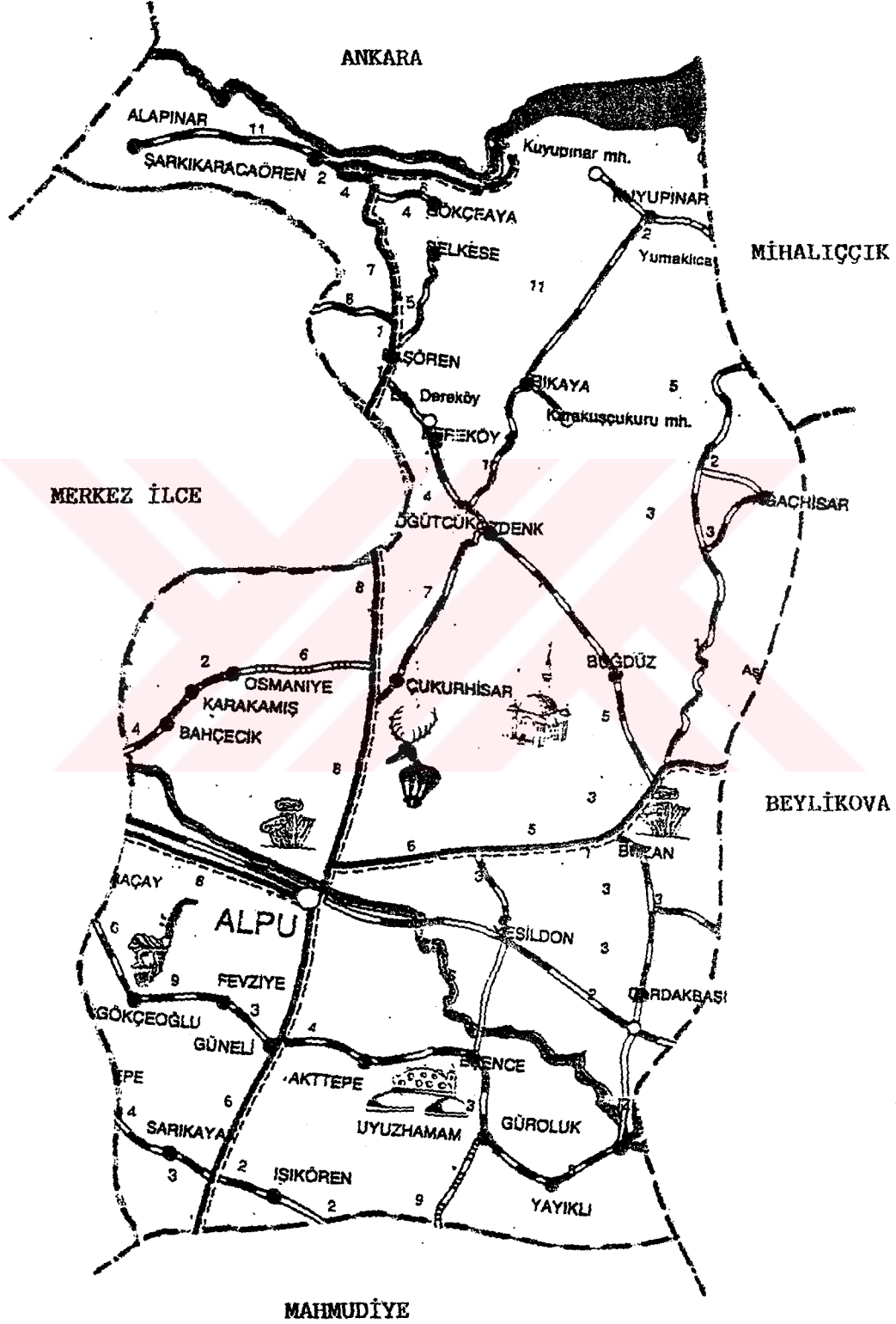
Matrakçı Nasuh (16.yüzyıl) Eskişehir Minyatürü

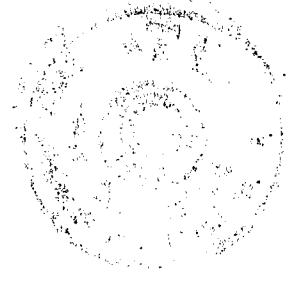
EK-2

EK-4

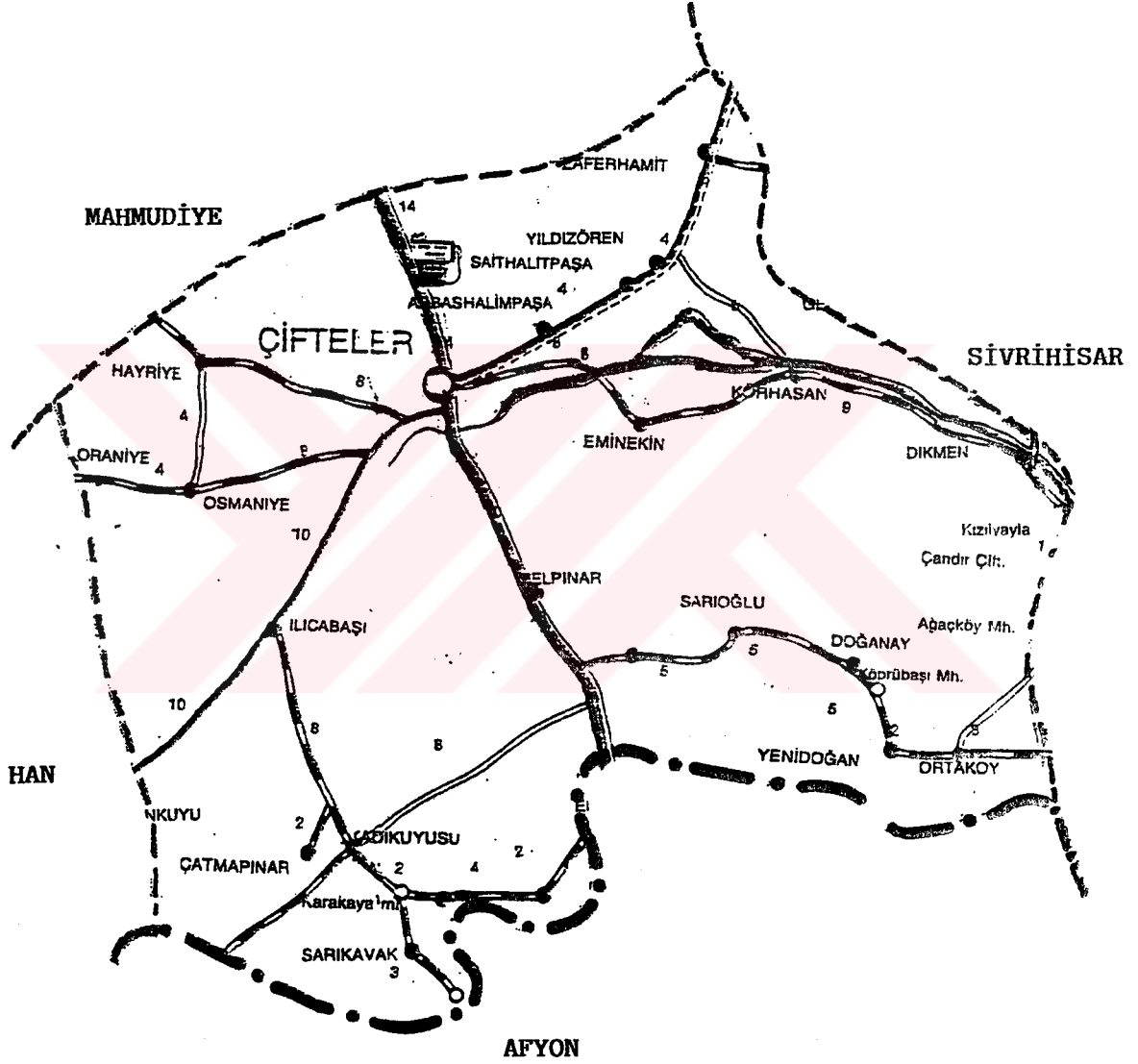
ALPU İLÇE HARİTASI

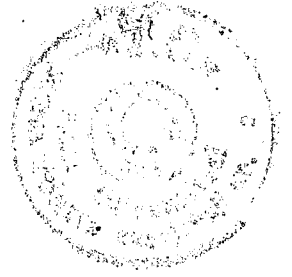

EK-6

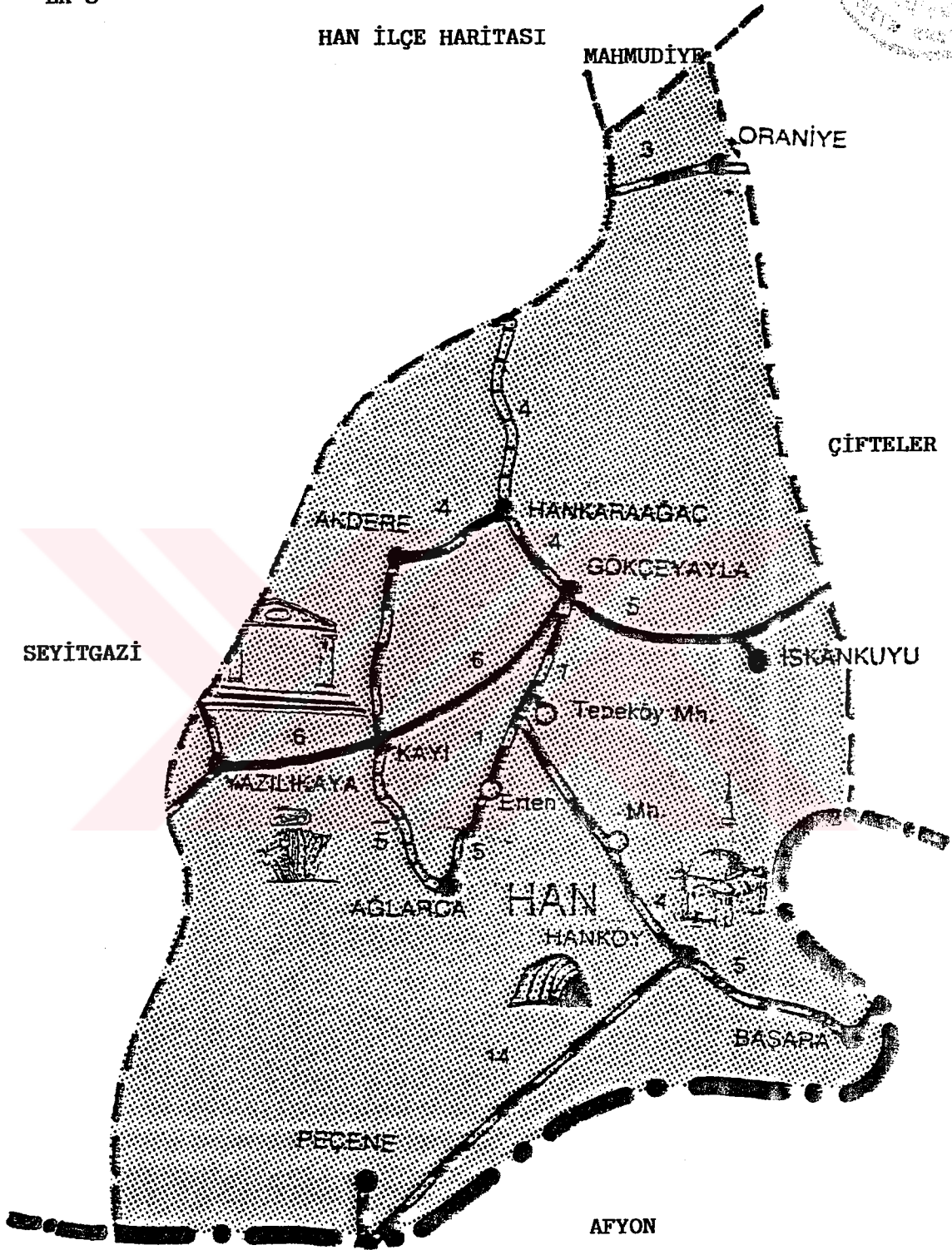
ÇİFTELER İLÇE HARİTASI

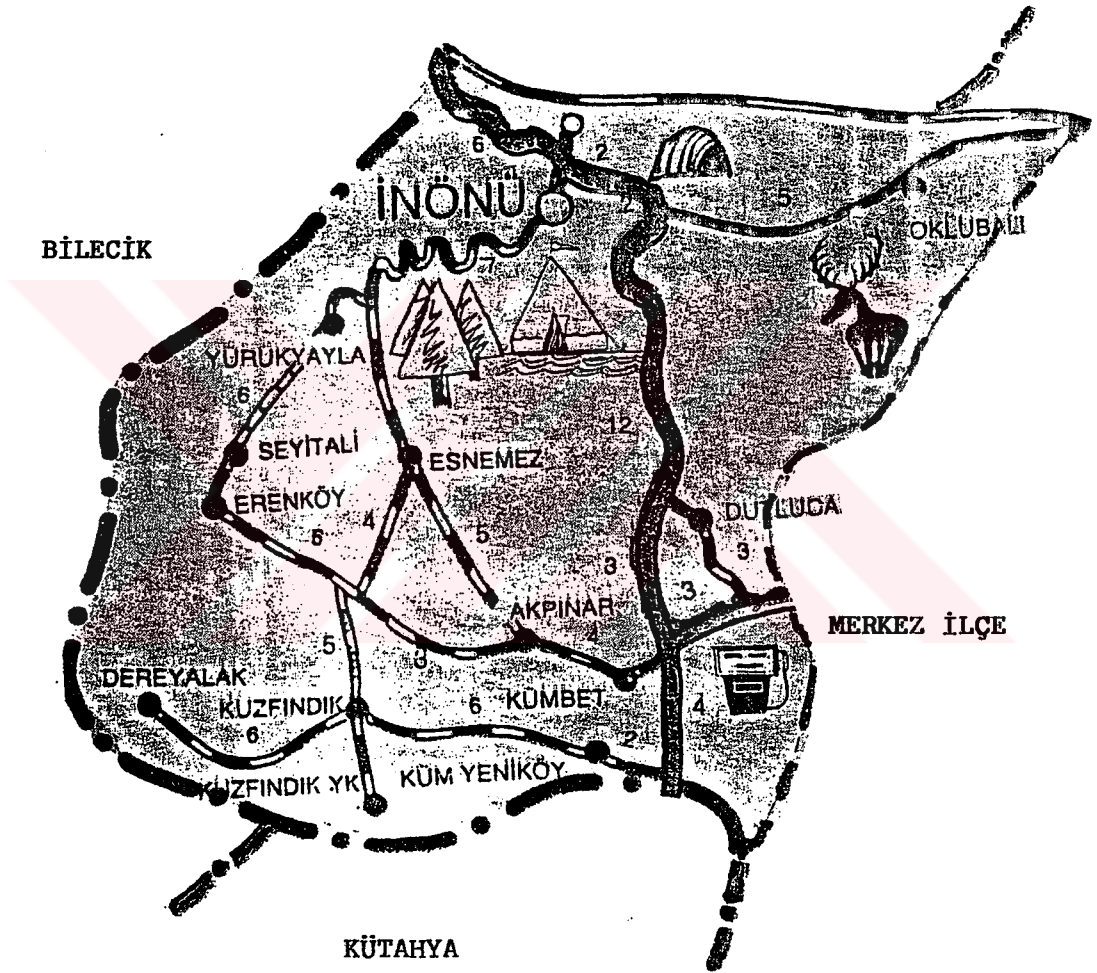
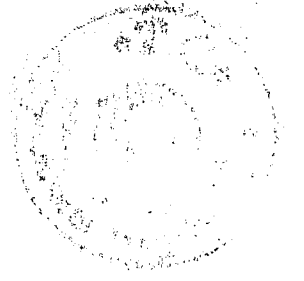
EK-8

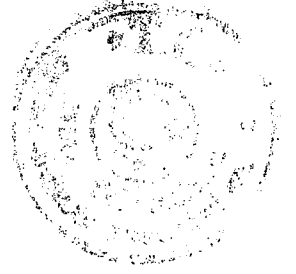
HAN İLÇE HARİTASI

EK-9

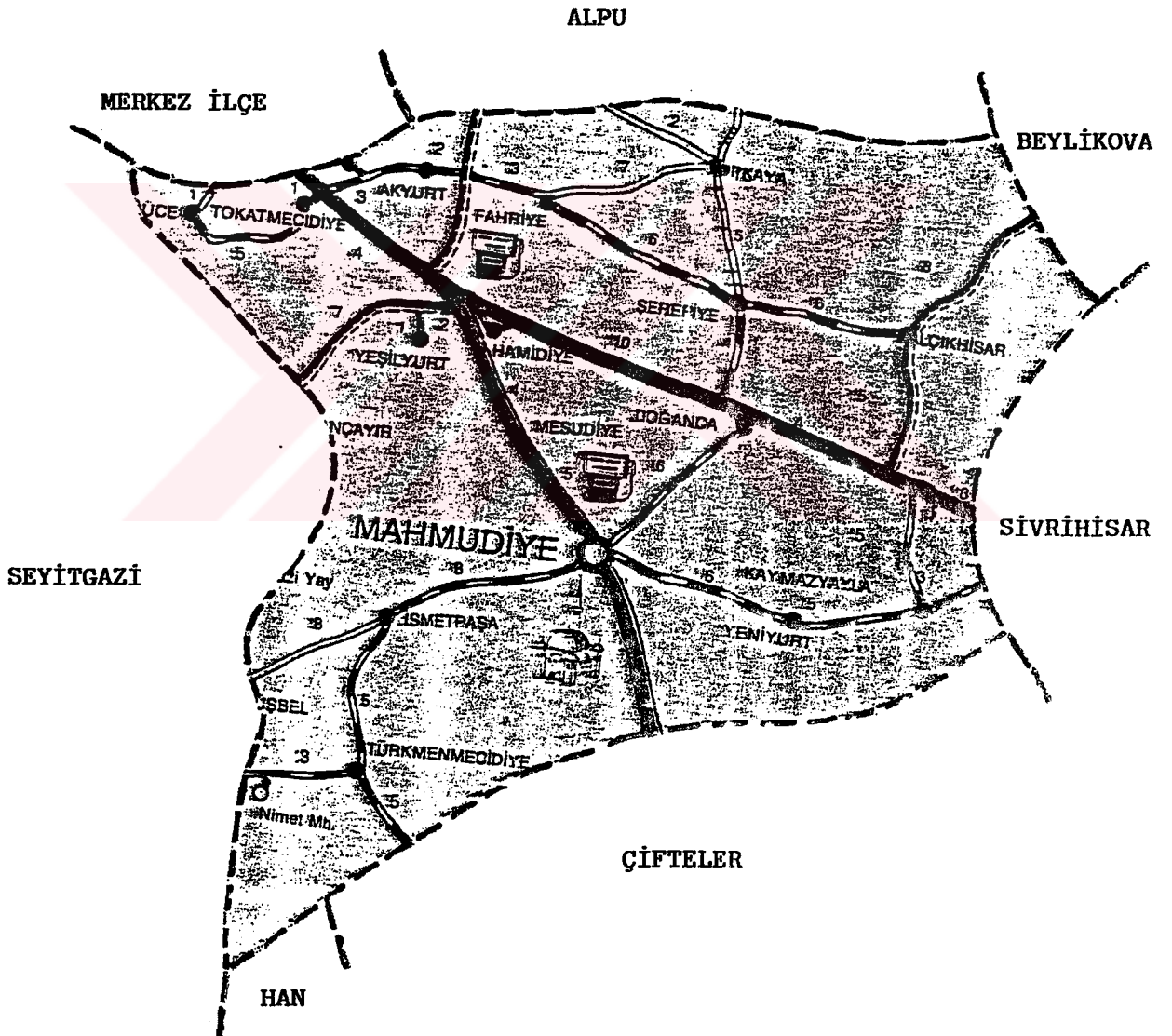
İNÖNÜ İLÇE HARİTASI

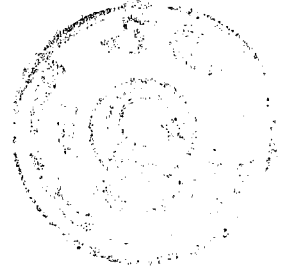

EK-10

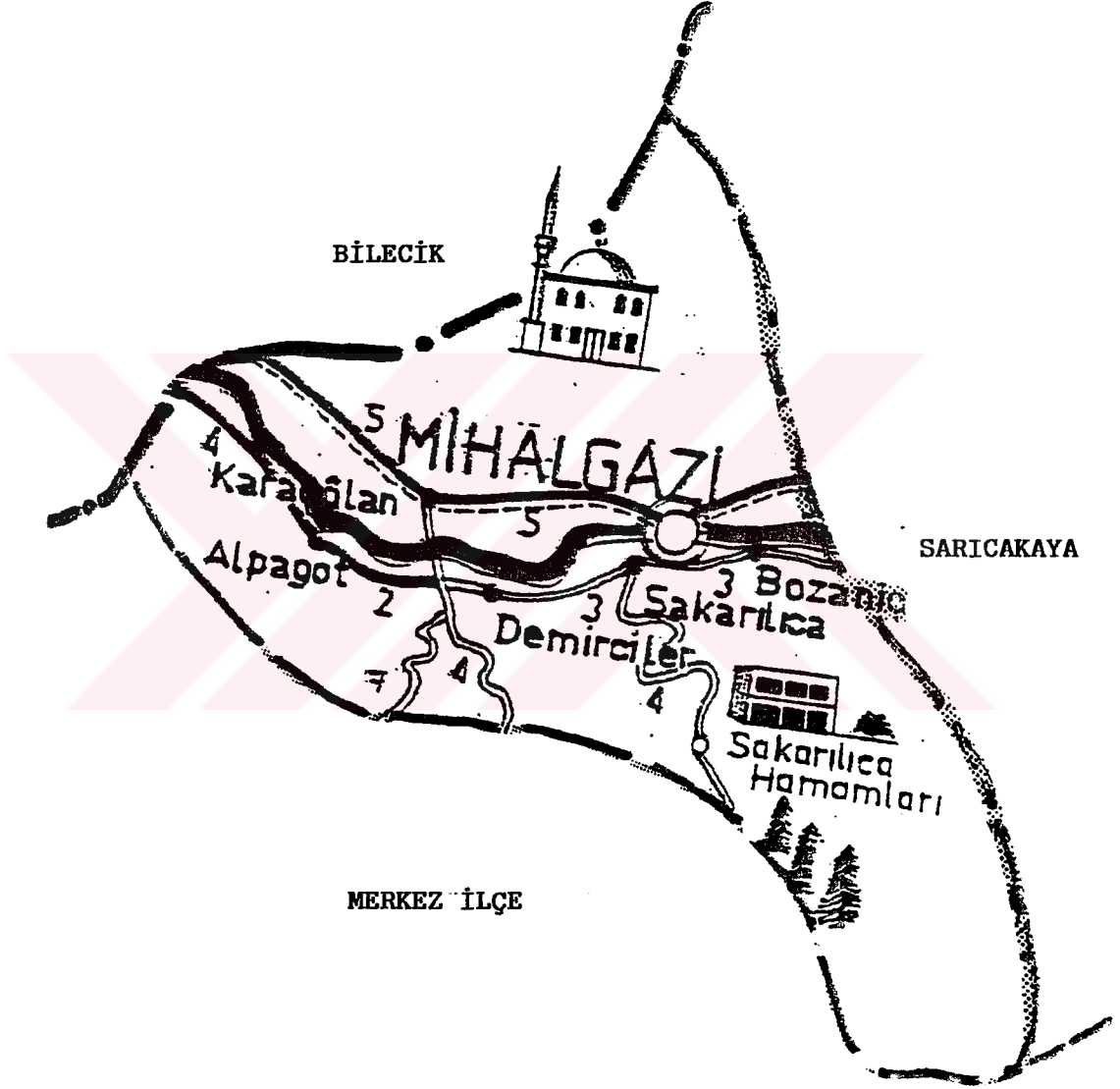
MAHMUDIYE İLÇE HARİTASI

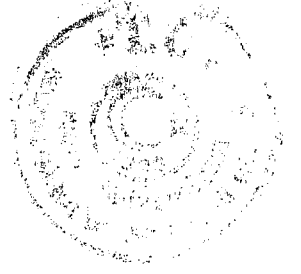

EK-11

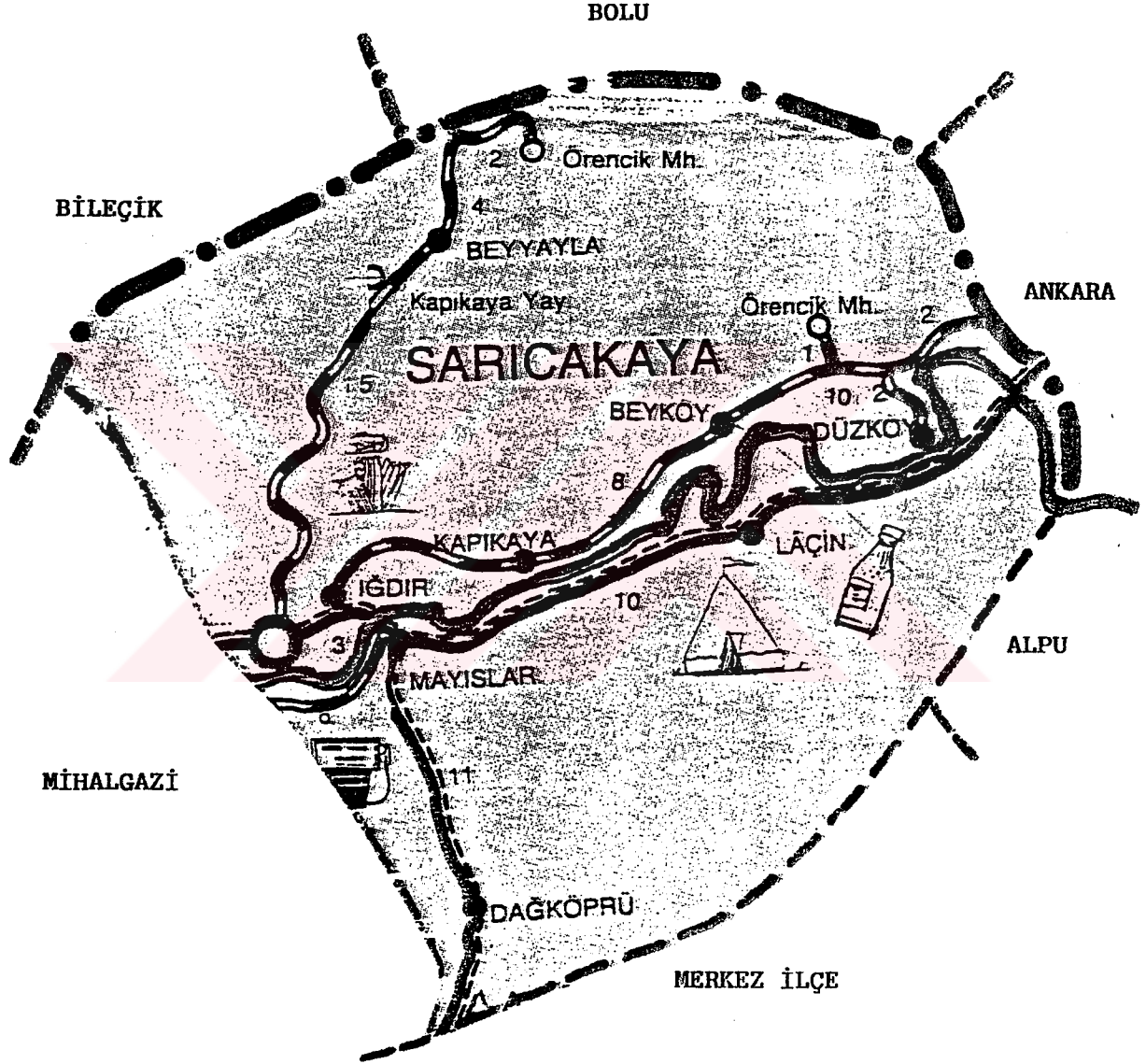
MİHALGAZİ İLÇE HARİTASI

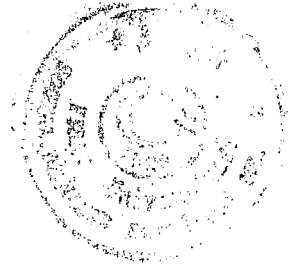

EK-13

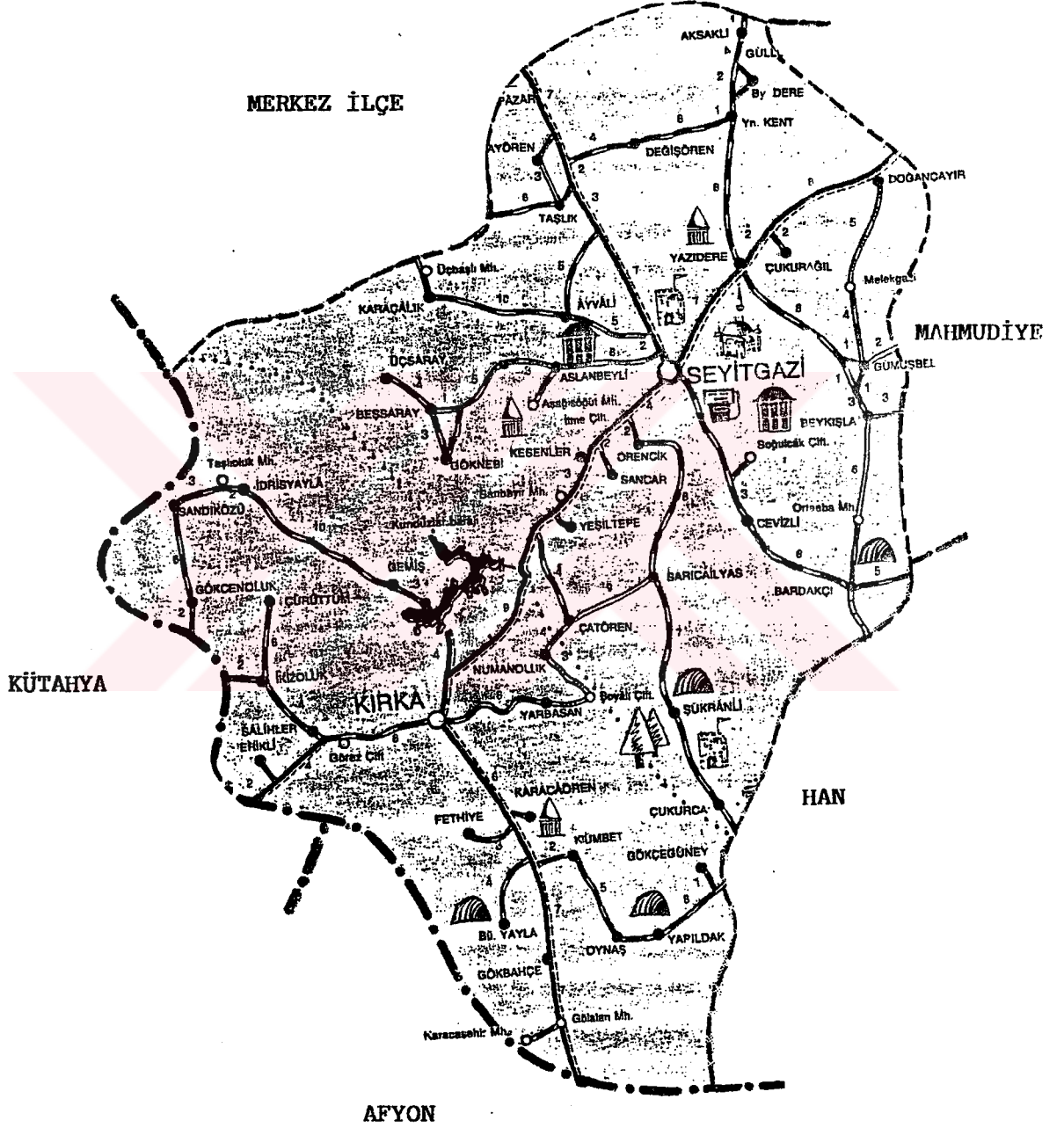
SARICAKAYA İLÇE HARİTASI

EK-14

SEYİTGAZİ İLÇE HARİTASI

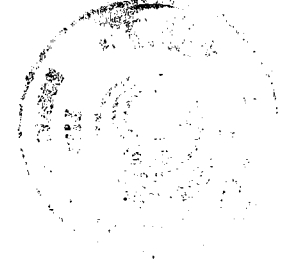

ÖZET

Dinler Tarihi Yüksek Lisans tez konusu olarak "XX. Yüzyıl Eskişehir'in Tarihi ve İnanç Coğrafyası" adı altında yapılan bu araştırma, iki bölümden oluşmaktadır. Tezin birinci bölümünde Cumhuriyet Dönemi'ne kadar İl'in ve bağlı ilçelerin tarihi ele alınarak incelenmiştir. Tezin ikinci bölümünde de İl'in XX. yüzyıla kadarki nüfus seyri ile beraber günümüz inanç coğrafyası çıkarılmıştır. Bu bölümdeki çalışmalar, bir alan çalışması şeklinde yürütülmüştür. İl genelinde nüfusun dinlere ve mezheplere göre durumları araştırılıp, müslüman nüfusun da mezhep durumları ve nüfus potansiyelleri belirtilmiştir. Ayrıca il genelindeki tarikatlar, cemaatler, ziyaret ve adak yerleri hakkında da bilgi verilmiştir.

Yaptığımız çalışmaya göre ildeki gayr-i müslimlerin Cumhuriyet Dönemi'ne kadar varlıklarını devam ettirdiklerini görmekteyiz. Ancak nüfus mübadelesi yolu ile ilde bulunan gayr-i müslim nüfusun göç ettiği tesbit edilmiştir. Eskişehir İli'nin günümüzdeki nüfusunun 50 civarındaki Yehova Şahidi hariç tamamı müslümanlardan oluşmaktadır. Bu nüfusun % 4.93'ünü Alevîler, % 95.7'sini Sünnîler oluşturmaktadır. Günümüzde varlığını devam ettiren Nakşibendîlik, Kadirîlik, Aczmenîlik ve Bektaşîlik gibi tarikatlara mensup insanların bulunduğu tesbit edilmiştir. Ayrıca halk arasında Süleymancı ve Nurcu diye bilinen cemaatlerin kurdukları vakıf ve derneklerle il genelinde faaliyetlerini aktif bir şekilde yürüttükleri görülmüştür.

SUMMARY

This study, which was done on the history and belief geography of Eskişehir in the 20th century as a master Thesis in the field of History of Religions, consists of two parts. In the first part of study, it was searched the history of the city and its towns until the foundation of Turkish Republic. In the second part, the trend for the increase of population until the 20th century and the belief geography of the city in these days were searched the survey was done as a field study. It was estimated the structure of the population according to the religion and mezhebs. Besides, the tarikats, religious communities (cemaat-s) and the places where religious persons are buried were investigated throughout the city.

According to our study we see that the non-muslim population of the foundation of the Republic. Some non-muslim population who were living in the province, however, had left from city after soon Turkish War of Independence and the others had left in the early years of Republic. In these days the population of Eskişehir - except about 50 Yehova Witnesses - is muslim. The 4.93 percent of the muslim population consists of Alewis and the 95.07 percent of Sunnis it was also estimated the existence of the persons who devote themselves to the Nakşilik, Kadirilik, Aczmenilik and Bektaşilik tarikats which have still been their existence until these times. It was seen that the religious groups, which are known of Süleymancı, of Nurcu by the people, have been in much activity throughout the city.